

WWW.NJLIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2 168

3204

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1 Година 54	Редакциони одбор: Душан С. Николајевић, Богдан Крекић, Павле Кара-Радовановић Уредник: Слободан Ж. Видаковић	Јануар 1936 године
---------------------	---	-----------------------

Jan. 1936
34310/53

За зимску помоћ (Посвећа Њ. Кр. Вис. Кнегиње Оле)	стр.	3
Хумана свесћ — Душан С. Николајевић, већник и претседник Културног одбора града Београда,	стр.	5
Едуард Бенеш — Д-р Милорад Станојевић, начелник Министарства у пензији, већник града Београда,	стр.	8
Едуард Бенеш и самоуправа — Слободан Ж. Видаковић, шеф Одеље. за штампу и културну пропаганду града Београда,	стр.	13
Финансијски проблеми Београдске општине (II) — Радован М. Драшковић, виши инспектор Министарства финансија	стр.	17
Јавна и породична заштитна деца у предшколско доба — Д-р Матеја Амброжић, професор универзитета,	стр.	27
Нови немачки Закон о општинама — Љубомир Нинић, шеф кабинета претседника Београдске општине,	стр.	31
Наше социјалне установе:		
Дом слепих Краља Александра I у Земуну — Влада К. Петровић,	стр.	35
Прилови за историју Београда и Србије:		
Напредовање Београда као пресионице у првој деценији, од 1842 до 1852 године — Светислав Шумаревић,	стр.	48
Турски споменици за историју Београда и Србије (IV) — Глиша Елезовић, начелник Министарства у пензији,	стр.	45
Правна хроника:		
Посиљављање и разрешавање градских органа по новом Закону о градским општинама — Александар Давинић, референт Државног савета,	стр.	57
Социјална хроника:		
Њ. В. Краљица Марија у Женском радничком склоништу	стр.	61

Апелу Акционог одбора за зимску помоћ Београђани се одазивају свесрдно и обилашћо	63
Друштвена хроника	
Њ. В. Краљица Марија присуствовала је свечаном освећењу Друге београдске женске гимназије, која носи Њено име, стр.	65
Београд срдачно поздравља избор др. Едуарда Бенеша за прејседника брајске Чехословачке републике, стр.	66
Поздрави словенских пресјоница Прага и Београда, стр.	67
Свесловенску изложбу Кола српских сесјара посетила је Њ. В. Краљица Марија,	68
Комунална хроника:	
Рад и одлуке VIII конгреса Савеза градова, стр.	69
Културна хроника:	
Уредба о заштити београдских сјарина, стр.	82
Сликарска хроника:	
Децембарске изложбе — Сава Поповић, стр.	88
Музичка хроника:	
Делатност београдских музичких школа — Милан Бајшански, стр.	92
Комуналне весћи и белешке, стр.	94
Прикази, стр.	96
Огласи	

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда

Претплата износи

за годину дана 150 динара.

за пола године 80 динара.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Књегинје Љубице бр. 1/II. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

За зимску помоћ

Прожета племенитим човекољубљем и у жељи да зима не погоди незбринуте, Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга, Која се примила председништва Акционог одбора за зимску помоћ, благоизволела је апелу одбора дати Своју хуману посвету и тиме са Своје стране позвати све племените душе на један заједнички узвишени посао.

Акциони одбор за зимску помоћ је уверен да ће племенити чин Њеног Краљевског Височанства допринети да овогодишњи божићни празници донесу радост свима и најсиромашнијим породицама, а у првом реду деци нашега престолног града.

Посвета Њеног Краљевског Височанства Кнегиње Олге апелу Акционог одбора гласи:

„Побуда за оснивање Одбора за зимску помоћ не само да долази из племенитих осећања, већ се тиме испољује и потреба стварања заједничке свести која треба да сјаја душе и срца једног народа, нарочито у данима тешке невоље.

Можда нема молитве побожније од саосећања према ближњима у данима патње и верујем да само онда човек разуме дубљи смисао живота ако увиђа да му је једна од главних дужности у животу да буде несебичан члан заједнице.

Бићу срећна ако моја сарадња допринесе да истинска хумана свест у свима крајевима наше земље на овај начин дође до изражаја и тако обезбеди усрех Акционог одбора за зимску помоћ.

Надам се да ће апел, који се упућује грађанима, постићи своју благородну сврху и да ће наша заједничка жеља, да сваки грађанин у току зиме има обезбеђене основне потребе за живот, у овој години бити остварена.”

Београд, 15-ХИ-1935

Олга, С. Р.

Београђани, Београђанке,

Акциони одбор за зимску помоћ основан у почетку тешких зимских дана братски се обраћа свима имућним грађанима и грађанкама наше престонице и свима јавним установама и приватним друштвима да га у његовим тежњама свесрдно помогну.

Циљ Акционог одбора за зимску помоћ је, да ублажи беду и отргне од глади, и студени све оне наше грађане који су, пого-

Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга

ђени тешким последицама привредне кризе која влада у целом свету, па и у нашој земљи, остали без могућности да својим радом обезбеде најскромнију егзистенцију за себе и своју породицу.

Уместо да појединачно помажете оне који су у невољи и да тако често пута дате помоћ тамо где је помоћ мање потребна, приложите се Акционог одбора за зимску помоћ како би се помоћ најрационалније делила свима онима који ту помоћ уистину заслужују.

Београђанке,

Не губите из вида, у току зиме, док сте у топлој соби, док сте на улици у топлом оделу или док се налазите на послу који вам обезбеђује живот, не заборавите ви Београђанке, које сте увек имале племенито срце, да неодевена и необувена деца многих Бео-

грађана дрхћу од хладноће, очекујући комад хлеба. Сетите се те сироте деце, која нису крива за свој несрећни удес.

Преко Акционог одбора учините да се у току ове зиме омогући исхрана, одело и топао стан свакоме детету наше престонице. Тиме ћете утрти сузу многих мајки и изазвати благи осмех невине дечице.

Београђани и Београђанке,

Нека ниједно ваше весеље, ниједна слава или дан успомене на драге покојнике не прође, а да у тим свечаним часовима вашим не помогнете онима који грцају у беди.

Предузетници, трговци, индустријалци, занатлије,

Акциони одбор је уверен да ћете се ви нарочито одазвати овоме апелу.

Све врсте одела, обуће, рубља, све врсте робе која се може употребити за одело и рубље — за одрасле и децу — пошаљите Акционом одбору.

Поред хране и одела исто тако су дрва и угаљ насушна потреба сваке породице. Акциони одбор зато не сумња да ће сопственици рудника и дрварски трговци извршити своју дужност.

Ма колико била јака економска криза, и баш зато, сви они који у данашње дане уживају приходе не смеју заборавити да је њихово стање благостање према онима које је сурово погодила беспослица и немаштина. И не смеју, исто тако, прећи преко истине да

се друштво, да се целина и треба и мора старати о онима који су без своје кривице гурнути у беду.

Сви наши имућни људи, сви којима је Бог дао, не смеју нарочито о празнику Рођења Христовог сметнути с ума да имућни људи у другим земљама, где су економске прилике горе него код нас, врше данас своју хуману и племениту дужност са једном пожртвованошћу, која заслужује свако дивљење. Ми не смемо изостати.

Београђани и Београђанке,

Ускоро ће наступити празници Христовог рођења. Знатан део прикупљених сретстава за зимску помоћ Акциони одбор ће преко Београдске општине разделити оним невољним нашим грађанима за које се утврди да немају ни најпотребнијих сретстава за живот. Морамо све учинити да овогодишња божићна помоћ не буде само у новцу и огреву, већ да се пружи и одело и обућа и храна свакоме невољном грађанину. Од вас зависи колико ће се ова племенита жеља остварити; само од вас зависи колико ће сиромашних домова ове године осетити благу божићну радост.

Свакоме грађанину и свакој грађанки Београда нека је најсветија дужност да свим својим могућностима пружи помоћ сиротињи престонице преко Акционог одбора.

Приложимо сви за зимску помоћ, за божићну радост свих.

II. претседнице

Августа М. Стојадиновић,
Олга М. Комненовић,
Олга Вл. Илић

Претставник

Мин. соц. пол. и нар. здравља,

Милена Атанацковић,
инспектор

Претседник Општине
града Београда
Влада Илић

II. претседник Обласног одбора
Црвеног крста,

Стеван Станковић

Секретар,

Др. Ђ. Ђуровић,

в. д. помоћника директора
Општег одељења О. Г. В.

Прилози у новцу са назначењем „за зимску помоћ“ шаљу се директно Општинској штедионици, односно њеним филијалама или преко сваке поште у Београду чековном уплатницом. О прилозима у огреву (дрво и угаљ) извештава се канцеларија Акционог одбора која се налази у згради Градског поглаварства, Узун Миркова ул. бр. 1. Земунски приложници извештавају градски одељак

у Земуну. Прилози у одећу, рубљу и обући предјау се на реверс магацину Акционог одбора, који се налази у згради Трошарине, Краљев трг број 17, а у Земуну предају се градском одељку. Имена приложника објављиваће се преко дневних листова и службеног органа општине града Београда.

За сва обавештења обратити се на телефон број 27-228.

Душан С. Николајевић

Хумана свест*)

У једној прастарој јапанској песми сиротањ јетко јадује свој јад. Небо и земљу називају великим: за мене су врло мали. За сунце и месец кажу да су сјајни: мени никад не светле. Чујте како моји стари родитељи јачу. И жена и деца вичу. Отац, мајка, деца и жена, сви су утонули у беду. У заборављеном котлу на оћништу паук преде своју мрежу, а са оћништа не пробација дим кроз кров. Све је проклето, срам и очајање.

Паук преде монотонију бедној живота. То је онај исти паук који ће тананом жицом весте над црним таваном убоће, трошне чатрље Буре Јакшића. Наш песник је био брат прастаром класичном азијском песнику у часу када му се све натупило и када је певвао о животу који је врло жалостан и о свету који је врло пакостан.

Данас је у свету мноћо беде. Она бесни и у нашем граду. Машина је сатански боломила снаће људских мишића и изнурила душе људске. И испословала да је један читав свет остао без посла. Као да се испунило пророчанство пророчице и песникиње америчке Шарлоте Перкинс Жилмен. У својој песми „Вук пред вратима“, која је усвоје време пожњела популарност као бесмртна „Шваља“ Томаса Худа, Жилмен пева: „Дан је дућ, ноћ кратка, постела тврда и хладна, а моји мали увек уморни као и моји стари. Мали и стари неће да устану, јер дан неће ништа донети.“ Голсворти ће у једној својој драми, такође, говорити о мајци-сиротанки која брани деци да у зимске дане устану из постеле. Ако не напусте постелу мање ће оладнети, а, колико то моћу, грејаће једно друћо својим малим, мршавим телима. И у име неба преклињу очајници из поезије Жилменине да им се да рад.

Дајте нам рада, рада, тако вам неба!
Вук је пред вратима.

Вук, глад и зима. У свету је мноћо, опасно мноћо беде, али се зато све јаче јавља код свих бољих људи хумана свест. Све се јасније осећа да се хуманост мора организаци-

вати. Хумана свест мора постати једна сила, и данас је већ замашан број оних који непошрешиво осећају да је само та сила кадра да сачува вредности цивилизација на умоћу и утире пут новој и човечанској цивилизацији која ће тежити да све људе испособи за вишу срећу. И за вишу лејоту, на коју не пада сенка ове или оне класе и чије се биће ећвалтује на целом и безкласном човечанству и на близини једноћа неба што усћравља људе, испуњавајући их љавом азуријом и даривајући их тајном над тајнама.

Хумана свест је и пречишћавање милосрћа од оних елемената који, ићак, поред свих сажаљивих и млакх суза, понижавају људско достојанство. Хумана свест је љменитост која се одуховила до те мере да је помагање ближњих прокламовала, не толико врлином, колико дужношћу.

Цек Лондон је прожет том свешћу када пише да су до сад крвожедни и моћни боћови владали светом, али да се ближи час када ће људи зидати нову и вишу цивилизацију. Човек треба да служи љменитости, да би се искоренила бруталност, и лејоти, да би се истребило све што је ружно. Јак нека служи слабима и, место да понижава људе, јак човек нека уздиге оне који су под бременом сиротиње клонули.

Несрећа, беда одваја нас од лејоте и радости и тако нас чини нехуманим. Нека је одвећ оштра мисао Швећанина Стриндберћа, да несрећа од нас ћрави курјаће, — ићак, је тачно да је несрећан човек, коћа туче беда, врло мало испособан да жели истинску радост и своју и друћих. Ако несрећан човек воли људе, он их воли у њиховом патништву. А земља ова је издашна дародавка да је прех ако се њена деца муче и злоћате. Несрећа је нехумана и суморна, а — то је проклетство и ећоиста! — и задовољен ећоизам, није само нехуман, нећо и удаљен од праве среће. Срећан човек воли људе.

У часовима среће човек је жељан да око себе види срећне људе: ућраво, то је потреба њећове душе, која се стиди пред бедом друћих. Ла Бријер је ћенијално рекао, да постоји једна врста срамоте: бити срећан пред тућим несрећама. И на друћом месту он каже:

*) Г. Душан С. Николајевић преко Београдског радиа упутио је у име Београдске општине престонићком граћанству апел за зимску помоћ.

не сме се у једној соби смејати ако се у другој плаче.

Нема Среће ако је Несрећа посматра својим гладним очима.

Хумана свест хоће да учини свет срећним, то ће рећи бољим. Пут наш не сме бити више трновит ако желимо да будемо достојни становници васионе. Срећа је племенитост. Племенитост је срећа, а сваки онај, који даје од своје среће другима, постаје још срећнији. Наш смех је тек онда прави смех ако је и друга соба тојла као наша и ако се у другој соби људи смеју као и ми.

Насујрот очајању беде и беспослице и, исто тако, насујрот туђим уживањима оних који се предају само материјалним добрима а чија душа, ипак, често пада под једним ружним силоном, — насујрот животној нерадостности, хумана свест објављује и тражи радост, радост живота свих, радост рада, стварања, радост лејоте. Људи нису само гладни хлеба. — Они морају јести да би уживали у лепоти.

Додеов, до болести сензитивни и неизмерно човекољубиви, животојис патника Жака не би се тако дубоко заривао у наша срца кад тај Жак, кога су немаштина и неправде људске затрпали као огроман комад одроњене земље; кад тај уклетник не би, с наћоном живота и лепота његових, жудео ослобођење од беде. И Жак, који у раном детињству беше тосћоче, отима се дављенички од беде и њених анималности и њених знојева, од алкохола, мрачне утехе мрачне беде, и Жак хоће пуриура сунца. Хоће лејоту.

Описујући штрајкачку процесију младих радница, Ојенхајм истиче да су на застави, коју оне носе, исписане речи: жељне смо хлеба али исто толико и ружа. И певају:

Корачамо, корачамо кроз лејоту дана,
Нека нас чује цео свет да певамо!

Хлеб и руже! Хлеб и руже!

Јер ми нећемо да се знојимо од рођења
па до кончине.

Гладују наша срца исто као и наша тела.
Дајте нам хлеба, али дајте нам и руже!

Само кроз радост лејоте свет, широке и још увек мученичке масе моћу се сјастаи од свих разорних и негативних нивелизаторских система који уображавају да оциновљавање машина може донети људима мир и спокојство.

Хумана свест зна за једну непролазну истину: уколико маса буде поштеђена од суровости мизерије, и уколико буде прилазила лепоти утолико је баш она у својим дубинама незадовољна оним системом који, у име звучних парола, ту исту масу ражалује до једног огромног тела коме је главно трбух и чије се безбројне руке и ноге крећу по команди.

Капитализам, уколико је тоњен само глађу новца, и комунизам, који од људи прави безличнике и робове, сваки на свој начин, али подједнако, сеју на све стране суморност. Хумана свест зна да маса неће ни беду, у коју ја тура профитска саможивост, ни понижавајуће сврставање које тражи комунизам у својој мржњи на све оно што је велико и што је створио човек у својој тежњи да буде јединка и да не буде суморан роб нешто радосник. Тек кроз све појединце и кроз њихове радости и друштво постаје најбрдно...

Свет, сви људи имају право на радост. Ми, који смо се рађали у религији хришћанској, ово право свих људи осећамо нарочито у дане када се ближи Божић и када у свима нама, старима, има толико даха наших давно отхујалих детињстава. Божић је радост земље и неба, целе васионе. Сунце се преобразило у витлејемску звезду, а божанско новорођенче, са тојлих труди мајке и сламе, маше ручицама. Паћанска радост кликће у божић-

Незапослени радници очекују да приме храну у кухињи бр. 1

ној лејенди и не назире се ни туробија јерусалимска ни толотски крст ни зид плача. Ова земља, о Божићу, није Јозафатска долина, и нећестано маше ручицама млади Боћ. Броди витлејемска звезда небеским бескрајем, а, оћињени витлејемском звездом, снежним бескрајем корачају неуморно само три чудна намећника, три мудраца с Истока. С онога Истока од кога ће оћет доћи светлост целоме људском роду.

Та радост мога обумити наше душе и кроз њу могамо постати бољи, шири, људскији нешто што смо до сад били.

*

Зима је и Божић је на праћу. По нашим иланинама већ почива снег чист као врлина, а воде наше већ се мрзну. Хвата се на њима онај исти лед који се место срца ухватио у трудима усамљеној и разболаној сиротана Буре Јакшића. Много је беде у нашем граду, много, као да не наилази Божић.

Много је незапослених и незапослени су гладни. Међутим, сваки који хоће да ради не сме бити гладан. Јетко јадује свој црни јад и проклиње час кад се родио јуки сиротан из прастаје азијске песме, а многе мајке, као у поезији Жилмениној, не дојуштају деци да устану из постеља: и хладне постеље, и пак, су толије од мрза који нашољу стеже.

Дрхте од зиме и од страха пред животом толики наши сујраћнаи. Тај страх морамо разгонити. И Акциони одбор за зимску помоћ, чија је високо блабородна претседница Њено Краљевинско Височанство Кнегиња Олиа, чини све да Божић донесе свима белу радост збринуте деце и оицињених мудраца с Истока и прејрште сјаја витлејемске звезде. Овај Божић мора бити тојао, тојао на зими. Зашто да то не буде? Криза је тешка, али, баш зато, сви они, којима Бој даде, треба, треба, да врше своју хуману дужност. То је јут да буду срећнији и јут да се сачувају темељи нашега друштва. Поделити Божићно весеље с онима који брижно очекују светле празнике безбрижној божанској детета; поделити своје весеље с невеселима значи својој раздрајности дати један смисао који је подједнако и добар и користан отацбини. Ако буде хуманости, истинске хуманости, овај Божић биће почетак нове епохе нашега друштва. Биће наше социјално раздање.

Нека завлада хумана свест! Зашто да она не буде покретач наших дела и зашто да не будемо сви весели? На престољу је наш млади

као кај росе Краљ, узданица наша, који се од Своје Узвишене Мајке, велике Госпође и народне Краљице, учи да срећује у срећи свога народа. Зашто да не будемо весели? Расте наш млади Краљ, стасају јујословенска поколења која ће бити боља, а зато и срећнија од нас.

Београћани и Београћанке, чије материјално стање није очајно, покажите своју хуману свест! Зимска помоћ треба да је ваша радосна дужност и учините да се из овојодишње зимске помоћи роди једна нова ера у нашем друштву. Нека се раскрави лед који се ухватио на животном болу нашега песника. Сја витлејемска звезда и сва јујословенска деца, на чијем челу стоји носилац наше јујословенске будућности, Петар II, гледају усхићено у њу. Њихове леје и занете очи потврђују реч романтике Виктора Игоа, да су деца пре свој рођења биле живе светлости на плавом небу. Не могу наша деца да одвоје своје очи од витлејемске звезде, док се на њих блажено смеју сви наши стари.

Београд, као јујословенска престоница, ваља да свима јујословенским селима и свима јујословенским градовима предњачи својом хуманом свешћу и, Београћани и Београћанке, не заборавите да ће, само кроз широко и систематско хуманизовање, Јујославија окућити све боље Јујословене и створити услове за свежу јујословенску културу, јујословенску лепоту, којој ће се радовати младо и старо у нашој дивној земљи. И три мудраца, три оицињена звездара с Истока.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Др. Милорад Станојевић,
начелник министарства у пенс.,
бећник града Београда

Едуард Бенеш*)

„Les titres ne servent de rien pour la postérité, le nom d'un homme qui a fait de grandes choses impose plus de respect que toutes les epithètes“. (Voltaire: „Le siècle de Louis XIV“).

Едуард Бенеш је велики пријатељ нашег народа и Београда и са својим учитељем Масариком један од учесника у стварању Југославије. Данашња Европа га броји у своје најзначајније неимаре. Он је велики заточник идеје демократије и поборник народних слобода и народног благостања. У међународном форуму важи као непомирљиви присталица мира међу народима и његова реч, у том правцу, често је била од пресудног значаја. За нас је он такође значајан још и због тога што је у своје време преко Чехословачког Савеза градова и општина био покретач стварања Савеза југословенских градова, као и заштитник идеје стварања Савеза свесловенских градова.

Изнети и приказати тако велики рад и опсежно дело Едуарда Бенеша, потребна је једна обимна студија те да би се могао видети сав значај овог великог човека братског нам Чехословачког народа.

Ми ћемо кроз часопис Београда као престонице само покушати да дамо једну општу слику и главну карактеристику овог пријатеља нашег народа у чије руке, ових дана, тестаментом великог Масарика прелази судбина Чехословачке државе и Чехословачког народа. Несумњиво је да ће Чехословачки на-

Њ. Е. Г. др. Едуард Бенеш, претседник Чехословачке републике

*) Др. Едуард Бенеш родио се 28 маја 1884 год. у Кожланима. Његов отац као и остали његови претци били су сељаци и то слободни сељаци, невезани за посед грофова. Али су ипак његови родитељи били сиромашни, а са децом богати. Сем Едуарда било је још деветоро браће и сестара. Мали сељачки посед није могао да исхрани и однегује породицу, али чврста воља, бескрајно пожртвовање родитеља и строги морални принципи Едуардовог оца Матеје Бенеша и тај тешки задатак су савладали. Едуард Бенеш је гимназију свршио у Прагу где је завршио и филозофски факултет. Затим одлази 1905 год. у Париз да изучава социологију и политичку економију. Ма да без новца, Едуард Бенеш се издржава у Паризу сарађивањем на новинама како чешким тако и француским. 1906 године одлази у Лондон где је провео неколико месеци, па се онда враћа у Француску и у октобру 1907 год. буде промовисан у Дижону за доктора права на основу сјајне дисертације: „Le problème autrichien et la question tchéco-slovaque“. После дужег задржавања у Берлину враћа се Бенеш у септембру 1908 год. у отаџбину и ставља јој се на расположење, којој и данас служи свим својим бићем.

род дати пуно поверење овом вештом бродару и предати му крму државног брода у руке, јер ће то бити јемство да ће брод, кроз буру и узбуркану површину међународне политике, сигурно приспети у мирно пристаниште.

I

Кад посматрамо грандиозну фигуру Едуарда Бенеша, намеће нам се упоређење са једним исто тако великим и дубоким мисли-

оцем-политичаром и државником који припада француској нацији, са Едуардом Ериом. И један и други су ушли у политику кроз дубоко понирање у тешка филозофска и економска испитивања, кроз студирање разноврсних компликованих теоријских проблема, чија решења нам дају, не само јасну слику садашњице, већ и кључ прошлости, а истовремено стварају у нама снажну визионарску интуицију за чврсто и јасно корачање у напред, ка светлијој и бољој будућности. Из тих разлога су оба ова државника постали поуздане вође, не само својих народа, већ и типични претставници европске политичке данашњице. И ако су млади ушли у практичан политички живот, они су већ изграђени и теоријски добро и солидно били за то припремљени. Они су ушли у политику не да се уче, већ да друге поучавају, не да буду неми и пасивни посматрачи људи и догађаја, већ да људе воде а догађаје стварају и њима руководе.

Едуард Бенеш и Едуард Ерио имају узвишени полет и јакобинску смелост мисли, али које се не губе у пуне жеље и расплнуте осећаје јакобинских трибуна, већ конкретно формулисане, његове мисли и радње силе до бескрајне мисли и радње једног Тиргоа, који је, као дубок мислилац и реформатор предреволуционарне Француске, био последњи напор за мирно решење свију проблема, чије би решење дало човечанству мир и спокојство. „Леп је живот онај кад се радња и мисао непрестано међусобно контролишу, а интелигенција која појима није ништа без воље која извршује. Мисао без дела није ништа.“*) То је мотив који руководи оба ова савремена државника, а то их уздиже високо и изразито изнад просечности данашњице. Акција неконтролисана великим идејама и дубоким мислима — разорна је, а најбоља идеја и мисао без воље и акције, сасуши се и остане неплодна и без утицаја на живот и рад друштва, државе и појединаца. Творачка енергија — стварање — то је триумф живота, како каже Бергсон. Њихова снажна воља и неисцрпна енергија нема ничег заједничког са виолентним темпераментом Робеспјера или Лењина, јер су они били рушиоци старог, а Бенеш и Ерио су творци новог. Они су велики конструктори својих нација, који за своје стварање скупљају грађу у традицијама, историји и у дубини душе својих народа. Они стварајући не кидају са стварним чињеницама и претходно постигнутим резултатима, већ систематски и органски изграђују нов поредак, нове институције, ново друштво. Због тога су Бенеш и Ерио демократе.

II.

Едуард Бенеш је расни демократа. За њега демократија није празна фраза и форма.

Он смисао демократије схвата по њеној суштини, по садржају. Форма је за њега нешто што је изложено месним приликама и временским променама, али суштину демократије Бенеш чува љубоморно, јер је убеђен да се без ње не може ни дуго, а камо ли трајно владати народом и управљати државом. Свуда се данас говори „о кризи демократије“, па се чак стварају и читави покрети и идеологије против ње. Доиста, у овој општој светској кризи, политичкој, економској, религиозној и духовној кризи, уздрмане су све основе демократских установа, али грандиозна идеја демократије није тиме доведена у питање. Она се, шта више све јаче продубљује и тек сад се добијају јасне контуре праве демократије. Ми до сад нисмо ни имали праве демократије, већ само демократске облике појединих државних и друштвених институција. Оне су променљиве и биће увек изложене сталним променама, јер су те институције као форме, прве изложене ударцу и пропасти нарочито данас после светског рата. Али велика идеја демократије надживеће данашњу светску кризу и иста ће бити продубљена и допуњена привредне демократијом, која ће у ствари бити садржај досадашње политичке демократије. „Форма без садржине је празна, садржина без форме је мртва“, вели Кант. Тако исто је политичка демократија без привредне демократије била празна, те је због тога и наш друштвени поредак дошао до нестабилности. Пре рата је било доба политичке демократије, после рата отварају се видици привредне демократије, и у колико је светска криза јачала у толико је јачала и идеја привредне демократије. Бенеш није схватио идеју демократије као нивелисање на ниже, већ као уздицање на више. То уздицање није само политичко, већ исто тако и економско, духовно и културно уздицање свију индивидуа и свију класа данашњег друштва. За Едуарда Бенеша је појам демократије скоро синоним појму културе. Култура и демократија нису нешто непроменљиво, неко чврсто и анорганско тело — фосил, већ живи органски процес који се стално мења и развија и који своју снагу црпи из народних маса. Док су народне масе снажне, свеже, неисцрпне и за напредак и развиће способне, докле ће и култура и демократија бити виталне и као органска бића у својим трансформацијама, непрестано ће се развијати ка све савршенијем, пунијем и снажнијем облику. Сваки владавински облик, па и демократија, тежи за силом, да би помоћу исте учврстио своју егзистенцију. Али демократија, за разлику од осталих владавинских облика, извор силе тражи у народу, а истовремено не сматра силу као циљ, већ као средство. Власт и сила нису сама собом нека морална тековина, већ своје оправдање добијају постигнућем морал-

*) Edouard Herriot: „Créer“ I p. 28 et 30.

них циљева. Народне масе не воле власт, а још мање силу која тој власти стоји на расположењу, ако исте немају моралног оправдања. Дати власти и сили етичку подлогу значи у ствари завести демократски режим — владавину демократије. Бенеш одбацује филозофију силе као варварску, апсурдну и нехуману.

Политичка и социјална свест непрестано расте у народним масама, а под специјалним околностима као што су данашње послератне прилике, извршена је читава духовна револуција у свести широких народних слојева. Демократија захтева дубоке социјалне, привредне и политичке реформе, које би одговарале садржини те измењене свести народних маса. Не допусти ли се то органско развијање, тај нормални процес, сукоби у друштву су неминуви. Због тих сукоба у друштву и држави говори се о „кризи демократије”. То у ствари није криза демократије, већ борба и отпор демократије, које она чини за своје право и своју егзистенцију. Та борба демократије није њена криза и њен слом, већ, напротив, њена снага и доказ да њој припада будућност. За правог демократу, као што је Едуард Бенеш, демократија је индентична са народним животом, који се без престанка налази у процесу промена и развитка. Масарик лепо каже „да је демократија напор против привилегија, против силе. Аристократија није ништа друго него сила, демократија је борба против силе.” „Опште право гласа не ствара самим собом демократски дух. Прави демократа осећа и ради демократски, не само у парламенту, већ и у својој општини, међу својим пријатељима, у својој породици”. Демократија према томе није само спољни израз појединаца и установа, већ манифестација унутарњег живота човека, то је поглед на свет, систем размишљања о етичким и материјалним проблемима широких народних маса. А у народним масама налазе се непресушни извори свију снага и енергија за развиће наше културе и цивилизације.

III

Др. Едуард Бенеш као достојан ученик великог учитеља Масарика, рођени је и расни партизан идеје демократије. Од куда долази то? И учитељ и ученик воде своје порекло из народних маса, где се налазе животни сокови историје, друштва, државе и културе Чехословачког народа. Учитељ, син сиромашног занатлије, ученик изданак једне сиромашне сеоске породице. И једном и другом није било тешко да схвате демократију. Они су је тако рећи посисали на мајчиним грудима. И Масарик и Бенеш нису демократију учили из књига, већ су је из својих породица понели у школу, и у живот. У томе и лежи снага њиховог демократског убеђења и због тога је сасвим

природно да су се они осетили и нашли, и у континуираном раду ствари, допунили. У Масарику се геније Чехословачке историје манифестовао и отелотворио, у Бенешу се продужио. То је временски само смена генерације, то је исти геније Чехословачке историје, који се без прекида манифестује и долази до израза. Обојица припадају, по своме пореклу, средњем сталежу, а то је карактеристично за Чехословачку историју да су скоро сви велики покрети и велики људи произишавали из дубина Чехословачког народа. Средњи сталеж свију народа је право народно огњиште, на коме се са љубављу чувају традиције и врлине као што су: предања, веровања, надања, поштење, племенитост, јунаштво и т. сл. У том сталежу живи и расте романтични национализам и оптимистички демократизам, а морал, вера и патриотизам су дубоко усађени у појединцима тога сталежа. То су руководне идеје и мотиви свакидашњег живота и рада појединаца.

Из таквог сталежа и из такве куће је понио као Др. Едуард Бенеш, поневши из родитељске куће све врлине и све традиције, све илузије и предрасуде, сав романтизам, национализам и демократизам здравог сељачког сталежа Чехословачке нације. Томе се сталежу има првенствено захвалити што је чехословачка нација, и поред свију недаћа и тешке историјске судбине која га је задесила од 8 новембра 1620 год. т.ј. од Белогорске битке, па све до пред крај 1918 год., сачувао своју индивидуалност, и ако није имао своје независности. Тиме се да објаснити став Др. Едуарда Бенеша за време рата, када је са самопрегоревањем и виолентном снагом радио уз свога великог учитеља, на задобијању самосталности, независности и слободе Чехословачког народа. Захваљујући тим приликама и околностима у којима се родио и живио, Др. Едуард Бенеш је могао да нам даде јасно, одређено и осећајно тачно гледиште о демократији. Др. Бенеш је резултанта двеју снажних компонената и то: с поља национализма т.ј. кроз слободу и независност свога народа ка свесловенству, а преко овог ка човечанству, и друга снажна компонента је демократија, и то не демагошка демократија, већ демократија рада. Др. Бенеш као националиста и социјалиста пише: „Демократија је друштвени систем у коме се мора сваки хранити поштемним радом својих руку. Феудализам, апсолутизам, напротив пружио је могућност једнима да живе на рачун других.” Овај и овакав демократизам рада само је израз оних прилика, тежњи и морала сељачког сталежа из кога је Др. Бенеш и понио. И национализам и демократизам Др. Бенеш је схватио онако како су они живели у традицијама, животу и раду његове очинске куће, која је у зноју лица свога себи прибављала сретства за живот, и у којој се, за време зимских дана

У када се сеоски живот повуче из поља и лугова, крај тиха огњишта, прича и приповеда о прошлој слави свога народа, а у исто време сања о слободи, независности и поновном васкрснућу своје националне државе. У томе је сличност чехословачког народа са српским народом, само под различитим приликама. Гусле, народне песме и приче из давне историјске прошлости одржале су будну националну свест нашег народа, а рад свију и једнакост у богатству очувао је патријархални демократизам у душама нашим.

У таквим приликама се одржава искреност и честитост, које су врлине сопствене једној трудољубивој сељачкој породици, која са вером у Бога и поуздањем у себе и свој рад, проводи свој мирни и скромни живот, без икаквих претензија на оно што не би дошло као резултат рада сопствених руку. У своме детињству је мали Едуард посисао у родитељској кући две врлине: које га и данас одликују: искреност према људима и одвратност према лако „стеченом“ богатству. Тиме се да објаснити и његова љубав према социјализму. Али његов социјализам није ни утопистички ни марксистички, мада је с тим проблемима упознат до танчина. У његовом социјализму нема догматичности. Његов социјализам је социјализам реалности, реалних чињеница, из којих произилазе конзеквенце, да није само пролетаријат онај друштвени staleж који под данашњим привредним односима пасти, већ се мора дати правда и задовољење такође и земљорадничком, занатлијском, чиновничком, као и осталим елементима друштва на које данашњи привредни систем пада свом својом тежином. Његова љубав према ситнима и малима, према „пониженим и увређеним“, позната је. Прави човек је онај, који, својим радом и својом мишљу, показује и доказује своју безграничну љубав према слабима и немоћнима у друштву. Рад за те друштвене елементе прави је смисао једног великог човека. У томе лежи велики смисао Бенешевог демократизма, националсоцијализма и хуманизма. Он је у тој љубави и у том раду детињски искрен, као што само један прави син сељачког народа може бити искрен и отворен. Бенеш изненађује својом искреношћу и отвореношћу и то у толико више што он већ 20 година стоји на челу спољне политике свога народа и своје државе. Сам Бенеш говори о себи и своме политичком раду у емиграцији за време рата: „Мој поступак је уосталом увек био: лојалан, непосредан и отворен. Ја нисам никад захтевао нешто, да бих постигао нешто друго. Никад нисам употребљавао обилазне путеве, никад се нисам користио изговорима, триковима, изненађењима. При својим преговорима за време рата увек сам сваком говорио шта сам хтео отворено и непосредно. Сва моја документа, писма и мемо-

рандуми су јасни докази за то. Ја ништа не скривам, не описујем ништа другојачије него што је било, не додајем им ништа него што се је десило. Ово произилази из самих докумената. Ја то посматрам као главни основ свога политичког успеха за време рата. Ово треба да упамте сви они који се труде да растукаче т. зв. тајанственост дипломатије и који политику и дипломатију не могу друкше да схвате него као неку, више или мање, успелу обману“.*)

Јасно је да успех Едуарда Бенеша лежи у тој отворености, искрености и непосредности, као и у безмерној љубави према човеку и човечанству, презирући све што је подло, ниско и насилничко. Те његове карактерне особине доказ су моралне снаге, отмене осећајности, јаке воље и чврстог убеђења овог великог сина братског нам Чехословачког народа. Овакви људи, као што је Едуард Бенеш, су људи са вишим етичким квалификацијама, који својом блиставошћу зраче не само своје савременике, већ ће и својом топлотом загревати и будуће генерације. И потоња покољења ће увек тражити људе оваквих особина да се препоруде и освеже, као што уморни путник тражи изворе свеже и хладне воде да би се окрепио за даље напоре тегобнога путовања.

Бенеш нам се појављује као продужетак оне велике и светле линије чехословачке историје, која потиче од Јана Хуса па преко Јана Жишке, Ђорђа Пођебрада, Коменског, Јана Колара, Хавличека, Тирша па све до Масарика. У чехословачкој историји једна генерација шапће другој, побожно и са преданошћу, тестаменат Јана Хуса: „Тражи истину, слушај истину, учи се истини, љуби истину, говори истину, држи се истине, брани истину до смрти“. Из Бенешевог рада и мисли избија свом снагом овај словенски категорички императив, који је изражен у предњим Хусовим речима. Бенешева искреност и честитост је одсјај целокупне историје чехословачког народа и исте је наследио од Масарика који их је пренео из даљне прошлости. Масарик не прави разлику између приватног и политичког морала. Он вели да један човек који у политичком животу лаже и вара такође и у приватном животу лаже и вара и обратно. Само један пристојан човек ће увек, у свима стварима, бити пристојан. Масарик наводи такође Хавличека, који такође није правио разлику између приватног и политичког морала, па онда закључује: „Без општег признања моралних основа о држави и политици не може се нити државом нити макаквом друштвеном организацијом управљати. Никаква се држава не може одржати, која повреди основна људска начела моралности. Држава и закон црпе свој ауторитет

*) Dr. Eduard Beneš: Der Aufstand der Nationen Berlin 1928. S. 580.

из општег признања моралних принципа и из опште сагласности грађана у најважнијим погледима на живот и свет. Понављам и наглашавам: да демократија није само једна државна и административна форма, већ поглед на живот и свет.”*)

Све велике идеје, биле оне логичне или етичке, у политици немају никаквог смисла, ако се не зна куда њихово извођење води т.ј. какав је њихов практичан смисао. У политици кад-кад и безначајне ствари могу имати значајне последице, као што и велике идеје могу да прођу без икаквих резултата. Предострожност и увиђавност, као и добро извођење и вештина опхођења са људима у политици су најбитнији елементи. Тако исто и идеје које означавају путоказ — идеје водиле — неопходне су за практично политичко деланье. Едуард Бенеш је у себи сјединио све ове особине. Као дубок социолог дао је својој практичној политици чврст идеолошки основ, као практичан политичар дао је својој философији живота и виталне снаге. Бенеш је у теоријским размишљањима практичан политичар, у политици је дубок мислилац. С правом је његов систем рада и размишљања назван „реалним идеализмом”. Он је успео да у политици васпостави равнотежу и хармонију „између аналитичког елемента разума и синтетичког елемента духа и интуиције”, и да контролише осећање разумом, а разум осећањем.**)

Бенеш је као политичар истовремено научник и уметник, јер је у ствари права политика само једна дивна синтеза науке и вештине.

Масарик је у своме ученику осетио све ове дивне квалификације и због тога га је узео себи за сарадника у најбурнијим данима светске историје, за време светског рата од 1915 до 1918, као и после рата. Читаоце ће по свој прилици занимати шта је Масарик мислио о свом ученику и сараднику Едуарду Бенешу. Масарик каже: „До рата познавао сам га лично мало. Читао сам његове чланке из Париза и пратио његове публикације. Видео сам на њему утицај мога реализма, француског позитивизма и марксизма, али још не криста-

лисани”. — Пошто је избио рат дошао је Др. Бенеш Масарику и ставио се на расположење као „волонтер”. „Рад са Др. Бенешом, пише даље Масарик, био је лак и пун дејства. Није било потребно много речи; он је био политички и историјски тако образован, да је била довољна само једна реч. Он је изналазио и изводио планове у појединости, ускоро је разумео самостално и добро да наступа. Док сам био на Западу виђали смо се често и споразумевали смо се. Наша писмена и телеграфска преписка била је прилично жива. Доцније из Русије, из Јапана и Америке нисам могао много да пишем и телеграфирам, па ипак смо мислили и радили паралелно. Др. Бенеш растао је са развојем догађаја, при свој везаности за израђени програм, изводио је он главне задатке сасвим самостално. Његова иницијатива била је значајна, његова марљивост неуморна. Нама обојици је било добро дошло то, што смо имали опоро животно искуство; ми смо се пробали и уздигли из сиромашних прилика, а то значи постати практичан, енергичан и смео... За све време мога задржавања у иностранству није дошло ни до каквог неспоразума. Сарадња је била за пример. Нас је било мало, а и апостола није било легион: јасна глава, стручно знање, одлучна воља, без страха од смрти — то је диновска снага. Ускоро су се око нас окупили одани сарадници — ствар нас је повезала”.*)

Велики је рад Др. Едуарда Бенеша како за време рата тако и после рата, те га ми у оквиру овог чланка у „Београдским општинским новинама” не можемо ни из близа обухватити и приказати.

*

Баш при завршетку овог чланка стигла је из Златног Прага вест да је Др. Едуард Бенеш изабран за претседника Чехословачке републике. Наш народ на челу са Београдом као престоницом, од свег се срца радује што је чехословачки народ изабрао себи за државног поглавара човека, који је не само пријатељ нашег народа, већ и велики носилац идеје пуне словенске солидарности.

*) T. G. Masaryk: Die Welt-Revolution. S. 494—495.

***) Boris Jakowenko: Eduard Beneš als Denker. S. 20.

*) T. G. Masaryk: Die Welt-Revolution. S. 28—29.

Слободан Ж. Видаковић,
отправник послова Сабеза градова
и шеф одељка Г. п. г. Београда

Едуард Бенеш и градска самоуправа

Место строге, бездушне германске дисциплине духа, Словени имају више поетског и романтичног у души, спојеног са религиозним мистицизмом, лелујавим и бескрајним као руске степе. Словенски народ који, поред основних и позитивних словенских особина, има и највише дисциплине духа, стваралачког и организаторског, то је Чешки народ.

Чехословачка индустрија квалитативно не заостаје иза немачке; њихова привреда није ништа мање рационална од Данске и Швајцарске; њихова социјална политика својом реалношћу и својом блискошћу самом животу равна се са Енглеском. Култура Чехословачког народа, — то је права, стварна култура, јер она живи и у најширим народним слојевима. Где нема културе у народу, него само у врховима, у духовној аристократији и малој и изабраној умној елити — ту се култура појављује као раскош, као нека врста духовног монопола. Култура чехословачког народа је, међутим, демократска и социјална, општенародна.

Политички живот ретко које словенске државе је тако блиставо жив, па ипак тако кристалисан и сталожен, као у браће Чехословака. Кроз њихову политичку призму одсјајују све боје, од црвене до црне, али црвена никада не прелази у пламен и рушење, ни црна у мрак и реакционарство.

Чехословачка није земља политичких предилекција, јереса и штетних традиција. Једина њена традиција, велика и сплендитна, која јој је остала као наслеђе од Јана Хуса и Жишке, па преко Масарика се пружила својим цветним гранама до Едуарда Бенеша, то је национална љубав према народу и човечанска љубав према људскоме роду.

Штетних традиција Чехословачки народ нема. Политички јереси тамо не успевају, као што ни на њиховој Татри не успевају отровне биљке.

Практични и дисциплиновани дух Чехословачког народа нити буне руски експерименти са Истока, нити Хитлерови експерименти са Запада. Чехословачки дух има свој пут, трасиран великим народним умовима, и народ

иде њиме не обзирући се на то да ли ће их на томе путу пратити клетве или благослови, да ли ће тај пут бити присутан цвећем или трњем искушења и патњи. А тамо, у далекој визуелној позадини његовој, вођи Чехословачког народа виде спасење, виде духовну оазу социјалне правичности, виде цветно пристаниште народне среће. И са челичним мишицама свесној корманоша, а не млитаво и резигнирано, они воде свој народ миру, социјалном напретку и животној радости.

У томе народу, народу који је од искони спојио романтичност словенске расе и дисциплинованост германске, рођен је његов велики син Едуард Бенеш, сада заслужено изабрани Претседник Чехословачке републике.

Када је до нас дошла вест о избору Едуарда Бенеша за првог грађанина драге нам и савезничке Чехословачке републике, Југославија се на челу са престоницом Београдом осетила тако сретном, као и у данима када смо са Масариком, Бенешом и другим великим људима Чехословачког народа делили, после заједничких патњи, наше заједничке националне трофеје.

Повлачењем бесмртног социолога и филозофа Масарика са политичке позорнице испунило нас је болом, али не и страхом.

Београд је непогрешиво осетио да ће дисциплиновани и практични дух Чехословачког народа у великој армади својих заслужних синова изабрати најдостојнијег заменика своје замореном вођи и творцу слободне државе. Београд је осећао да ће то бити први Масариков ученик Едуард Бенеш, који је двадесет година Масариков највернији и најближи сарадник на стварању нове и младе Чехословачке државе. Данас је ова нада и овај сан — свршено дело. Бенеш је постао први вођ државног брода Чехословачке, чије је крмило већ две пуне деценије држао у својим рукама. Окружен старим и опробаним сарадницима Масариковим и својим пријатељима, он ће тај брод мудро водити на срећу свога народа, као и свих словенских народа.

Едуард Бенеш не припада само Чехословачком народу. Он припада и човечанству.

Оздрављење људског рода иде и ако полако ипак стално напред, иде с времена на време кривудаом линијом али никада натраг. Њему су данас, више него икад досада, потребни апостоли културног мира, социјалне правде и привредне ренесансе целога света, велики заточници човечанских идеала као што је Едуард Бенеш. Ни братском Чехословачком народу, ни тешко рањеном људском роду, није свеједно, нити би му могло бити свеједно, дали би се на високом положају првога грађанина и Претседника Чехословачке републике налазио Масарик и Бенеш, као народни борци за друштвени препорођај и светски мир, или какав фашистички авантуриста, који би помагао да се свет баца поново у крвави содом, братоубилачко клање и економску пустош! Зато долазак Едуарда Бенеша за Претседника Чехословачке републике претставља и једну од највећих победа за спасење европске демократије и унапређење социјалног препорођаја у свету.

Овим избором потврђено је још једном колико је снажна и урођена мисао праве демократије у широким масама Чехословачког народа.

Уистини, после Масарика, ниједно име није могло да покрене целу Чехословачку нацију и прикупи је око себе попут челичног стожера као што је то учинило име Едуарда Бенеша. Ово нису били избори; то је била манифестација целог Чехословачког народа пред културним човечанством, да он одобрава велике потезе спољне и унутрашње политике Масарик-Бенешеве. У судбоносном моменту избора народног вође, пале су све партијске разлике, сва политичка размимоилажења, све идеолошке супротности и цео народ, свих политичких боја: и капиталисти, и демократе, и социјалисти, и центрумашти, и словачки аутономисти, и аграрци, и комунисти свих нијанса, сви су се окупили око Бенеша, који својом прошлошћу, својим аристидским поштењем и својим делима у опште значи једно велико јемство у извођењу програма народног економског просперитета, као и програма политике словенске заједнице и међународног мира.

Све наше наде, које Југославија и узнемирено човечанство, растрзано болом због садашњице и страхом због сутрашњице, полаже у Чехословачки народ и у његовог вођу Едуарда Бенеша, све су те наде оправдане, и ниједна година потврђене лојалношћу и величином Масарика, Бенеша и других великих људи Чехословачког народа. Мудром политиком реалног пацифизма и гранитном одлучношћу да измрцварено човечанство још једном не заплива у море крви — Едуард Бенеш постао је међународна личност првога реда, најугледнији претставник мировне институције Друштва народа, највећи неимар огромне баријере, која мир цивилизованих народа има да

сачува од цивилизованих варвара. Зато се у колу добронамерног дела човечанства, радује и Југославија на челу са Београдом овом срећном избору великог пацифисте Едуарда Бенеша за Претседника републике свога напредног народа.

Наша је радост, као комуналног часописа, у толико већа што ће од сада Праг и чехословачки градови — наши велики учитељи комуналне и социјалне акције — развити још већу и још плоднију социјалну делатност. Сам Едуард Бенеш је социолог и по своје најинтимнијем уверењу политичар, који у дубоким социјалним прегнућима гледа ублажење животних болова целога човечанства, тешко уздрманог општом привредном и моралном кризом наших дана. Нови претседник Чехословачке републике Др. Едуард Бенеш није само славан син свога народа као дипломата и државник, као најизразитији тумач и заштитник његових националних тежњи, него исто тако и тумач његових социјалних и комуналних стремљења, и њихове градске и општинске самоуправе.

Још је свима нама у живој успомени као велики комунални апокалипсис онај диван поклич, који је написао Едуард Бенеш о општини као основном темељу државе и упутио га нашем Савезу градова и његовом Конгресу. То је било пре пет година. По овлашћењу управе Савеза градова били смо предузели акцију за Свесловенски савез градова. Поводом те акције и пред сам IV конгрес наших градова, Савез градова Краљевине Југославије добио је радиотелеграфским путем један програмски поздрав Едуарда Бенеша, који је лапидарном дубином и тачношћу мисли снажно деловао на оживљавање те прве акције за стварање Свесловенског савеза градова. У овоме своје напису Едуард Бенеш, најубеђенији заштитник градске самоуправе у Чехословачкој, подвлачи:

„Један од највећих чехословачких новинара прошлости столећа сковао је јесло, да је општина темељ државе. То вреди данас још изразитије, и ја стога сматрам за један од њених доказа здравог живота и развоја државе, ако је у њој видно истакнута тежња ка заједничкој делатности свих радних општина и ако се све велике општине, нарочито градови, тако самоуправно организују да они несметано могу оснажити и раширити све своје културне, економске и социјалне функције у нефиксовеном корист свога становништва... У овом смислу ја тојло поздрављам овогодишњи конгрес југословенског Савеза градова, подвлачећи да сам свестан да у њему имамо један јак елементар међусобне сарадње Чехословачко-југословенске.

Ако је општина темељ државе, онда ће међусобна сарадња свих наших општина, конкретније наших градова и њихових савезних

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

организација, бити најчвршћи и најсиљурнији темељ нашеј савезништва. Снага нашеј политичкој Савеза је била од самој почетка истакнута у нејобитном факту да овај наш Савез није само некаква трупација дипломатије, нешто искрен одјек духовних Заједница наших народа и израз њихових животних тежњи, носилац њихових заједничких интереса и помаћач у њиховом снажном развићу и неограниченом успеху. У духу ових идеја припада нашим, југословенским и чехословачким, градовима и њиховим савезним организацијама велика улога у будућности.”

Говорећи даље о радној сарадњи словенских градова, Едуард Бенеш вели:

„Савез југословенских градова ову је улогу врло добро схватио осећањем потребе за сарадњом са градовима и њиховим организацијама у другим државама, а специјално за сарадњу са градовима словенских земаља — што у њуној мери значи да југословенски Савез градова показује конкретне и реалне путеве словенске политике... У овом правцу ја желим конгресу Савеза југословенских градова њун успех! — Едуард Бенеш.”

Као искрени пријатељ словенске градске сарадње, нарочито сарадње чехословачких и југословенских градова, Едуард Бенеш није се задржао само на овим изразито подвученим жељама, него је увек давао покровитељство и свесрдно помагао акцију наше братске сарадње комуналне и комунално-социјалне политике. Његов идеолошки једномишљеник, сарадник и пријатељ из најраније младости, уважени проф. др. Петар Зенкл узео је на себе реализовање ове лепе замисли о стварању Чехословачко-југословенске радне заједнице друштва и установа за социјалну, социјално-комуналну и социјално-здравствену политику, која је организација основана и већ даје прве реалне и животно корисне резултате по наше градове и њихову социјалну политику. Исто тако преко чехословачког Савеза градова приступљено је реалном извођењу идеје о свесловенском Савезу градова. Напредак и развој ових установа помаже свесрдно Едуард Бенеш, који има једно изразито формулисано гледиште о улози комуналне делатности у спровођењу здраве социјалне политике. Пре шест месеци, када сам заступао наш Савез градова и Београдску општину на Међународном конгресу за станбену културу и асанацију градова у Прагу, имао сам задовољство да о социјалној и културно-националној улози градова у животу једнога народа чујем то увек снажно изражавано мишљење највећег пријатеља радне општине Едуарда Бенеша. Приредивши тада у своме репрезентативном Дому једну вечеру, он је са делегатима градова из свију крајева света врло живо расправљао о актуелним проблемима градова. Као безмерни пријатељ нашег народа, он се, што је појмљиво, код нас највише рас-

питивао за развој наших градова, радујући се искрено сваком успеху наше младе комуналне и социјалне политике. Исто интересовање показивао је и у погледу сазива и одржавања у Прагу једног словенског Конгреса градова, на коме би размена практичних искустава и комуналног знања могла реално да користи комуналној делатности словенских градова.

То Бенешево интересовање за напредак и међусобну сарадњу словенских градова радило нас је и као претставника нашег Савеза градова. А колико смо тек радосни што је овај Велики Словенин дошао на чело Чехословачке републике, јер то ће и словенским градовима дати још снажнијег потстрека у оживотворењу ове међусобне комуналне сарадње. Као члан комитета за Савез словенских градова послао сам честитку покровитељу Словенске комуналне и комунално-социјалне сарадње, радујући се Његовом доласку на положај првог грађанина и Претседника своје отаџбине, и Он нам је телеграфски одговорио овим речима:

„Слободану Видаковићу — Захваљује срдечно за поздраве и жели многа успеха у вашем раду за добро наших братских држава — Др. Едуард Бенеш.”

Ми ћемо бити срећни ако југословенски градови кроз свој Савез градова буду уистини искристалисали једну снажну и конструктивну сарадњу са напредним братским чехословачким градовима и преко те сарадње буду уздигли своју делатност на пољу социјалног старања до завидног степена на коме се данас налази н.пр. социјално старање Прага, Брна, Братиславе и осталих напредних чехословачких градова. Томе циљу посвећују пуну пажњу: Савез југословенских градова, Комитет словенских градова и Чехословачко-југословенска радна заједница за социјалну политику...

Да би тако снажно и високо подигли комуналну дужност социјалног старања, Чехословачки градови морали су, пре свега, да под заштитом бесмртног Масарика и великог државника Едуарда Бенеша изграде своју здраву самоуправу.

Чехословачка општинска самоуправа није обична, декоративна политичка самоуправа, није празна демагошка реч без садржине и језгра. Срођена дубоко и интимно са народном душом, општинска самоуправа чехословачког народа је истинска, права, дубока и ничим неометана снага најширих народних слојева, конструктивно и моћно употребљена у стварању општег земаљског благостања. Та чехословачка самоуправа тако много потсећа на ону напредно прокламовану општинску самоуправу у револуционарним данима нашег радикалско-се-

љачког покрета седамдесетих и осамдесетих година прошлога века, што је, такође, још један леп доказ колико је код словенских народа развијен инстинкт за здравом самоуправом. Чехословачки савез градова — то је прави комунално-социјални и економски парламенат чехословачких градова, који узима широког учешћа у животу чехословачке државе не само као обавезно консултативно тело, него и у државном легислативном раду као регулатор и покретач многих корисних и конструктивних законских предлога.

И у свима овим прегнућима савремене градске општине, потпомогнуте од државе и приватне иницијативе, увек је учествовао, својим благотворним утицајем и идеолошким покровитељством државник и социолог Едуард Бенеш. Дете села, рођен у сиромашној сеоској кровинари, као осмо дете сиромашног сеоског поседника, овај велики *ајосто* рада и сада, као Претседник републике, а и до сада, као први сарадник Масариков, никада није заборавио, да се наш први учитељ човекољубља Христос родио у јаслима, и да је права љубав према своме народу у стварном раду на народном духовном и материјалном благостању, а не у обећањима, која се никада неће извршити, која васкрсавају само пред изборе, а која као водени цветови умиру за изборном победом.

Социјална делатност чехословачких градова, нарочито Великога Прага, дала је неоспорне резултате; али сад, после избора Бенешевог, она има да се изрази у своме пуном обиму, нарочито у подизању животног стандарда радних маса и у збрињавању и усплавању фаланги неупслених. Ми као да гледамо одавде колико ће размахнути својим стваралачким крилима највећи и најекспедитивнији вођ социјалне акције у Чехословачкој, њен идеолошки вођ и најинтимнији сарадник претседника Др. Едуарда Бенеша, Др. Петар Зенкл, опкољен плејадом најбољих комуналних и социјалних радника, и обасут богатим и социјално правичним кредитима за спровођење његове давно већ плански пројектоване социјалне акције. Цела чехословачка отаџбина Масарика и Бенеша, ори се новим покликом, новим паролама основнога народнога препорођаја, који од политичке демократије зако-

рачује снажно у привредну демократију. Ми стојимо пред новим и величанственим планом те социјалне акције чехословачких општина и државе, коју Европа у мирном прогресу није до сада доживела. Огромна искуства других народа, од норвешког до руског, од енглеског до америчког, проверена и процеђена кроз призму практичног чехословачког духа, биће раскошно примењена. Не пресађена, него филтрирана и облагорођена чешким приликама и њиховим животним потребама.

Победа Бенешева, незапамћена у аналима републиканских претседничких избора у свету, значи:

Победу светског мира и свих оних држава које су за међународну солидарност и културни мир међу народима;

победу демократије над фашистичким тенденцијама;

победу словенске мисли и сарадње, реалне и неутопистичке;

победу идеје широких самоуправа и праве социјалне акције у изграђивању једног живота културно достојнијег и социјално правичнијег!...

Један од твораца Мале Атланте, један од неимара Друштва народа, најдостојнији следбеник и тумач Масарикове социјалне философије, велики пријатељ и савезник југословенског народа, Едуард Бенеш показаће ускоро хаотичној пометености наших дана шта трезвен и систематски рад на социјалној акцији може да пружи једном радном народу и једној напредној држави.

Желећи из дубине наше словенске душе најплодније резултате нове Бенешове државне управе, ово неколико речи у часопису Београда завршавамо снажном констатацијом нашег великог ерудита г. Душана С. Николајевића: „Едуард Бенеш је у подједнакој мери и mudar државник, и социјални стваралац, и изванредно даровит дипломат који луцидно разуме моменте међународне политике, и један Словенин чија непрекидна активност тежи да доведе у хармонију интересе Чехословачке с интересима наше Југославије и да, тако, стабилизује и моћне, наше две словенске земље процветају на свима пољима, учествују у организовању светског мира и допринесу цивилизацији света”.

Радован М. Драшковић,
виши инспектор Министарства финансија

Финансијски проблеми Београдске општине*)

II

Фискална политика

За покриће својих расхода, поред својих сопствених прихода од предузећа, установа и добара, Општина предвиђа т.зв. фискалне приходе, који се састоје из општинских дажбина. Тежиште целокупне финансијске политике једне општине налази се у овим фискалним приходима, односно у дажбинама, које општина заводи за подмирење својих потреба. Уколико су финансијске прилике једне општине сређеније, у толико ће и њена фискална политика бити боља а дажбине подношљивије. И обратно, код општине, чије финансијске прилике нису сређене, фискална политика задаваће више бригаа, а општинске дажбине ће се теже подносити. Талент и уметност једног општинског финансијера састоји се у томе, да фискалну општинску политику поведе путем, који ће најбоље одговарати приликама дотичне општине и њених грађана, односно, да општинске дажбине правилно и правично расподела, како грађани не би имали повода за приговор у том погледу. А познато је старо и до данас одржано правило, да порези никада нису тешки, ако су правилно и правично распоређени. Београдска општина, може се рећи, није у том погледу била у најсретнијим околностима. Под теретом великих и према својим приликама несразмерних обавеза, Београдска општина била је принуђена прибегавати често оштрим и јако осетљивим мерама у својој фискалној политици. Те мере каткад су прелазиле разумне и дозвољене границе, а последице такве политике љуто су се светиле и још увек свете самој општини. Познато је, н.пр., да се индустријска предузећа, не само све мање насељавају у Београду, већ га и она, постојећа, напуштају и беже из његовог атара, ако не далеко а оно макар и из саме границе поменутог атара. Трговина, која се под оштрицом ове незапамћене и сурове кризе бори на живот и смрт, из дана у дан вапија за правичнијим и сношљивијим оп-

штинским наметима. Гро грађана, који живе од сталне и фиксиране зараде, све теже подноси општинске дажбине, којима се често нелогично оптерећују животне намирнице. Не увиђајући никако потребу једног плана и системе за санирање општинских финансија, општинске управе, које су се ређале, нису улазиле дубоко у овај проблем. Општинске управе, истина је, градиле су, подизале, уређивале, и свака је од њих оставила видног трага своје делатности, али су истовремено с тим остављале својим наследницима и све теже и теже обавезе и терете. Ни једна општинска управа није сматрала да ће и санирањем општинских финансија оставити лепу успомену, јер је држала да то није тако видљиво и упадљиво, као што је н.пр. калдрмисање једне улице, подизање неког трга итд., мада ће свакако припасти највећа заслуга оној управи, која буде успела да београдске општинске финансије среди и заведе у том погледу нормално стање.

*

Фискалне општинске приходе сачињавају приходи од општинских дажбина, који се убрајају у виду приреза на непосредни државни порез, трошарине и такса.

Општински прирез на непосредни државни порез за 1935/36 годину износи 20%. Преимућство приреза, који има карактер непосредног пореза, пошто се разрезаје на основу овога, над посредним порезима (трошаринама и таксама) у погледу правичности довољно је познато, како из науке, тако и из праксе. Па ипак, већи градови скоро по правилу радије се служе посредним порезима из разлога тога, што је ове лакше утерати у касу, а што врло много значи за општинске финансије. Такав је случај и са Београдском општином, по чијем се буџету за 1935/36 годину приход од општинског приреза предвиђа у суми од око 13,000.000.— динара, док приход од посредних пореза износи око 105,000.000.— динара. Општински прирез од 20% знатан је, кад се узме да Општина у области посредних дажбина примењује пуну и трошаринску и таксену тарифу, како с обзиром на број предмета подложних посредним дажбинама, тако и с обзиром на висину трошаринских, односно таксених ставова. Овај проценат био би умерен, када би се трошаринске и таксене тарифе редуцирале и у погледу предмета и у погледу ставова.

*) Доноси чланак нашег познатог стручњака за комуналне финансије г. Рад. Драшковића, вишег инспектора за самоуправе Министар. финансија, у коме он критички образлаже своје лично гледиште на проблем финансија Београдске општине. Часопис Београда „Београдске општинске новине“, исто тако радо објавиће и сва друга мишљења наших стручњака по овој животном проблему престоничке општине.

Тај би проценат могао ићи далеко изнад данашњег, када би се таксене тарифе јаче редуцирале, а трошаринске задржала само на алкохол и предмете луксуза. У 1931 години Општина је покушала да посредне порезе постепено замени непосредним, укидајући трошарину (задржавајући је само на алкохол и предмете луксуза) и повећавајући дотадашњи прирез од 20% са још 10%. Међутим, ова реформа није се могла одржати, те је 10 фебруара 1933 пуна трошаринска тарифа враћена на снагу. Узрок овоме биле су специјално тешке финансијске прилике с једне стране и слабо убирање општинског приреза с друге стране. С обзиром на тешке финансијске прилике, Општина се није могла задовољити са мањим ефектом од онога, који је давала трошарина. Велики број грађана економски слабијих, нису, међутим, могли поднети оволику стопу приреза и стога је он подбацио, а с тим је срушена и цела реформа. Како пак изгледају остварени приходи од приреза види се из следећих цифара: у 1931 г. предвиђено је по буџету на име прихода од приреза са процентом од 30%, како текућег тако и дужног 43,500.000 динара, док је остварено свега 19,238.796.64 динара; у 1932 години предвиђено је са стопом од 25% 36,000.000.— динара, док је остварено свега 17,683.628.46 динара; у 1933 години предвиђено је са стопом од 20% динара 24,000.000 док је остварено 18,686.560.72 динара. При том треба имати у виду, као што смо то горе напоменули, да се у сумама оствареног приреза налази и дужни прирез, а то значи да је текући прирез још слабије реализован него што то казују предње цифре. На жалост, до апсолутне тачности у том погледу не може се доћи због тога, што се текући и дужни прирез књиже заједно.

Најомрзнутији и најозлоглашенији облик пореза свакако је онај, који се назива трошарином. То, можда, не би било тако, када би се наплата трошарине ограничавала на извесан број предмета и када би тарифни ставови били умеренији. Али по пракси, која је код нас одомаћена, општинске трошаринске тарифе износе читаве књиге и садрже све могуће предмете, који се троше у граду, а тарифни ставови, по указаној потреби, често достижу невероватне висине. Међутим, ако хоћемо да будемо објективни и ствари не посматрамо једнострано, — а до тога нам је много стало, — ни општинама се не би смело одвише замерити, што су у једном моменту морале поћи тим путем, а то специјално важи за Београдску општину. Огромни задаци, који су после рата чекали Београдску општину, као што је то већ раније поменуто, па онда специјалне потребе, које је послератни живот наметнуо, и, најзад, велики број послова и установа, који су, било једностранно пренети са државе на општину, било разним законима стављени Општини у зада-

так, изазивали су велике издатке, који су на неки начин морали бити покривани. И сасвим је разумљиво, да је Општини било најлакше и најједноставније те потребе покривати трошарином. Али је до данас то питање свакако требало решити на један zgodнији, целисходнији и правичнији начин по огромну већину београдских грађана.

И ако се чују замерке, како трошарина погађа у првом реду сељака и произвођача, и да није право да ови подижу и изграђују варош, држимо, да те демагошке крилатице немају много основа. Из искуства се зна, да су намирнице увек поскупљаване, када је на њих увођена, или већ постојећа повећавана трошарина. При том, поскупљаване намирница у таквом случају није одговарало односу уведене, односно повећане трошарине, већ је често, тобож због немања у оптицају ситне монете или „заокругљавања“ овај однос поремећаван на штету потрошача. Трошарину, дакле, подноси потрошач, а то је грађанин. А што трошарину чини омрзнутом, то је с тога, што ову плаћа подједнако грађанин економски најслабији, као и онај најјачи. И зато се тежи, да се она постепено замени, или бар делимично замени правичнијим порезом, а то је непосредним порезом. Београдска општина је покушала, као што смо то напоменули, да ово питање правично и правично реши, и после једне дуге и живе дискусије и у јавности и у општинском одбору, општинска трошарина је 10 фебруара 1931 укинута, и задржана само на алкохол и луксузне предмете. На жалост, ова реформа није спроведена довољно смишљено, нити је за изгубљену трошарину био осигуран на другој страни одговарајући ефекат, те је као последица тога, већ у почетку 1933 године, следовало поновно завођење трошарине. И тако данас, у том погледу имамо исту ситуацију, коју смо имали раније, т.ј. једну неправичну, несоцијалну и несавремену трошаринску тарифу, која нас поново ставља пред један тежак и компликован проблем, који у комплексу осталих финансијских проблема општинских заузима једно од првих места.

У теорији, као и у пракси, подела на непосредне и посредне порезе влада, може се рећи, у свима европским државама, изузев Енглеске, Шведске и Норвешке, где се из буџета она апсолутно не види. Разлика између ова два пореза, карактеристичне особине њихове, тачно разграничење њиховог појединачног значења, још увек су предмет спора у научној литератури, али се углавном може узети, да је та разлика између непосредних и посредних пореза у начину порезивања снаге пореске. Док се код непосредних пореза порезују директно, непосредно појединачни доходак или имовина, сматрајући да су они једино израз и мерило пореске снаге, посредни порези су индиректни и код њих се порезује извесна

чињеница употребе имовине дохотка, претпостављајући, да сам тај чин употребе јесте знак, да постоји извештај доходак и имовина и да се код тог чина огледа једна јача или слабија пореска снага.

По науци о финансијама, посредни порези деле се у две групе. Потрошни порез или трошарина били би они, где привредни акт има за циљ да задовољи једну људску потребу, као н. пр., набавка предмета свакодневне потрошње (хлеб, месо, шећер итд.) или поред предмета који служе трајнијој употреби (кола, коњи, накит итд.). Саобраћајни порези пак јесу они, где чињенице имају први и непосредни циљ, да се изврши пренос економских добара из руку једног у руке другог пореског обвезника.

Онда, група потрошних пореза дели се, према својој природи, на потрошне порезе у ужем смислу и на луксузне потрошне порезе. У прву врсту долази порезивање предмета свакодневне потрошње, т.ј. предмета који се при свакој употреби одмах утроше (хлеб, месо, со, шећер, кава, пића и тд.) и ови се порези наплаћају посредно код продуцента или трговца (не код потрошача). У другу врсту долази порезовање предмета, који служе трајнијој (по правилу луксузној) употреби, т.ј. предмета који се не утроше потпуно при првој употреби, већ се само поступно троше (државне кола, коња, билијара итд.). Овај порез наплаћује се по правилу директно код потрошача, обично у облику годишњег пореза на посед тих предмета, због чега га неки уврштају у порезе на имовину.

Код потрошних пореза, порески је извор доходак потрошачев, чија се величина цени, претпоставља се, у јачини трошења. Порески обвезник је потрошач робе а порески објекат је сам потрошни предмет. Потрошни порез или трошарина наплаћује се обично од продуцента или продавца порезних предмета, који тај плаћени порез преваљује путем повећане продајне цене на потрошаче. Сматра се, да ће се потрошач оптеретити према јачини своје пореске снаге, јер се претпоставља, да ће се јача пореска снага испољити у јачем трошењу, те ће и порезовање бити сразмерно пореској снази. Оваква хипотеза у начелу могла би се примити, али у појединостима то је бедна илузија, и ту се о сразмерном порезовању не може ни говорити. Да то илуструјемо само једним примером: Један потрошач из економски слабијег рада београдског грађанства (чиновник, занатлија, ситан трговац, радник) са породицом од 6—8 чланова трошиће свакако много више порезованих предмета, па ће према томе и плаћати много већи потрошни порез од једног инокосног потрошача из економски најјаче класе, или таквог потрошача са многобројном породицом, који ниуком случају не може конзумирати количину порезованих предмета онога пр-

вога. Да овде не може бити речи о равномерном порезовању јасно је као дан.

Потрошни порези били су јако развијени у средњем веку, чак су они били главни и издашан извор државних прихода, поред прихода од домена, док су непосредни порези играли спореднију улогу, и само с времена на време били извор прихода. Сасвим је то разумљиво. Сталашке скупштине нису њих радо одобравале, али кад су их одобравале, они су их везивале за услове, који владоцима нису били тако пријатни. На другој страни пак, владоц је могао без ичијег одобрења заводити посредне порезе и он је то издашно искоришћавао. Најзад, у то време није се знало за разлике између непосредног и посредног пореза, нити је био познат проблем преваљивања, и публика је била у уверењу да између посредних и непосредних пореза не постоји никаква разлика, већ да се они разликују само по имену.

У новом веку, под притиском фискалних потреба приступа се проширењу појединих пореза, и то се проширење изводи без плана и мере, што изазива т. зв. „акцизни спор”, и као његову крајњу последицу реакцију против потрошних пореза. Из овог спора произашло је правило: да су потрошни порези неравномерни, јер оптерећују сиромашне класе сразмерно много јаче, но имућније класе, а иза тога следовао је захтев, да се потрошно порезивање укине, односно сведе на што мању меру. Али је пореска пракса код модерних држава била резервисана у примени овог захтева, јер фискалне потребе, које захтевају да у порезима добију што јачи извор прихода, грубо се оглушују о принципе праведности, и данас су потрошни порези различито у употреби: код држава које се налазе у финансијским недаћама, па морају чинити велике апеле на приходе нових извора, у јачој су употреби, док су пак много мањи у државама са срећеним финансијама.

Што се пак тиче посредних пореза које наплаћују самоуправна тела, могло би се рећи, да су оне узеле такве форме и размере, да за њих не постоји никакав критеријум. Разлике у систему и висини потрошних пореза међу самоуправним телима, не само код разних држава већ и у једној истој држави, тако су огромне, да се ту констатује јасно осуство сваког мерила. Ево шта каже о томе наш велики финансијски стручњак и професор науке о финансијама г. Др. Милан Тодоровић, чије су и напред поменуће опаске:

„Наука о порезима, на основу врло марљиво израђених појединачних студија у области комуналних финансија, поставила је извесне постулате, који би и на том пољу довели до веће једнакости. У том погледу вреди споменути захтеве: да се потрошни порези сасвим избришу из средских, окружних, и покрајинских буџета, — јер би у противном слу-

чају, то могло довести до унутрашњих линија; и да се у комуналним буџетима њихова улога сведе на што мању меру. На жалост, ови захтеви нису још прихваћени, те на том пољу постоје велике разлике, нарочито код варошких општина, које чине врло јаку употребу, могло би се рећи и злоупотребу од потрошног порезивања. У сеоским општинама, а тако исто и у среским, окружним и покрајинским буџетима, потрошно порезивање није постојало пре рата, док се после рата оно и овде појавило и то у формама и обиму, који нису за препоруку”.

Колико је ово тачно, бар што се тиче наших прилика, види се из „Прегледа извршених расхода и остварених прихода по самоуправним буџетима за 1933 и 1933/34 годину”, који издаје Министарство финансија. Приход од трошарине порастао је у већим градовима од 128 на 164.4 милиона динара, или од 14,5% на 19,3%. Од укупног оптерећења самоуправним дажбинама у 1933 години у динара 1.502,235.927.— отпада на трошарину динара 366,588.334.— Ова тенденција ка јачој употреби трошарине провлачи се као црвен конач кроз све године. Коментарисући ову чињеницу у једној од ранијих публикација и сам званичан извештај Министарства финансија каже, да је ван сваког спора, да ова појава има неповољне реперкусије на читав привредни живот наше Краљевине и да због тога, један од првих и најважнијих задатака јесте законско уређење самоуправног фискалног система.

Главна замерка противу потрошних пореза у опште, јесте њихова неравномерност. Принципу праведног (равномерног) порезивања најбоље одговара т.зв. прогресивно порезивање, т.ј. сразмерно јаче оптерећење великих, а слабије оптерећење малих доходака; данас је већ утврђено правило, да порески обвезници са мањим доходком издају много већи проценат свога дохода на потрошне предмете који су порезовани, него што је проценат који на исте предмете издају порески обвезници са већим доходком. Што значи, да потрошни порези не само нису прогресивни, већ су напротив диспропорционални, а што је најглавније, они су највише неравномерни на неопходно потребним животним намирницама, јер је потрошња ових апсолутно потребна и врло мало зависна од величине личног доходака.

По старој, али још увек важећој Најманој анкети, неравномерност потрошног порезивања (шећер, со, пића, дуван, петролеј, хлеб) изгледа овако:

доходак испод 800 марака са 4,43%
 доходак од 800 до 1.200 марака са 3,60%
 доходак од 1.200 до 2.000 марака са 2,65%
 доходак од 2.000 до 4.000 марака са 1,64%
 доходак од 4.000 до 10.000 марака са 1,52%
 доходак од преко 10.000 марака са 1,09%

Исто тако, порески обвезник чија породица броји више чланова, биће увек јаче порезован потрошним порезом од инокосног обвезника са малобројном породицом. Затим, потрошни порези фаворизирају велика предузећа према малим, јер су способнија да изврше превалживање овога пореза на потрошаче, а могу да приме један део и на себе.

Каже се обично да је трошарина згодан порез због своје издашности и еластичности. Међутим, то је нож са две оштрице. У времену економске кризе и потрошња и приходи могу бити у опадању. Циљ трошарине је чисто фискалан: да да јавном фиску на расположење потребна сретства. Али кроз је погрешно и опасно трошарини придавати неки други карактер сем фискалног; приписивати јој извесне протекционистичке привредне циљеве и асимилације са царином. Битна разлика између трошарине и царине у погледу њиховог економског оправдања и лежи баш у том: што царина поред фискалног циља има и економско-заштитни: увозна царина води рачуна о пореклу робе и инострану робу на улазу у земљу порезује тако, како би домаћу индустрију и радност уопште штитила од евентуалне убитачне стране конкуренције. Трошарина међутим, — и ово нарочито важи за трошарину самоуправних тела, — не води рачуна, и не сме да води рачуна о пореклу робе, већ о месту потрошње. Њој се не допушта диференцирање робе по провенцијенцији ни јаче оптерећење стране робе. Јер ако држава, водећи рачуна о општем интересу народне привреде, и може да предузме извесне заштитне мере у корист ове или оне индустријске гране, кроз разне своје фискалне законе (царински, порески итд.), сваљујући привремено јачи терет на домаће потрошаче, — то се не допушта самоуправама. Самоуправна тела не смеју заводити локалну заштиту. Трошарина, дакле, не може послужити као оруђе за заштиту локалне радности, на штету не само месних потрошача, већ на штету интереса народне привреде. Иначе би се створили неједнаки услови за привредну делатност у земљи. Министарство финансија је у том смислу давало објашњења и забрањивало градовима диференцирано третирање робе домаћег порекла и робе локалне производње, а већ и због уговорних односа земље, страна роба не може се различито третирати.

Данас је, дакле, у нашој земљи трошарина само један фискални извор, зато се не треба бојати да би укидање трошарине у Београду имало некаквих последица по извесне занатлије и индустријалце, тобож због убиствене конкуренције других домаћих произвођача. У режиму трошарине, као и без ње, београдска се индустрија налази у истим околностима као и њен конкурент са стране, јер трошарина подједнако погађа и једне и друге, и у случају ослобођења, олакшица би у подједнакој мери

наступила и за једне и за друге. Трошарина, дакле, не може локалној радиности да надокнади вештачким путем онај виталитет који би јој недостајао.

И због тога, што је потрошни порез парцијалан, т.ј. нису порезани сви, већ извесни артикли, па према томе нису порезивани ни сви порески обвезници, већ само они који такве артикле конзумирају, — чини му се приговор. Прво је тачно али друго не, јер ако су порезовани предмети опште потрошње, порез ће бити општи јер такве предмете морају конзумирати сви порески обвезници. Принцип праведног порезивања захтева да минимум егзистенције буде ослобођен од порезивања, међутим, потрошни порез оптерећује и све оне пореске обвезнике, чији доходак не прелази минимум егзистенције, јер и ови морају конзумирати такве порезане предмете.

Најзад, потрошни порези су уопште скупи: специјално код Београдске општине овај се факат може најлакше илустровати, јер ова кошта Београдску општину — бар према подацима од 1930 године, око 12,000.000.— динара годишње, где није урачуната тантијема, која припада чиновништву у смислу уредбе о општинској трошарини.

Београдска трошарина првобитно је установљена за једну специјалну сврху. Закон о варошкој трговини у Београду проглашен је је 13 јуна 1884 године, по коме је Влада овлашћена, да по споразуму са одбором Београдске општине може на се узети извршење канализације за одвлачење варошког измета, водовода, кадрмисања и осветлења, као и све друге радове, који би за здравље становништва у Београду били нужни. Затим, да може уступити, било целокупно или почетно извршење ових радова једном предузимачу или друштву, под условима који су прописани за јавне грађевине. У тој цели Влада је овлашћена, да може за рачун Београдске општине закључити зајам а за амортизацију овога Влада је такође овлашћена, да по споразуму са Београдском општином установи у Београду варошку трошарину или плаћање извесне таксе на извесне предмете за потрошњу при њиховом уношењу у варош. Ова такса по том закону наплаћиваће се и водити по књигама Београдске општине, а приход од варошке трошарине не може се употребити ни за какву другу општинску потребу пре него што се овде означена потреба подмири и пре него што на то Влада пристане. Кад горе означени радови буду извршени држава ће уступити Општини трошарину, задржавајући себи право надзора како због одржавања грађевина у добром стању, тако и због тачног плаћања интереса и амортизације на утрошени капитал. У међувремену од дана проглашења овога закона, па до данас, уредбе о варошкој трошарини са тарифом, које су издаване на основу истог за-

кона, мењале су се у потпуности и по њима чињене измене и допуне, ко зна колико пута. Све ове промене, измене и допуне имале су у главном карактер проширавања те уредбе, како у смислу порезованих предмета, тако и у погледу висине тарифних ставова, и док је првобитна уредба вероватно давала ефекат потребан само за ануитет и амортизацију у закону поменутог зајма, последња уредба терети грађанство Београдске општине са једном сумом од 74,758.600.— динара, што чини четвртину целокупних прихода по буџету Београдске општине. Или ако узмемо са растуром, који износи још толико, а што је у своје време утврђено комисијским путем, онда би то оптерећење ишло до 150,000.000.— динара годишње.

Јасно је, да се финансијска политика која се још увек води у Београдској општини са трошаринским наметом, не може да одржи дуго, није заснована на здравој подлози и не одговара данашњици.

У лето 1930 године, када се је данашња уредба о општинској трошарини, која је ступила на снагу 8 марта 1930 била осетила на пракси, целокупно грађанство, без разлике класа и сталежа, било је заузело јединствен став против београдске трошарине. Трошарина Београдске општине пре тарифе од 8 марта 1930, сносила се, може се рећи, ма да је и она, у колико је привредна депресија јачала, падала све теже, а нарочито од када је државна управа децентралисала, (или бар од када су учињени први покушаји да се државна управа децентралише) услед чега је број лица која се привремено баве у Београду невероватно опао. По установљењу нове тарифе устало је против ње целокупно јавно мњење. Тадашња општинска управа да би сазнала право расположење својих грађана по питању београдске трошарине, а нарочито привредних организација, упутила је свима овима један циркулар, молећи их за њихово мишљење по томе питању. Трговина, занатство и индустрија преко својих комора, као и остале привредне организације, поднеле су Општини града Београда званичан извештај, а дали су своју реч о овом значајном питању и путем дневне штампе. У њој су они тадашњу уредбу београдске трошарине са повишеним тарифним ставовима, а која је и данас на снази, једногласно осудили, и констатовали, да она кочи развитак трговине и индустрије и уопште спречава економски просперитет Београда. Привредници ван Београда солидарисали су се у овом мишљењу са својим колегама из престонице, и изјавили да је увоз у Београд немогућ услед повишених тарифских ставова београдске трошарине. Са колико се је одлучности ту иступало и шта се све тражило, најлепше се види из тих одговора, које је тадашњи претседник општине на јавној одборској седници изнео, а који су били база консултације за реформу, која ће

се 1931 године извести, и које ћемо фрагментарно навести у уверењу да се ситуација у том погледу до данас није ништа изменила.

Индустријска комора између осталог каже: „.....Општина је морала да врши јачи фискални притисак на своје грађане да би одговорила својим задацима. Међутим, привреда има једну границу, до које се може оптеретити. Док се оптерећење креће до те границе, привреда подноси терете и развија се. Увећањем своје активности она даје и држави и општини добре приходе. Али, пређе ли се та граница, убија се кокош са златним јајима...”

„.....Други главни услов је радна снага. Београд је врло скупа варош и раднику треба више за живот но у којој другој вароши у земљи. Отуда је у њему и радна снага скупља...”

„..... и најзад долази општинска трошарина чији су ставови заиста превисоки...”

„.....Индустријској комори није ни мало пријатно што мора да обрати пажњу Суду општине на болан факат, да је из године у годину све мањи број нових индустрија које се покрећу у престоници и да томе треба лека. Јако оптерећење чини да се данас индустријски рад у престоници не рентира и последица тога је била да се већ неколико година запажа, како се предузећа, која су хтела да се оснују у Београду, оснивају у суседном Земуну или иду и даље, где су оптерећења мања. Чак је било дошло и до пресељавања већ постојећих предузећа из Београда у Земун...” итд.

Занатска комора у своме општинском реферату вели:

„.....Принципијелно управа Занатске коморе уопште нема наклоности према трошаринској тарифи, као најнесимпатичној врсти посредних пореза. Али примајући је као нужно зло, она сматра, да треба наћи могућности да се трошарински ставови сведу на минимум, јер они у садашњој својој висини претстављају један неиздрживљиви терет и производе један нежељени ефекат. Наиме, високим трошаринским ставовима Београд не пружа ни најмање повољност за развој привреде, и самим тим он не може да издржи борбу у међуградској конкурентској утакмици, и уместо да поред културног постане и привредни центар наше државе, Београд својом финансијском политиком онемогућује привлачење и концентрацију привредних предузећа и установа; шта више, доста их је, таквих, који су под теретом општинских дажбина морали да се иселе из Београда...”

„.... Према томе, при одређивању трошаринских ставова требало би настојати да се сировине потребне за занатлијске радионице оптерете минималним ставовима...”

„.....Животне намирнице, које чине основ потреба грађанства требало би уопште ослободити...”

Трговачка комора изјавила је, између осталог, да:

„.....Београд није никад био индустријски центар, није ни данас, а ко зна да ли ће то икада бити. Београд је био и јесте првенствено трговински, дистрибутиван центар за велики део наше земље...”

„.....Новим државним уређењем од 3 октобра 1929 извршено је у највишем интересу државе деконцентрација државне управе. Београд је престао да буде престоница централистички уређене државе. С тим у вези, промет у Београду се осетно смањило и трговина на детаљ као и многе друге делатности у њему, знатно су попустиле. Прекаљен у патриотизму, Београд, без и једне речи негодовања, свесно и радо поднео је ову жртву за добро отаџбине. Али после извесног времена Београдска општина из чисто својих фискалних разлога, повишава своју трошаринску тарифу у толиком степену, да тиме угрожава и ону основну привредну карактеристику Београда, његову дистрибутивну трговину, угрожава Београд као трговачки центар овога краја наше отаџбине. Поред тога, ова трошарина погађа врло јако и иначе оронулу трговину на детаљ, јер тешко оптерећује многе артикле који служе сиротим потрошачким слојевима...”

„.....То је стварност, и према томе комора са највећим задовољством поздравља вашу иницијативу за смањење извесних ставова важеће тарифе, дубоко убеђена, да ће те, ма и овим делимичним отклањањем невоље, отклонити делимично и опасност о којој смо напред говорили. Али та се опасност мора и дефинитивно отклонити и Београду се мора трајно осигурати миран развитак и напредак. Мислимо наиме на прешњу потребу и генералне ревизије односно измене целокупне трошаринске тарифе...”

„Трговински гласник”, поздрављајући намеру Београдске општине за укидање трошарине у броју од 20 новембра 1930, каже:

„.....У своме листу ми смо у више наврата истицали потребу предузимања радикалних мера од стране Општинске управе, да се привреда Београда растерети и створе што повољнији услови за развитак и напредак престонице. То смо нарочито поновили онога дана, када је било јасно да се Београд налази у кризи, да привредни Београд опада. Појачање кризе, између осталог, нарочито су допринеле силе уважене дажбине. Износећи све ово апеловали смо на увиђавност општинске управе да проучи и схвати положај Београда, па да му сродним мерама помогне. И данас са задовољством констатујемо, да је Суд општине дошао на срећну мисао растерећења Београда, те би он тиме створио један од битних услова за што успешнији развитак наше престонице у будућности. Прва мера на томе путу треба да буде укидање трошарине...”

„Занатлија”, службени орган Земаљског савеза занатлијских удружења и еснафа у броју 32 од 10 августа 1930, а у чланку: „Привредна криза и Београдска трошаринска тарифа”, вели:

„.....Намера Краљевске владе да путем предузетих мера и оснивањем извесног броја институција, обезбеди правилан развој и просперитет трговине и привреде земље, погоршана је увођењем у живот претерано високе царинске тарифе Београдске општине, која озбиљно грози привредном животу Београда. Конференција претставника привреде, одржана недавно у сали Београдске општине, у присуству претставника општине и управника трошарине, показује добру вољу општинске управе да висину ставова трошаринске тарифе подеси сразмерно висини ставова трошаринске тарифе осталих већих привредних центара земље, као: Загреб, Новог Сада, Љубљане, Сарајева, Осијека итд. Београдска општина неће дозволити да грођем и другим воћем натоварене дереглије обилазе Београд и истоварају се у Новом Саду ради препакивања и картирања за извоз у иностранство...”

„Привредни преглед” у своме уводном чланку: „Пред великим променама у Београдској општини”, а у броју од 30 новембра 1930, између осталог вели:

„.....Ова одлука Београдске општине изненадила је све Београђане. А држимо и све становнике већих градова у држави, па и иностранства, јер она претставља потпун преокрет у комуналној финансијској политици. Она претставља потпуно оступање од досадашњег система прибирања комуналних прихода и прилази оном учењу, које је у теорији, да сви приходи од јавних тела требају да базирају на непосредним порезима...”

„.....Укидањем трошарине, Београдска општина објављује слободну трговину. Она брише читаву војску трошаринских службеника, који су коштали 11,000,000.— динара годишње и позива продуcente животних намирница целе државе, да своје производе продају на београдским пијацама без плаћања икаквих увозних трошаринских такса. Оно што је данас Енглеска у царинској политици, у свету, то ће Београдска општина бити у трошаринској, међу градовима. Још и више, јер Енглеска ипак држава неколико царинских ставова, докле ће Београд имати само на алкохол. Ми смо за то да се и ова трошарина на алкохол збрише, јер када се укида трошарина на другу луксузну робу нема смисла да се одобрава трошарина на шљивовицу, вино, пиво, што је домаћи производ...”

„.....Претседник општине мотивисао је укидање трошарине, у главном кризом престоничке привреде. Њему леже на срцу оне масе привредника којима је тешко да се боре за опстанак. Ове речи свога претседника београд-

ски привредници примиће са највећим одушевљењем, јер за последњих 10 година, из Општине не само што се нису такве речи могле чути, већ се на привреднике није ни обазирало...”

Мануфактурно-трговачко удружење своју претставку коју је упутило општини овако завршава:

„.....Овом приликом управни одбор Мануфактурног трговачког удружења срдечно поздравља предлог претседника Београдске општине о укидању трошарине и нада се, да ће ступањем на снагу истога Београд почети да добија онај значај, који му по његовом географском положају припада...”

Најзад пак, Радничка комора и они редови грађански који живе од сталне плате: државни и приватни чиновници, намештеници по радњама и сва сиротиња поздравили су ову реформу са највећим задовољством јер се њоме растерећује онај гро сиротнијег београдског становништва на које је до сада падало 90% општинског намета.

После овако документованих разлога, и теоријских — из науке о финансијама, и практичних — из живота, не може бити сумње о потреби замењивања трошарине једним правичнијим и социјалнијим порезом. Међутим, да ли би било могуће наћи замену трошарини у потпуном ефекту који она данас даје? Свакако. Али, док Општина не изађе из ове финансијске кризе у којој се данас налази не би смела поћи тим путем. Оно, што би данас могла учинити и што би свакако требала учинити то је, да укине трошарину на животне намирнице у најужем смислу те речи а да остале ставове трошаринске тарифе прилагоди данашњици.

Са теоријског становишта под таксама се разумеју они приходи, које било држава било општина добија од појединаца по том основу, што се ови обраћају на државу, односно општину, на њине (административне) установе и органе, и тражи од њих извесне услуге. Овај се приход јавља, дакле, као специјална накнада за учињене (добијене) услуге. И овде држава, односно општина одређује сама једнострано величину те накнаде, али се величина накнаде не одмерава као код порезе, према вредности коју има дотична услуга за појединце, или према трошку који изазива дотична санкција државних односно општинских органа. У порезе, пак, спадају приходи, које држава, односно општина, силом своје власти, добија (одузима) од појединаца, не дајући им за то никакву специјалну накнаду (услугу, корист). Величину порезе коју има сваки појединац да плати, држава односно општина одређује сама, узимајући као основу за одмеравање порезе извесне сталне чињенице (личност, имовину, принос, доходак итд.).

У пракси, међутим, чак и код државних прихода од овога се каткад отступа; код општинских прихода то је готово редовна појава. Истина, није ни лако повући демаркациону линију између тих прихода. Проблем разврставања ни код државних прихода није још добио дефинитивно решење, јер постоји несагласност код извесних група и врста у одређивању њиховог места.

И код буџета прихода Београдске општине сврстани су код таксе приходи и једне и друге врсте, и приходи који имају карактер такса теорјски узевши и приходи који по природи припадају порезима. Преносна такса, на пример, није у ствари такса; она би то била, можда, као државни приход јер претставља ипак неку накнаду за учињену услугу, у виду преноса. Општина, међутим, и њени органи нису ангажовани ни у ком виду при преносу уговора о куповини и продаји, и с обзиром на то преносна такса као општински приход не припада таксама већ порезима. То исто важи и за таксу за држање луксузних кола и таксу за држање аутомобила, па, можда, и за таксу за стајање аутомобила, ма да би се с обзиром на запремање места могла подвести и под таксе. Али таксе: за држање и истицање фирми, за лепљење плаката, за приређивање забава и за преноћиште, поуздано не припадају таксама. Такса од аутобуског саобраћаја, свакако би припала једној специјалној врсти прихода, јер не би била ни такса ни порез. Она би дошла под т.зв. удео — допринос, где долазе приходи које држава, односно општина добија од појединаца по том основу, што је предузела извесне радње, које, ма да диктоване општим интересом, те као такве служе целини, ипак доносе појединцима специјалне сталне користи, услед чега је умесно захтевати, да ти појединци плате и специјалне накнаде, којима би се имали покрити, у целини или делимично, трошкови које су дотичне радње изазвале. Величина те накнаде одмерава се: или према користи које појединци добијају, или према проузрокованим трошковима. Док су код државе врло ретки, приходи ове врсте често се јављају код комуналних тела, нарочито код градских општина. Асфалт, који је изградила општина, свакако је диктован општим интересом, те као такав служи целини, али ипак он аутобуском предузећу доноси специјалну корист. Где би припала мерина, зависи од начина наплате. Ако се мерина убира, као што је то раније био случај, без обзира на то, да ли се роба измери на општинској вази, онда би припала порезама, ако се пак убира само на ону робу, која се стварно измери на општинској вази, онда би дошла под таксе.

Пошто је код општина завладала та пракса да се под таксама стављају све три врсте прихода, као што је случај код Београдске оп-

штине, они, који се баве том материјом, били су принуђени ради разлике да дају једну специјалну поделу: на таксе еквивалентне или реалне и на таксе фискалне. Специјално код Београдске општине ни ова подела не би могла да се изврши с обзиром на то, да има такса које би једним делом припале једној групи, а другим делом другој групи. Тако, н.пр. такса која се убира по тар. бр. 397 Закона о таксама, или т.зв. пијачна такса, с обзиром на то, да се убира на улазу у варош, не би се могла тачно разграничити. Такса наплаћена на онај део робе, који се донесе на пијац имала би карактер еквивалентне-реалне таксе, док би она која не дође на пијац, већ се прода успут, била фискалне природе, јер за њу није дата никаква против-услуга. То исто важи и за мерину. Ако је роба на коју је мерина наплаћена измерена на општинској вази, такса је еквивалентна, у противном случају, ако је мерина наплаћена а роба није измерена, она је фискална.

Таксе су, као што се види из табеле прихода, врло издашне благодарећи начину наплате, која у извесним случајевима прелази границе законом нормиране, као што је то случај код мерине, таксе из тар. бр. 397 и таксе на увезено месо уместо кланичне таксе или увозине. Ова последња, истина је, легализована је путем финансијских овлашћења уз буџет за 1935/36 годину. Ако то захтевају фискални интереси Општине, онда треба наћи другу форму, н.пр., повећањем ставова ветеринарских такса, што би имало оправдања, јер би Општина у том случају могла с правом да каже да то захтевају и интереси самих грађана, пошто се на тај начин онемогућава уношење меса сумњивог порекла.

Таксе које Београдска општина убира, одобрене су још 1924 године. Нема сумње да су се прилике у међувремену од тада до данас знатно измениле, и да се сама по себи намеће потреба њихове реформе. Београдска општина је у 1933 години донела одлуку о измени тих такса, али та одлука није ни до данас санкционисана. Неупуштајући се у то, да ли таксе, које је поменута одлука предвидела, одговарају времену и приликама, које данас владају, и обостраним интересима Општине и грађана, самим тим, што одлука није ни до данас санкционисана, претпоставља се, да реформа није успела да задовољи обостране интересе. Али је свакако неминовна потреба да се најсавесније и најобавривије приступи студији тога питања, разуме се истовремено са осалим врстама прихода, са којима је у тесној и неразлучној вези. И код овог проблема решење треба тражити у правичном и социјалном оптерећењу грађана, и где год је то могуће, на бази прогресије, да би економски јачи део грађана више поднео, док би слабије требало фаворизирати.

Према свему изложеном јасно је, да систем досадашњег спровођења фискалне политике није био најбољи, јер, док на једној страни, дажбине нису биле правично распоређене, на другој, ефекат од ових није био потпун, или бар није задовољавао моменталне потребе. Стога се намеће питање, којим путем поћи реформи тог система, т.ј. на који начин посредне порезе заменити, или бар делимично заменити непосредним порезима, и како у том случају доћи до ефекта који би Општину за две, три или четири године дебарасирао краткорочних и летећих дугова.

Проблем ни мало није једноставан, па ни решење не може то бити, и ући у њега, значи ући у читав лавиринат разних испреплетаних интереса, али се неминовно у овом погледу мора кретати између потреба Општине, с обзиром на њене данашње тешке финансијске прилике и правичности у погледу подношења терета. Идући тим путем, држимо, да би решење у првом реду требало тражити у диференцираном, односно прогресивном прирезу, онда, у порезу на неизграђена земљишта и зграде које не одговарају грађевинским прописима а налазе се у строгом центру града, и, најзад, у једном незнатном повећању трошарине на алкохол на целој државној територији у корист Београдске општине.

Диференцирање у стопама општинског приреза наше законодавство не забрањује. Шта више, и што је симптоматично, јер је знак да идемо напреднијим идејама у томе погледу, и нова странка Југословенска радикална заједница предвиђа у свом програму у непосредним порезима поогресивно оптерећење пореских обвезника. Под диференцијалним прирезом разуме се примена разних стопа на поједине пореске облике (земљарина, кућарина, течевина итд.) који служе као основица за разрез приреза. Прогресиван прирез, пак, значи примену прогресивне стопе приреза сразмерно висини државног пореза, т.ј. разрез се врши различито с обзиром на порески субјект, личност пореског обвезника. Према томе, диференцирани прирез могао би послужити и као коректив државног пореза. Познато је, н.пр. да рентовни повез и течевина не погађају тачно одговарајуће приходе, док обвезници земљарине и кућарине теже приковају своје приходе, те сносе главни део пореских терета. Диференцирани, односно прогресивни прирез, захтева интерес националне привреде и пореска правда. Разне стопе приреза, као много еластичније и прилагодније економској стварности, користиле би на једној страни народној привреди, јер би одговарале привредним приликама и коњукури, а на другој страни фискалним интересима Општине, која би тако реално разрезане дажбине далеко лакше прикупљала, док би ефекат од истих

далеко пребацио досадашњи ефекат. Пореска правда, пак, била би задовољена применом прогресивне скале, јер би се стопа приреза кретала према висини државног пореза, погађајући највећим постотком порески најјаче грађане, док би најслабији сасвим били ослобођени општинског приреза.

Минимално повећање трошарине на алкохол на територији целе државе, а у корист Београдске општине, држимо да би било остварљиво, а на тај начин би се спровело и оно начело, које уосталом влада и у другим државама, да престоницу подиже цео народ, док оптерећење не би било ни мало осетљиво, јер би било таквог карактера да би га подносили имућнији слојеви наооца.

Под претпоставком спровођења ове реформе, Општина би била у могућности, не само да добије покориће за изгубљену трошарину на животним намирницама, већ и да дефинитивно регулише своје краткорочне и летеће дугове, после чега би, разуме се, фискално питање поново могло бити узето у разматрање, пошто више не би постојали разлози за овим изузетним мерама и пошто би финансијске прилике Општине биле сређене.

Истина је, традиција је код нас јако развијена. Сваку новину ми примамо са извесним неповерењем. Пре свега, ми посматрамо њену материјалну страну и доводимо је у везу са нашим личним интересима. Ма да код оваквих питања, која тангирају опште интересе, није симпатично мешати и посебне, личне, али је донекле разумљиво у добу једне опште депресије бити по мало и субјективан. Биће, дакле, конзервативних и бојажљивих елемената, које ће, овом студијом предложене реформе, фрапирати, јер кидање једне полувековне традиције изазива скепсу, ма како та традиција била у ствари непоавична и несавремена. Али то не мења ствар. Треба ићи са временом, које гази све што није у складу са њим.

Персонална Политика

Болно место у буџету расхода Београдске општине несумњиво су лични расходи, који не одговарају сразмери осталих расхода и потреби Општине, нити су у складу са принципима који у том погледу владају. Бројно стање свих општинских службеника по буџету за 1933 годину износи укупно 4.723. Од тога на статутно особље (чиновници, званичници и служитељи) пада 1.917, на хонорарно особље 378, на дневничаре 2.453 и часнике 4. Укупне принадежности које су припадале том особљу по буџету за 1933 годину износи динара 101.716.696.— По буџету за 1935/36 годину бројно стање особља је нешто повећано, иако по суми која претставља личне расходе по буџету за 1935/36 годину са динара 84.876.319.— изгледа обратно, а то је стога,

што су дневничарске принадлежности урачунате у материјалне издатке. (По изјави данашњег претседника општине на седници градског већа од 30 августа т.г. — види „Време“ од 31 августа 1935 године — Општина има преко пет хиљада и неколико стотина службеника.)

Изложене бројке, држимо, неће демантовати нашу горњу опаску. Неулазећи у испитивање узрока ове појаве, можемо само констатовати, да она није резултат ове или оне општинске управе, већ систем, који је спровођен кроз цео период за последних десет година. То, дакле, није била својственост политичко-партијских управа као што се је то у своје време мислило, већ и ауторитативног режима.

Са социјалног гледишта, оваквом вођењу персоналне политике не би се могло замерити, шта више, и признаће би се могло одаћи, јер се је на овај начин несумњиво обезбедила егзистенција једном великом броју грађана, који би у противном случају, можда на други, и по њих много неугоднији начин, ипак пали на терет Општине. И они, који се баве социјалним проблемима, и при анализи општинског буџета чине забелешке због минималног постотка, који по буџету расхода иде на социјалне сврхе, губе ову чињеницу из вида и не стављају је на терет социјалног старања, што би морали чинити. А да би тај постотак на социјално старање био огроман, када би се вишак особља Београдске општине, који се ту налази не из општинске потребе, већ баш из социјалних разлога, пао на терет расхода за социјално старање, не треба доказивати.

Међутим, проблем посматран са финансијске стране, доводи до закључка, да је овакво вођење персоналне политике један од главних узрока данашњем општем тешком финансијском стању у Општини. Лоше последице такве политике одавно се већ примећују са стране; оне данас већ интересују и одговорне факторе, који почињу да схватају тежину проблема, тражећи му решење и посвећујући му много већу пажњу, него што је то раније чињено. На жалост, проблем се компликује све више и више, и уколико се буде дуже одлагало његово дефинитивно поавилано решење све теже ће му бити прићи. Нема сумње да проблем захтева много опрезности и обазривости, и да није ни мало једноставан, али то ипак не значи да се до решења не може доћи. Искључујући у начелу губаву редукцију еп тасе на коју се не може ни мислити под данашњим приликама, треба у том погледу поћи за-

обилазним путем, који је истина дужи, али сигурнији и лакши. То питање не може се спровести једноставно и кроз једногодишњи буџет, већ по етапама, и у низу година. Постављен принцип у том погледу морао би бити спроведен до коаја и везивати сваку управу. У првом реду треба успоставити систематизацију места, и то не по стању, које је данас, већ по потоеби, која би имала бити процењена са највећом ригурозношћу. Вишак особља преко систематизацијом утврђеног броја а који ће свакако бити знатан, претстављао би један депо, из кога би се попуњавала упражњена места. На упражњено место не би могао бити нико постављен у општинску службу ван постојећег депо-а, т.ј. са улице, изузев подмлатка за обнављање стоуке, са одговарајућим квалификацијама, чији број не би смео бити већи него што се за то указује потреба, а који треба уводити у проценту поема укупном броју службеника. Службеници без основних моралних квалификација, не би могли остати у општинској служби, и у том погледу имали би се саобразити и дисциплински прописи, искључујући у основи могућности да се такав службеник задржи у служби. Са њима се има поступити без много обзира и сентимента. Општински службеници, који, ван принадлежности које им следују за рад у Општини, поседују још неки приход, било од имања, или пензије, а који им обезбеђује минимум егзистенције, имају напустити Општину, јер то захтева социјална правда. Неспособни, набођени општински службеници, који су на та места дошли не по потреби и квалификацијама већ из социјалних, сентименталних и других сличних обзира, морали би такође ићи, али са отпремнином, која би одговарала времену проведеном у служби, или по неком другом основу, омогућујући им на тај начин да се посвете послу, који би одговарао њиховим квалификацијама и способностима. У изузетно деликатним случајевима, таквим лицима могла би се одредити помоћ из кредита за социјалне сврхе, док не буду у могућности да се упосле.

Овако ригурозно спроведеним системом, успело би се убрзо, да се формирани депо угаси, и у том погледу заведе нормално стање, а после 3—4 године, лични расходи теретили би буџет у сразмери са свима осталим расходима и одговарали би потреби и моћи Београдске општине. Овом методом не би, можда, дошли до моменталног ефекта, али у току од 3—4 године ефекат би се показао у пуном износу и персонално питање као проблем ишчезло би са дневног реда.

(Наставиће се).

Др. Матеја Амброжић,
проф. Универзитета,

Јавна и породична заштита деце у предшколско доба

Заштита деце има данас сасвим други значај, но што га је имала још до пре неколико деценија.

Само једно је правило остало кроз векове, те оно важи и данас: *породица је природна и најбоља заштитница деце.*

Први је циљ модерне дечије заштите, да штити породицу. А породицу, која није у стању да својој деци пружа све што је неопходно за правилан телесни и духовни напредан, да оспособи за тај задатак.

Други је циљ, да деци која су остала без родитељског крова, у туђој породици нађе и обезбеди родитељско огњиште.

Тек трећи је циљ модерне дечије заштите, да у колективним установама збрињава ону децу, која у породици нису никако збринута, или су недовољно збринута.

У старо доба, јавна заштита деце је била ствар милосрђа појединаца. У данашње доба, она је дужност организованог друштва. Сви културни народи данас стављају заштиту деце у ред првих и најважнијих обавезних задатака општина и државе.

Народи су поставили дечију заштиту у први план, пошто они данас не мисле више искључиво на садашњицу, него мисле и на своју будућност. Они желе да обезбеде земљу, привреду и културу будућим поколењима; а земљи, привреди и култури да обезбеде раднике и ратнике, ствараоце и браниоце.

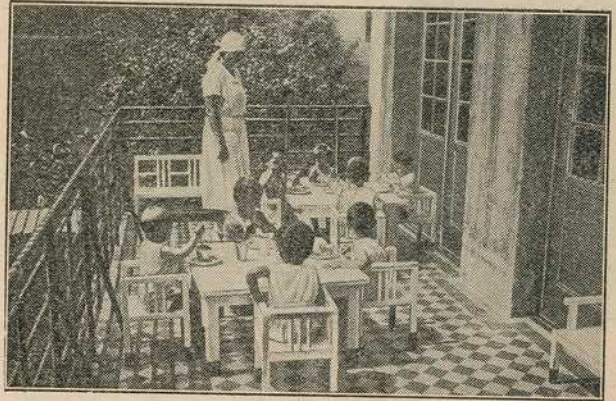
Многи културни народи данас брину две бригае. Прво: како да повећају број новорођене деце. Друго: како да сачувају децу од пропасти.

Прву бригу, наш народ, за сада још, готово нема да брине. Друга је брига, међутим, за нас много актуелнија него за стране културне народе.

Наше жене још обилно рађају. На 1000 становника, у нашој земљи добијамо годишње око 34 живе рођене деце. Италија и Мађарска добијају нешто испод 25, Аустрија, Немачка, Француска и Енглеска добијају једва око 16 до 17.

Ма да се и код нас рађа мање деце, но што се рађало раније, ипак је наш наталитет још међу најбољим у Европи. Ма да је у богатијим нашим крајевима наталитет већ много опао, — у такозваним пасивним крајевима наше су жене још веома плодне.

Али нажалост, међу првим земљама у Европи налазимо се и по високој смртности деце.

Деца под заштитом: На тераси једне београдске дечије установе

На 100 умрлих, у нашој земљи има 45 до 46 деце. То значи: готово сваки други гроб, који се ископа у Југославији и њеним градовима ископа се за дете.

Приближно свако наше 4 дете умире до своје 15 године живота. У другим културним земљама умире само свако 5 или 6, па чак и свако 7 или 8 дете.

Највише страдају одојчад. Од 100 живо рођене деце, код нас 16 њих умире пре навршене прве године живота. У Италији, Аустрији и Шпанији умире само 12—13, у Немачкој, Француској, Данској, Финској само 8—9, у Енглеској и Шведској само 6—7, у Холандији, Швајцарској, Норвешкој умире само 5—6 од сто одојчади пре навршене прве године.

После одојчади највише страдају деца у 2 и 3 години живота; па све мање што су старија. У школско доба има већ веома ма-

ло смртних случајева. У упоређењу са другим земљама, наша мала деца, у предшколско доба, показују веома велику смртност. Па и школска деца умиру код нас нешто више него код многих наших суседа у Европи, ближих и даљих.

Али наш народ није оштећен само губитком тог великог броја деце. Смрт не покоси сву децу, која теже болују. Многи остају у животу, али многи од њих остају слабији кроз цео свој живот. Или пак остају богаљи: слепи, глувонеме, одузети у рукама и ногама, малоумни или са неким другим дефектима. Њихова телесна и духовна способност је смањена или уништена. Остају само на терет себи, породици и друштву. Пригушена клица болести многе друге упропашћује касније, када су сазрели, када треба само да привређују и побеђују у животној борби.

Вредност појединаца не међи се само по његовим физичким способностима. Умне спо-

Збринута деца у породици

собности, знање и морални квалитети, удружени са добрим здрављем и отпорношћу тела, сачињавају праву вредност појединаца и величину народа.

У нашој земљи имамо, нажалост, много и премного запуштене деце, са недовољним васпитањем, или без икаквог васпитања. Школа није васпитна установа, која би могла учинити све. Потребно је и васпитање ван школе. Тешко је тачно оценити телесно здравље детета; још много је теже оценити његово морално здравље. Зато не располажемо ни приближним бројевима оне деце која су морално нагрижена или посрнула. Али свакодневни живот и пракса показује педагозима, судијама, лекарима, полицијским органима, новинарима и свима који гледају живот отворених очију, такве деце има, и то у великом броју.

Такозвани „беспризорни“ нису жалосна привилегија ранијих трагичних година историје наше братске велике словенске земље. „Беспризорних“ има готово свуда у свету. Имамо и код нас мноштво „беспризорних“, вид-

љивих и невидљивих. Видљиви беспризорни, наши такозвани „мангупи“, скитају се улицама и шоровима, просе и краду. Невидљиви беспризорни крију се у породицама, без васпитања и сунчане светлости, без довољно ваздуха и хране. Крију се у многим радионицама, па чак и у установама дечје заштите које оскудевају у кредитима, које немају ни одговарајуће вођство, ни довољно бројан, ни довољно стручан персонал.

Истина о стању наше деце и о нашем раду за будућа поколења није утешна. Ма да су у нашој младој држави учињени многи напори, донете многе законске одредбе, одобрани кредити и кредитићи, стварне установе и установице за заштиту деце: ма да има и појединачних позитивних и лепих успеха — ако све разгледамо, пажљиво и објективно, морамо рећи да наш народ на пољу заштите деце још није крочио много далеко од првих покушаја.

Још није једнообразно регулисан положај детета у породици и нису прецизиране дужности породице према њему, а нарочито нису свуда прецизиране дужности ванбрачног оца према своме потомку. Још нису довољно одређене дужности државе, бановина и општина према народном подмлатку. Још није довољно развијена, ни довољно призната приватна иницијатива на пољу заштите деце. Није ни регулисан однос њеног добровољног рада према раду по дужности службених органа. Мада је један од главних стубова дечје заштите — штитништво, туторство — најновијим законима, за целу земљу, великим делом, регулисано, тај стуб је данас још мртав, јер сами параграфи не могу му удахнути живот. Потребно је да се спроведе стварна организација штитништва до танчина, па да тај стуб постане жив носилац. Недостаје нам координација целокупног рада на заштити деце, а још више неопходна кооперација свију активних чинилаца на томе пољу. А најнепосредније се осећа недостатак материјалних средстава. Недовољно још дају за децу наши имућнији слојеви, још штеде на деци буџети наших општина, нарочито градских општина, још штеди и наша врховна национална организација — наша држава.

Заштита деце није само једна од најлепших, него и једна од најважнијих грана модерне културе. На дрвету наше националне културе треба и та грана да порасте најбујније.

Наша срца треба да се широко отварају нашој деци и њиховим потребама. И срца појединаца у народу, и срца оних којима њихов положај ставља у дужност да раде на судбини нашег народа и наше државе. А поред срца, треба да се отварају нашој деци и наше руке, и наше касе. И наши умови треба да критично мотре питање народног подмлатка и да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

прикупљају позитивно знање о стању наше деце и о најбољим методама њихове заштите. И то: методама правним, финансијским, организаторним, здравственим и васпитним.

Целокупно наше законодавство, организација наше привреде и сва наша национална политика нигда и никада не би смели пустити из вида: да је срећна будућност народа њихов главни циљ, а будућност народа да су деца.

Самом својом егзистенцијом, генерација која је данас у пуном напону својих снага ништа не значи за будућност народа. Она ту будућност гради тек својим радом. А градиће је само на тај начин: да све своје напоре, на свима пољима материјалне и духовне културе, на свима пољима званичне и приватне организаторске делатности, усредсреди у добробит генерација које су у колевкама и које дораштају. Срећа народа у садашњости је само средство. Прави је циљ даље и више. Права срећа народа је његов подмладак.

Деца у колонији: забављање на чистом ваздуху

Породица којој деца пропадају угаси се, Народ коме деца пропадају заостаје за другим народима. Заостаје бројно или заостаје културно. Ко заостаје — губи утакмицу. Народ који заостаје губи борбу за борбом, на ратишту, у привреди, на културном пољу. И утапа се у друге народе.

Наш народ је научио да побеђује. Његова интелигенција треба да га води до победа и на мегдану новог доба: у биолошкој утакмици нација.

На томе ратишту новог доба потребно је за победу добро познавање терена и добро познавање ефикасних метода ратовања.

Наши конгреси за заштиту деце имаће задатак да са свију страна осветле и проуче проблем нашег народног подмлатка и његове заштите. Проблем је огроман и разгранат. Ове године, на нашем првом конгресу за дечју заштиту, била су два питања расправљана. Ја желим, да по првом питању кажем још неколико речи, уколико се оно односи на одојчад и малу децу.

У последњим деценијама могли смо опазити код неких народа покушаје да се, упоредо са економском колективизацијом, и одгој деце што више колективизује. Разнородне тенденције су водиле народе при таквим покушајима. У погледу одгоја одојчади и мале деце, народи се опет враћају породици. Ма да има и родитеља, који од природе нису обдарени способношћу да подижу и васпитавају своју децу, ипак људско друштво до данас није још могло да створи за мало дете бољу васпитну средину од породице.

За децу која су остала без породичне заштите стварана су у градовима находишта, чувалишта, колевке, домови. Поред многих позитивних, те установе су давале и много негативних резултата.

Модерни домови за одојчад заиста су у стању, да оптимално, у највишој мери, сачувају здравље и живот својих штићеника. Али имају и једну велику ману: да су много скупи. Сувише су скупи, а да би се могли узимати као једини идеални облик јавне заштите напуштене одојчади. Домску заштиту морамо резервисати само за младу, слабуњаву и болешљиву одојчад.

Главна незгода домова за малу децу, која су већ проходила, није само у томе што су и они скупи, него је још више у овоме: деца дораштају у дому, далеко од стварног живота и далеко од природе. И најбоља васпитачица и најбоља забавиља у дому не може пружити малој деци све оно што је њима, у томе стадијуму развијања, најпотребније. Дете у дому остаје страно животу, хоризонт му је скупчен, речник оскудан, појмови ограничени; често оно чини утисак умно неразвијеног, имбецилног, па чак и готово идиотског детета. Тек ако се пресади у неку породицу, оно духовно оживи, развија се, упознаје се са свакодневним животом и природом, нормализује се. Али оштећења првих година никада се не могу надокнадити.

Давнашњи је обичај, у многим крајевима света, да се деца без родитељског крова, дају на чување, за редовну награду, сиромашним женама. Због невеште неге и погрешне исхране, много те деце, нарочито одојчади, страда, умире. Французи су још пре више од пола века, чувеним Ресековим законом, поставили хранитељице под обавезан стручан надзор. Али тај надзор могао је постати и стварно ефикасан тек у новије време, када су Французи организовали своје „Centres d'elevege rurales“ Ту се смештају старија одојчад и мала деца, код одабраних сеоских хранитељица, концентрисано, т.ј. у збијенијим насељима. Сељанкама се плаћа за чување, негу и васпитање њихових штићеника. У центру насеља, организује се мала дечја здравствена станица, са дечјим диспансером. Задатак је те станице, да помоћу стручних дечјих заш-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

титних сестара (нудиља), а по директивама лекара, васпитава хранитељице и води надзор над њима и над децом.

Неколико таквих центара имамо и у нашој земљи. Њихов је званичан назив: „колонија за одојчад и малу децу”. Прва колонија организована је пре 9 година у Дравској бановини, у селима око Луковице, и то у колаборацији државне и приватне иницијативе. Пре 6 година држава је дала нов импулс и данас постоји 17 таквих колонија, неке у селима, друге у предграђима. Оне су већином државне и бановинске, неке и општинске. Само једна — прва — комбина је: државна и приватна. Прошле је године неговано у тим колонијама око 250 одојчади и око 400 мале деце, што је, за целу државу, веома мало.

Успеси колонија су и код нас веома повољни. Оне су јевтиније него домови. Здравствено стање деце је добро, њихова смртност је мала. И деца се ту развијају природно и навикавају се на свакодневни живот и на околину у којој ће доцније живети и радити. А поред тога, колоније су се показале и као добри расадници дечје хигијене на селу. Дечје здравствене станице не делују у колонији васпитно само на хранитељице колонијске деце, него уједно и на шире слојеве сеоског становништва, без обзира на његово имовно стање.

У првом почетку изгледало је да нећемо лако наћи подесних села и добрих хранитељица. У пракси се, међутим, показало да има и код нас довољно способних насеља да приме колоније и да је народ приступачан васпитању и на томе пољу.

Има, међутим, других, сталних тешкоћа.

Нема довољно средстава да се број колонија повећа. Нема ни средстава да би се у постојећим колонијама сместио толики број потребите деце колико би оне могле да их приме. Наше градске општине, нажалост, не знају још довољно за тај облик збрињавања деце. А сем тога, оне не уносе у своје буџете потребне суме да би за своје сиромашне дечје чланове, који немају родитељског крова, плаћале неопходно издржавање. Ни приватна иницијатива није још прихватила тај начин доброг и јевтиног збрињавања деце. Имамо удружења за подизање и издржавање

дечјих домова и обданишта, али немамо још ни једно удружење, чији би главни задатак био, да смешта и издржава децу у породицама концентрисано и под стручним надзором.

Једна даља тешкоћа је у томе, што се не може увек лако наћи довољно стручно школован и искусан персонал за колонију, који би, сем тога, уносио и пуно воље у свој рад. Често, такође, нисмо довољно независни у бирању таквог персонала.

И коначно, саме мајке које су без породичног огњишта, те се морају одвојити од своје деце, стварају непотребне тешкоће. Уместо да повере децу колонији, оне их смештају код жена које су саме изабрале. А њихов је избор већином рђав, па та деца страдају у великом броју.

Надајмо се да ће наш народ у будућности и облику дечје заштите о коме је овде говор, т.ј. концентрисаном и контролисаном смештању деце у туђе породице, посветити више пажње. Првенствену улогу у овоме раду имају наше градске општине, нарочито велике, као што је н. пр. Београдска. Са истим средствима, у дечјој колонији може се збринуту знатно већи број деце, него у дечјем дому. И може се збринуту боље и природније. Добра породична заштита одојчади пред крај прве године живота и предшколске деце, по својим резултатима, још увек надмашује заводску заштиту; а поготову код нас, где је тек мали број завода био у стању и показао вољу да усвоји стручно опробане методе уређења и вођења колективне, т.ј. заводске заштите деце.

Надајмо се да ће наш народ, са својом врховном званичном организацијом-државом, са својим градским самоуправама и својим приватним удружењима, у будућности брже напредовати на свима пољима разгранате дечје заштите, но што је до сада напредовао.

Будући историчари нашег народа, када буду писали историју нашег доба, неће писати само о мудрости наших државника и слави наше војске, него ће оценити и мудрост наше социјалне политике и наше данашње генерације за будућа поколења. Од нас самих зависи како ће мислити о нама наши потомци и како ће судити о нама наша историја.

Љубомир Нинић,

шеф кабинета председника Београдске општине

Нови немачки Закон о општинама

Ревизија „А административних локалних“ који излази у Брислу, посветила је цео један свој број новом немачком Закону о општинама, који доноси у целости са врло општирним коментаром. Због интересантности овог питања, доносимо овде једну краћу анализу немачког новог Закона о општинама.

Увод

На дан 30. јануара 1935. објављен је у „Deutsche Gemeindeordnung“ који је први немачки општински закон општег карактера. Професор др. Г. А. фон Пел, рекао је да тај догађај има исти значај као и успостављање Мјунисипал Корпорешн Акта у Енглеској године 1835.

Исто тако као што је закон од 1835. био полазна тачка за општи развој енглеског комуналног законодавства, овај од 1935. изгледа да је предодређен да отвори у Немачкој нову еру у области управљања општинама.

Уопште узевши, може се рећи да на основу новог закона једно једино лице носи потпуну одговорност за управљање једном општином, маколико она значајна била. Тиме отпадају сва питања надлежности и преставништва.

Историјат

Писци новог закона желели су по свега да остваре концепције барона фон Штајна, стварног оснивача локалне аутономије у Немачкој. По његовим схватањима општинска управа има тројак задатке:

1. Она мора да је школа за сваког грађанина, и да га припреми да учествује у управљању државом;
2. Она треба да претставља директно управљање од стране заинтересованих оним условима који их се тичу;
3. Она мора бити посредна управа од стране државе.

Право на аутономију, каже др. Цајтлер, одувек је проистицало из власти државе, право додељено од државе аутономном телу. Кад Штајн каже да локална самоуправа треба да је посредна управа од стране државе, он јасно изражава своје схватање. Слобода додељена локалним управама морала се изопачити, на-

рочито после 1918, јер није више било осећања потчињености и одговорности према држави. Тако се удаљило од концепција барона фон Штајна. Последице су познате, каже г. Цајтлер: „завођење начела позајмљених од демократског парламентаризма доводило је неминовно до борбе између политичких партија у локалним управама и морало је одвести до потпуног расула општинске самоуправе“.

„У овој материји било је крајње време већ да се покуша реформа, јер се у току године у Немачкој извршило такво цепкање општинског законодавства, да је само неколицини специјалиста полазило за руком да се у њему снађу. Чињени су многобројни покушаји, да се изврши нова кодификација комуналног законодавства. У Јужној Немачкој ови напори били су рано крунисани успехом. Од 1919. године почело се радити на томе да се прилагоде и скупе у облику комуналних закона, различити прописи који су са једне стране примењивали на вароши, а с друге стране на сеоске општине.“

Али ситуација Пруске била је у томе погледу много компликованија него она јужних крајева. У њој је преовладавао систем два дома са магистратом и скупштином општинских одборника. Седамнаест основних општинских закона уносили су ту пуну забуну. У 1930. години израђен је један законски пројекат, који никад није изашао пред Парламенат због партиских неслагања. Било је суђено национал-социјалистичкој влади да учини крај овој ситуацији.

Одмах по преузимању власти национал-социјалисти су преузели посао да реформишу пруско комунално право и 15. децембра 1933. године национал-социјалистичка влада Пруске објавила је нови основни општински закон за целу државну територију. Овај закон, исто као ни нови општински закон, не примењује се на удоужене општине, нити на град Берлин: према изјавама званичних кругова, изједначавање права за удоужене општине извршиће се у кратком року.

Енергичне мере предузете у циљу реформе Рајха помогле су и радове на изради општинских закона; с друге стране постојала је већ једна веза између Општина и Рајха, тиме што је постојала Скупштина савеза немач-

ких општина, чији је претседник, г. Обербиргермајстер Филар (из Минхена), шеф врховног одељења за комуналну политику у врховној управи партије. Скупштина Савеза немачких општина налази се под контролом Министарства унутрашњих послова, који је сад врховна надзорна власт за све немачке општине.

Задатак који је влада преузела на себе да уведе ово законодавство био је тежак. Требало је прилагодити идеје барона фон Штајна схватању национал-социјализма о организацији државе и животу народа. У томе се успело ослањајући се на шест елемената:

1. Тесна веза са државом: локална самоуправа је део државе, али не држава у држави;
2. Установљење принципа шефа (фирера) у општинама;
3. Учешће национал-социјалистичке партије, као претставника државне идеје, у локалној самоуправи и
4. следствено томе широко учешће оних елемената који раде почасно;
5. Здраве финансије и истовремено здраво вођење послова;
6. Јединство локалне самоуправе, т.ј. општине као делови административног апарата, који су најближи народу, обављају све јавне функције, чији су домашај и природа ограничени једино у интересу државе.

Благодарећи општинском закону, више од 51,000 општина добиле су јединствен основни закон. Треба напоменути да данас има у Немачкој:

- 49.000 општина са мање од 100 становника,
- 6.900 општина са 1000 до 5000 становника,
- 1.000 општина са 5.000 до 10.000 становника,
- 165 општина са 10.000 до 50.000 становника,
- 48 општина са 50.000 до 100.000 становника,
- 51 општина са преко 100.000 становника.

Права и дужности општина

Нови закон установљава принцип да су општине дужне да отправаљају своје послове, а да могу бити позване да извршују мере које предузима централна управа.

Отправљање послова може бити регулисано правилницима, у колико они не би војећали остале прописе. Свака општина дужна је да изда свој стутут, одобрен од надзорне власти. Општине имају право доношења локалног законодавства за сопствене своје послове, дакле у погледу организације и администрације, а у колико не би постојали дефинитивни законски прописи у томе погледу, и-

ли у колико би било предвиђено законима да су оне овлашћене да доносе правилнике.

Да би имали силу закона ови правилници морају бити објављени. Они ступају на снагу сутрадан по своме објављивању, сем ако се изрично не предвиди друкчије. Питање ретроактивног дејства правилника решено је на тај начин што они могу имати то дејство само по одобрењу више власти.

Питање статута има нарочити изглед. Статут је, ако се тако може рећи, устав који општина сама себи доноси. Материје које се имају регулисати статутом стриктно су одређене општинским законом. Оне се односе на:

1. Евентуално одређивање накнаде бургместру, његовим помоћницима и благајницима који раде из почаста, а исто тако утврђивање прописа за накнаду другим грађанима који раде из почаста;
2. Решавање о одликовању грађана који су најмање двадесет година вршили беспрекорно какву почасну дужност;
3. Утврђивање броја претседникових помоћника;
4. Одређивање природе дужности бургмистра и помоћника, како оних професионалних тако и почасних;
5. Квалификације бургмистра и помоћника по гвадским општинама;
6. Питање да ли бургмestar, помоћници и већници носе при церемонијама службену униформу или знаке својих функција;
7. Одређивање броја већника;
8. Именовање помоћних већника за извесне одређене гране администрације;

Статут има много већи значај него сви остали правилници и зато може бити донет само са пристанком делегата национал-социјалистичке странке и мора бити одобрен од више власти.

Називи општина

Општине могу променити своје име с обзиром на своју истоиску прошлост, свој карактер или значај. Све општине у принципу зову се „гемајнде“. Назив „Ландгемајнде“ (сеоска општина) не постоји више.

Територија општина

У принципу, свака општина, мора бити довољно велика да обезбеди груписање становника једног места и да осигура његово добро функционисање. Ова одлука учинила је крај рђавим последицама које је политика претераног проширивања општина имала. Границе општине могу се у будуће мењати само ако то захтева општи интерес и то на основу једног сувереног акта државе.

Из разлога опортунитета није се желело искључива савадња општина у решавању многобројних проблема које изазивају присаједи-

њење нових територија једној општини. Оне, дакле, могу повести разговоре о томе, али морају претходно известити вишу власт. Постоји могућност за шумске и водене територије да општине имају поједине своје делове и ван своје територије. Ипак потребни су виши разлози да се ови изузетни случајеви одобре.

Општински часници

По градовима бургмeстр носи назив обербиргермајстер, тако да се први помоћник може назвати бургмeстр.

Бургмeстр је потпуно и искључиво одговоран за управљање општином: по грађанском и кривичном закону и дисциплински.

Поред бургмeстра седи мандатор национал-социјалистичке странке, који је претставник фирера; он учествује у наименовању бургмeстра, помоћника и већника и даје своју сагласност на статут, као што смо раније изнели.

У општинама са мање од 10.000 становника звања бургмeстра и помоћника су почасна; статутом се може предвидети да бургмeстр или један од помоћника буду плаћени. То је, пак, обавезно у општинама са преко 10.000 становника и статут мора такође да утврди које су функције плаћене. У градовима бургмeстр или први помоћник морају бити професионални чиновници и испуњавати улове који се траже за судије или за виша звања. За друге функције које обављају професионални функционери, а специјално за општинског благајника, статут може тражити доказе о способности за обављање овог посла.

Функције које се обављају из почасти приступачне су само грађанима општине, кад се функције бургмeстра и помоћника не обављају из почасти, мора се поднети писмена мола. Документа са молбом упућују се мандатору национал-социјалистичке партије који о томе решава у тајној седници са већницима и, према природи функције, препоручује највише три личности Министру унутрашњих послова, гувернеру или државном надзорном органу. Ако је надлежна власт сагласна да се неки кандидат прими, он је именован од општине. У противном она одређује кандидата кога општина мора да постави.

Бургмeстр и помоћници професионални именују се за дванаест година. Статутом се може предвидети да поновно наименовање на ове послове буде доживотно.

Они функционери који су почасни именују се за шест година.

Већници имају за дужност да осигурају сталан контакт између општинске администрације и различитих слојева становништва. Они су саветници бургмeстра, а народу објашњавају одлуке бургмeстра. У току своје делат-

ности имају се старати једино о општем добру и бранити га.

Њихов број одређен је статутом; у општинама испод 10.000 становника има их дванаест, а по градовима тридесет шест. Мандатор национал-социјалистичке странке није члан већа; он може учествовати на седницама већа и претседника кад се ради о неком питању за које му закон признаје надлежност.

Већнике не бира више становништво, већ их поставља претставник национал-социјалистичке партије, сагласно са бургмeстром. Они се именују на шест година; по истеку мандата могу бити поново постављени. Ако неки од њих нису задовољавали, губе своје функције; одлуку о томе доноси надзорни орган, заједно са претставником национал-социјалистичке партије. Ако између њих не дође до сагласности, одлуку доноси гувернер.

Бургмeстер је дужан да се споразумева са већницима о свима важнијим општинским пословима: важне финансијске одлуке и важне одлуке из области економске делатности општине. Бургмeстер одлучује да ли ће расправа бити јавна или не; учествовање и присуствовање дискусији је обавезно; бургмeстер може да позове чиновнике и техничке експерте да учествују у дискусији.

Статутом се може одредити, да се за извесна одређена питања одреде помоћни већници са саветодавним правом гласа. Њихова већања су тајна.

Финансије, општинска предузећа, буџети

Прописи по овим питањима сачињавају скоро половину новог закона. У колико општине располажу знатним средствима закон их сматра фидеискомесарима становништва. Оне су дужне да управљају заједничком имовином брижљиво и економично. Из тога проистиче да су оне дужне да у границама могућности очувају целокупност те имовине, не отуђујући наследство примљено од ранијих генерација ни редовним путем, нити да би савлађивале привремене тешкоће. Поред тога излази да оне морају управљати својом имовином по принципима најздравије економије. У погледу издавања ради задовољења општих интереса општине су дужне да се старају да се ти интереси задовоље са што мање издатака, док се у погледу извора финансијских и прихода од предузећа и добара имају руководити пре свега идејом продуктивности. Оснивање и проширење општинских предузећа подлежи контроли надлежне власти.

Займови су дозвољени само у границама буџетских предвиђања. Буџет као и займове одобрава виша власт. Поред тога закон тежи да, у колико је год могуће, натера општине да издатке ставе на терет буџета. Позајмице код општинских штедионица подвргнуте су строгим ограничењима.

Буџет одобрава виша власт. Благајницом рукује нарочити чиновник. Бургмeстр подноси сваке године извештај са завршним рачунима.

Градови су дужни да установе рачунску контролу. Друге општине могу то учинити ако се укаже потреба и ако су издаци на контролу сразмерни величини буџета.

Државна контрола

Контрола општинске управе припада држави, а не већницима. Само овлашћене власти могу вршити ову контролу. Оне могу учествовати на свима већањима бургмeстра са општинским већницима. О томе не постоје формални прописи законски, јер се није хтела да

умањи одговорност шефа општине или општинских већника. Бургмeстр више не може, као што је раније био често случај, да избегне одговорност заклањајући се иза неког државног комесара.

Државни орган има право да донесе по службеној дужности одлуку, ако општина не поднесе одговарајући буџет. Разуме се само по себи да ће виша власт прибећи овом праву једино у случају да општина није унела у буџет суме неопходне за обављање дужности које јој намеће закон.

Државна контрола како је регулисана новим Законом о општинама, тежи да поштује локалну самоуправу, чија се иницијатива не сме ометати без потребе, да се не би убијао појам одговорности.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Наше социјалне установе:

Влада К. Петровић

Дом слепих Краља Александра I у Земуну

Пре рата није се толико бринуло о недужној деци као што се сада брине. Рат је учинио да се морало више старања поклонити деци, јер је беда, у којој су она била, императивно налагала и појединцу, и друштву, и држави, да се побрину за спас деце. Недужне деце било је много. Деца без родитеља, који изгинуше у рату; деца глувонема, кљаста и богаљаста, деца слепа, деца слабомислена сва су она била једна од првих брига нашега друштва, наших градова и државе. Уз то нам је рат дао и један велики број инвалида, слепих и осакаћених. О свима се морало водити рачуна. У маленој, предратној Србији, било је врло мало поље старања о деци и недужнима у опште. И друштва и општина и држава мало су се о томе старали; или због недовољних средстава, или због мало развијеног социјалног смисла или уопште због познатог нашег одлагања ствари корисних и хуманих.

Ипак било је људи који су ту бригу бринули, бринули је с ретким пожртвовањем и ретким поимањем љубави према ближњем. Међу тим људима, сумње нема, видно место заузимају неколико људи, који су и иначе у нашем јавном животу играли видну улогу. Кад се буде писала историја хуманих подухвата мале Краљевине Србије, мораће се с поштовањем помињати имена: државника, родољуба и хуманисте Свет. Николајевића, М. Богићевића, Николе Петровића, Ђ. Вајферта, З. Влајићке, Ч. Митровића, и још неколико других. Београдски дом сиротне деце, Завод за глувонему децу, Дом малолетника, Материнско удружење, Друштво Св. Саве, Дом старца, дела су ових филантропа, трајна дела вредности, милосрђа и љубави. У унутрашњости земље није било тих подухвата. У овом или оном граду, месту било је, уз гробље, каква бедна зградаца у којој би се чували изнемогли старци и старице, које нико није имао да чува. О њима су се обично бринули, или црква, или еснафи из места а често је добијана и помоћ добрих људи, обично у намирницама и старом оделу.

Г. Вељко Рамадановић, упразник Дома слепих Краља Александра I у Земуну

После рата хумани рад узима већег маха. Обновљају се стара и ничу нова друштва за небринуту, напуштену и дефектну децу. Рат је наметнуо бригу о свему. Он је повећао и осећај хуманости, дао је да се осети дужност према небринутим, недужним нејакима, као што је наметнуо свету дужност да се старамо о онима, који у рату изгубише руке и ноге, очи а за собом, поред тога, оставише један велики број деце која, као и сва остала срећна и задовољна деца, имају права на живот, васпитање и подизање.

Једна ретко напредна, послератна, такoвина је и Дом Слепих у Земуну. И чим човек спомене ову установу мора, нераздвојно с њом, поменути име њеног оснивача, управника и идејног борца за заштиту недужне деце г. Вељка Рамадановића. Његов рад почиње доста давно. У времену када је оснивао први завод за глувонеме (год. 1896, 2 маја на Спасов-дан), у Пожаревцу, гледано је на њега као на зане-

Нови пазиљони за доживотни смештај слепих

шењака. Просвећенији људи тога времена су сумњиво вртели главом кад им је он тврдио да глуво-нели могу говорити. Али истрајност једног идеалисте, тананих нерава и срца пуна љубави према недужним бићима, савлада све препоне и отвори прву школу за глувонему децу у Пожаревцу. После ње никао је и Завод „Краљ Дечански“ за васпитање глувонеме и следе деце, завод који је осетио и помоћ г. Рамадановића.

Једно време, по изласку из затвора у који је допао услед политичких прилика, г. Рамадановић је био наставник у Дому сиротне деце.

Рат је г. Рамадановића опет бацио на поље на коме је он „код своје куће“. Он се на том пољу осећа срећан, задовољан, он осећа да је ту његов смисао живота и баца се с највише полета и љубави на то поље, на коме ће његов рад бити запажен и цењен, не само у нашој земљи већ широм света где се о недужној деци мисли и стара. Још у Бизерти 1.-XI-1917 г. основан је Дом слепих. Помоган обилато од „Permanent Blind Relief War Fund-a“ а садањег „American Braille Press-a“.

И тај почетак у Бизерти представљао је основу садањег дома у Земуну, који је добио име покојног Краља Александра, који га је за живота свесрдно помагао, о њему се старао и оснивача његовог увек бодрио на успешан рад. Више пута позивао је Он управника г. Рамадановића, испитивао га о раду и тешкоћама, бодрио на нова прегнућа и свакад обећавао своју помоћ и пажњу. Он је веровао у користан, несребичан и апостолски рад г.

Рамадановића, да је не једном, већ у више прилика истицао Своје задовољство и дивљење томе раду и увек обилатом помоћи подупирао тај рад. Његова радост је увек била велика када је добијао извештаје о напретку Завода а Његово стално старање показивало је велики смисао и схватање Његово за хумане подухвате и велико срце Његово и велику љубав Његову према слепим друговима из великог рата и према слепој деци нашој.

У тај први завод примани су наши слепи ратници. „Permanent Blind Relief War Fund“ је усрдно изишао у сусрет потребама овога првог нашег завода за следе ратнике. Фонд одређује свога члана Miss Marg. Mc. Fie да помогне средствима фонда оснивање и рад овог Завода. И благодарећи тој помоћи завод је могао да се подигне на завидну висину и да као такав да основу за рад земунског Дома слепих. Не може се пропустити а да се на овом месту не спомене г. William Nelson Cromwell, претседник „American Braille Press“ (са седиштем у Њу-јорку) и главни секретар г. Geo. L. Raverat (са седиштем у Паризу), који су материјално завод помагали веома много.

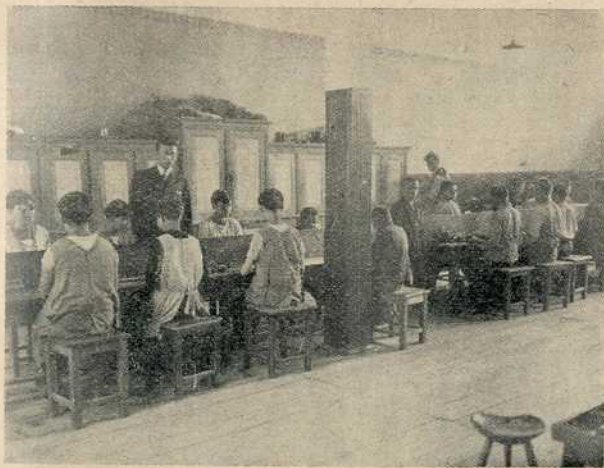
Почетак рада у Бизерти а и рад првих дана у Земуну кретао се око оспособљавања слепих инвалида. Тај рад се полако проширивао и на остале следе у држави, који сазнадоше да се душама слепих јавља нова зора, нова светлост, вид без очију у раду, у оспособ-

Библиотека и штампарија слепих

љавању за живот и привређивање; да слеп не треба да проси, да је он јединка, коју друштво треба да оспособи за рад, а не милостињом за један јадан живот, у мраку и очајању. Један део слепих инвалида обучен је у Земуну разним занатима, упућен кућама почео је рад и привређивање. Други део обучених слепих инвалида насељен је на колонији „Ветерник“ која

се налази недалеко од Новог Сада у близини Ст. Футога. Благодарети покојном Краљу добијена је ова колонија за следе; Он се хтео на тај начин одужити својим друговима из рата, онима који своје очи узидаше у темеље Југословије, за коју се толико старао и за коју је пок. Краљ и свој живот положио. И вечита захвалност слепих ратника Краљу-Мученику, Краљу Добротвору биће и остаће, са захвалношћу многих који су озарени Његовом помоћи и Његовом пажњом, најтрајнија свећа и најискренија суза на гробу нашега Витешког Краља Ујединитеља. Колонија је основана 1923. г. Тамо је насељено око 50 слепих ратних инвалида, од којих је сваки добио земље око 8 и по јутара, па је сваком и кућа подигнута, здрава и веома практична. Сада ова колонија представља читаво насеље. Слепи инвалиди су се иженили, колонија је оживела децом, ври живот на њој и слави се доброта људи, који су их отргли из беде и очајања а створили их домаћинима, добрим радницима, дивним људима, и нежним очевима породице. Пуним устима и искреним срцем причају они својој деци о борбама у којима су били, о очима које су изгубили, о захвалности за њихов садањи живот и о љубави коју и деца треба да гаје према Отаџбини која се о свима стара. И кад данас прођете колонијом „Ветерника“ можете видети задовољна лица, јер их судбина није бацила на улицу, већ у користан и плодан живот, сазидан на милосрђу и љубави ближњих.

Четкарска радионица у Дому слепих

II

Али Дом слепих Витешког Краља Александра I Ујединитеља у Земуну не стаје у свом делању. Његовом оснивачу учинио се и сувише узак круг рада, само збрињавање слепих инвалида. Он је стављао себи у задатак да прикупља слепу и глуво-нему децу из целе земље, да их обучава, да ствара од њих корисне чланове друштва, да уздигне у ду-

шаму њиховим једну кулу светиљу, која ће им душу и живот обасјати новом зором, оном коју они не познаваху али за којом у душама и срцима њиховима постајаше велика жудња.

У Земуну је поред слепих војника било и осакаћених војника и богаљасте деце. О свима се старао Завод. Сви су они ту чувани, обучавани, и спремани за живот који ће им олакшати у бригама за постојање и хлеб.

Слепе девојке при раду

Кад слепи инвалиди одоше из Дома: једни кућама и породицама да живе новим животом, обучени корисном раду и занатима, — други на колонију „Ветерник“ да створе топао кут, — у Дому почеше одјекивати весели дечји гласови, деца која ту први пут осетише радост живота: слепи у души прогледаше, глуво-неми почеше изговарати миле речи: тата, мама, речи које пратише сузе радоснице њихових родитеља. Срећни су били сви: и родитељи, и деца и оснивач Завода г. Рамадановић. Тај осећај дечје среће изражен је једном речју, Рамадановић је постао тата те деце а њихова мама била добра и неуморна супруга његова г-ђа Катарина Рамадановић.

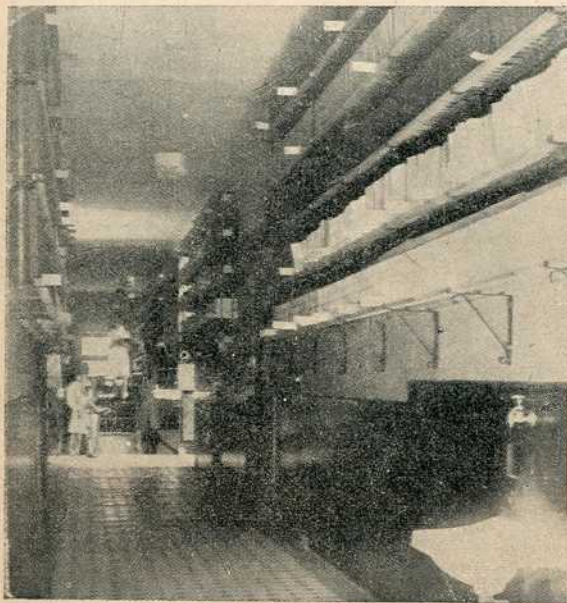
Основати Завод, увести децу у њега не представља малу тешкоћу. Али је и већа тешкоћа и обилан напор унети душу у тај Завод, дати правац једном солидном раду, изводити послове по једном најбољем и најсавршенијем систему, створити деци и забаве, и уживања и образовати их у духу који ће бити користан њиховом будућем животу. Тај напорни посао, у тешкој борби и бризи, изводио је г. Рамадановић стално и без колебања. Он је од ране зоре био на послу, а доцкад у ноћ могли сте га видети како обилази и чува своју децу. Сву величину своје душе, сву љубав свога срца унео је он у тај Дом. Он је напустио сва лична своја задовољства, он је све жртвовао деци својој у Дому и установи овој. Али за сваки рад, који се грана и шири и узима све веће и веће размере, — треба људи, треба помоћника. Г. Рамадановић је мислио да цео свет воли ову децу оном истинском

љубављу којом их он воли, те је по тој погрешној претпоставци уводио многе у Завод, рачунајући на њихову помоћ. Многи су долазили из рачуна, многи да дођу у варош а мали број из идеалних побуда. И ту највећу борбу у тражењу сарадника, најзад је савладала воља и снага г. Рамадановића. Успело се да се један леп број младих људи упути у Чехо-

је ступио у везу са бугарским радницима на том пољу. И благодарећи тој његовој љубави на послу те су везе већ биле ојачале, на корист самога посла, много пре но што су многи и наши и њихови људи помишљали.

Његовим заузимањем је 1929/30 год. приређен један педопатолошки течај у Београду. За исти су ангажовани познати јавни радници и стручњаци за послове недужне деце из Чехословачке и Пољске. Течај је посетио велики број учитеља и других јавних радника. Поред осталих на њему видимо, као предаваче, гг. Ј. Земана, просветног инспектора из Прага, Херфорта, проф. универз. из Прага и Мих. Вавжиновског, директора једног завода и народног посланика из Варшаве.

Завод слепих у Земуну имао је у једно време више одељака: одељак за слепе и одељак за глуво-неме. Поред ових био је одељак за богаљску омладину, управо за сакате војнике и богаљсту децу био је Инвалидски завод, који је био под управом г. Рамадановића. Али настала је ликвидација овог замашног посла. Нашло се да треба све то оделити. Сакати инвалиди преведени су у Сурдулицу; богаљста деца преведена су у Суботицу; за глуво-нему децу отворен је завод у Јагодини. Слепи су остали у Земуну. Ко је долазио у Земун у то време и посматрао рад наших инвалида, рад веома користан који им је оспособљавао и који им је осигуравао миран живот, тај може само зажалити што је дошло до овог подвајања. Да је остало то груписање Завода у Земуну би данас била је-

Библиотека слепих

словачку и Пољску, где ће се у школама и заводима оспособити за овај рад.

На тај начин добијен је један број стручних сарадника, који су се оспособили у братским земљама у којима је рад на овом пољу имао пуно и спремних теоретичара а и завода у којима су се наши млади људи могли на пракси обучити свему оном што ће им у доцнијем раду бити од користи. Успостављена веза између радника на том пољу у нашим словенским земљама показала је добре резултате. Доцније видимо не само да наши људи иду у те земље, већ су и Чехословачка и Пољска и Бугарска слале своје наставнике на једногодишњи боравак у земунски Завод слепих. Колико је то корисно, држим да на овом месту не треба ни говорити. Уочавања разних метода, посматрање наставних вештина, употреба наставних средстава, поступак у опхођењу, стварање установа у самој установи, све то игра велику улогу за један позитиван успех у овом раду.

Управник завода слепих није пропустио ни једну прилику а да те везе не ојача. И личним додиром и преко писма он их је одржавао, проширивао и стварао атмосферу узајамног рада, подизања установа на виши ниво и стручном спремом наставног особља. Можда је он био један од првих наших људи који

Слепе девојке у својој соби за време одмора играју шаха

дна установа не само за репрезентацију, већ установа најширих замаха и најразноврснијег рада. Он би претстављао један центар хуманог рада и уређења какав се ретко у свету налази. Зар Масарикови домови у Прагу не претстављају велики интерес за људе који ова питања прате и студирају? Не само по свом уређењу, већ по разноврсности категорија шти-

ћеника под крововима ових установа. Ми верујемо да је остало оно што је у Земунском заводу у почетку било да би сада имали нешто ретко, савршено, угледно. Ту би била вежбаоница за све оне који се одају студијама недужне младежи и спремању за наставнике у тим заводима. Ову сам напомену учинио стога, јер знам шта г. Рамадановић може да учини и жели да учини. Он не схвата свој посао чиновнички. За њега не постоји канцеларско време. Он је на послу увек. Никад не осети тешкоће у раду за своју децу. Он и делом и речју и пером ради за њих. Имао сам прилике да с њим обилазим разне заводе по Европи. С дивљењем сам посматрао с колико брзине улази у све ситнице живота појединих завода, с колико лакоће уочава разлике код њих и нас и с колико љубави скупља све оно што одмах пресађује у свој завод. Онда и није чудо што се у Заводу слепих у Земуну сретамо са најсавршенијим справама за наставу, са најмодернијим сретствима, са најпрактичнијим уређајима, са јефтиним, али укусним конфором и са задовољним штићеницима. Све што је лепо, добро, практично, једноставно, изводљиво, пресађено је ту, дотерано за наше прилике и прилагођено нашем духу.

Завод је примио већи број слепе деце оба пола и отпочео рад још интензивније. Настава је регулисана тако да је потпуно служила развићу духовних дечјих моћи, додавајући уз то све оне примесе, које ће живот овој деци

моратњу и самосталан рад. Управо рад са слепом децом преставља у правом смислу један идеал о коме се сада једнако расправља у педагошком свету, и то је школа рада. Чуло вида замењено је чулом пипања. Слепа деца распознају предмете, њихов облик и каквоћу пипањем. Тај орган је код њих толико развијен да замењује вид и да помоћу њега сле-

Слепи у своје пчеларнику

Изложба ручних радова слепих

омилити, које ће им улити у душу сигурну веру у лепшу будућност, ојачати вољу за рад и улепшати живот до оне мере до које не допире очајање. Наставни програм за основно школовање слепих прилагођен је, дакле, приликама, али он, овакав какав је, врло мало уступа ономе за нормалну децу. Шта више ја у њему видим више диспозиција за дечју са-

па деца добијају масу престава, које су онова на којој зидају свој духовни живот. Не мање слепа деца имају развијен и слух. По једном инстинкту, по струјању ваздуха, по тачном одмеравању извесних простора, та се деца крећу по дворишту с пуно сигурности, готово боље но оката. На једном пролазу је спроведена водоводна цев по површини земље и деси се у 90% случајева да се о ту цев спотичу окати; слепа децу ту пролазе непрестано, свакодневно, па се не деси ни један случај, да се које од њих спотакне. Слепа деца се крећу по својој соби, по учионици, по ходницима, по дворишту са једном великом сигурношћу. И они најмањи врло брзо и врло лако привикну да нађу улазна врата своје собе, учионице, захода и других одаја.

Настава се изводи с пуно срестава и пуно објеката. Код слепих се то не може рећи „очигледно“, али се може рећи да настава задовољава чуло слуха и чуло пипања, кроз која деца добијају готово све преставае. У почетне вежбе долазе многе комбинације које иду до компликованих. Предмети су за те комбинације разни — систематизирају по облику, величини, запремини, по рупама, са дугметима за закопчавање, са рупама за шнирање итд. итд. Прелази се поступно. Иде се лагано напред. Један мали пример. Почетници су у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

разреду. Мало их је, јер је обука, готово, појединачна и наставник не би могао савладати већи број. Наставник даје деци разне моделе: коња, пса, свиње, вола и др. Модели су мали. Деца их узимају, пипају са свију страна, хватају облике и појединости. То описују. То моделишу од пластелина. И за дивно чудо да су те њихове израђевине сличне оригиналу, који су деца прстима „видела” — опипала.

Слепи соколи на вежбалишту

Присуствовао сам обуци ове деце. Не само да је интересантан један такав час; он је пун емоција и суза за нас окате. Колико ли је родитеља окате деце уздахнуло сравњујући успех следе деце са успехом своје окате деце? Један интересантни час био је час земљописа на коме је слепа наставница држала предавање о једној жупанији, на рељефној карти која је толико прецизна, јасна, детаљна да су се слепа деца на њој и брзо и лако сналазила. Ређала су географске објекте с лакоћом окатог човека а пропраћала прецизним причањем о животу краја о коме говоре. Без „очигледних” срестава нема напретка ни у једној школи, а најмање у школама за дефектну децу и слепо децу. Завод слепих у Земуну има толико тих срестава да она престављају читав један музеј, не музеј за чување и показивање и рекламу, већ музеј ствари које се неминовно употребљавају у настави. Управитељ школе и Управа Завода воде једну тачну евиденцију и статистику о употреби наставних срестава, па се и успех према томе процењује. У том погледу стручни наставници своје предлоге, жеље, сугестије достављају управи, која с пуно радости очекује то и с највећом брзином уводи у Завод и школу све корисно и добро. Потписати је очевидац једне ретке потиштености управника Завода кад му наставници не траже ништа, не предажу ништа ново. То њему изгледа као занемаривање рада и напуштање деце. Он жели вечити покрет у настави, стално размишљање, непрекидно дозирање,

— јер му је то напредак, јер му то уноси мир у Завод, а спокојство у душе следе деце.

Но слепа деца учећи основну школу одмах почињу и музику. Завод има 14 клавира. Обука се врши свакодневно. Нотни систем је удешен за следе, те деца, опет пипањем, савладају то. Доцније се све изводи напамет, јер је све до те мере увежбано да им ноте нису потребне. Соло певање и певање у хору нарочито се негују у овом Заводу. Неговање музике у заводу је усавршено, па је од питомаца образован један оркестар, који је под руководством једног стручног наставника. Мора се, на овом месту, напоменути да у Заводу већ има слепих наставника музике и певања, који су ту питомци из малена. Слепа Борка Јовић, Стојан Алчевић, Иван Одобашић и Димитрије Илић још као мали слепи питомци почели су учење музике, свршили гимназију, уписали се у музичку школу, исту свршили с лепим успехом и изашли с квалификацијама учитеља музике. И природно да су одмах, на захтев управе Завода, постављени за наставнике музике у самом Заводу. Они с пуно љубави врше тај посао; шта више, рекао бих, да они у посао улажу више пожртвовања, сила и свести, но што се од њих тражи. Они имају један плус над окатим наставницима: имају осећај да је то њихова кућа, да их је она спасла тешког живота и да им је у њој срећна будућност.

Музичка библиотека дома Слепих у Земуну претставља једну богату збирку онога што је најбоље у том фаху. Имао сам прилике да обиђем неколико домова слепих у ино-

Слепи на игралишту

странству и нигде нисам нашао оволико музичких дела, спремљених за следе, нити овако уређених као у Земуну. Сва су дела спремљена у заводској штампарији и, наравно, удешена да их слепи могу читати. Заступљена су најчувенија имена на пољу музичке културе: Bach, Beethoven, Berens, Bertini, Binet, Chopin, Haydn, Mendelssohn, Mozart, Smetana, Schubert, Schuman, Strauss и још многи дру-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ги. Ту су дела и наших музичких стручњака: Јенка, Милојевића, Крстића, Христића, Готовца и неколико књига о теорији музике.

Овако богата музичка библиотека пружа питомцима могућност за свестрано вежбање и савлађивање музичких финеса. На овом месту мора се напоменути да је Завод слепих из Земуна учинио много, својом музичком библиотеком, за сличне Заводе у земљи, па и у иностранству. У заводској штампарији се од музичких дела израђује по више примерака и тај вишак шаље сличним заводима у земљи (разуме се бесплатно) а многе музикалије послао је Завод бесплатно заводу слепих у Прагу и заводу слепих у Софији. Згодна је прилика рећи да је заводу слепих у Софији, поред других средстава и упуштава, Завод из Земуна поклонио и две писаће машине за слепе. Тако исто и др. Заводи у нашој земљи, нарочито глуво-неми, добијали су бесплатно, од Завода слепих из Земуна, пуно слика и наставних средстава, веома корисних и потребних у настави. На тај начин овај завод је постао расадник и жижа за све сличне заводе у земљи а и ван ове.

У основној школи развија се и негује врло много ручни рад. Лакоћа и прецизност извођења ручног рада морају задивити човека. И мала и већа деца, мушка и женска, раде предмете и с пуно воље и с пуно смисла. Интересантан је час ручног рада који изводи слепа наставница са слепом децом. Раде се разни предмети од перли: корпице, венчићи, гривне, прстенчићи и др. Наставница показује а деца изводе то. Пред децом у кутијама су перле разне величине и разне боје. Са пре-

том послу, да су се једно време у Заводу много радили венци за крстове и надгробне споменике. Од тога су и деца и Завод имали користи. Тај посао, ако би имао купаца и ван Београда, могао би се веома разгранати и могао би бити специјалност овога Завода.

За женску децу има одељење где раде све врсте ручног рада. Почетнице имају почетно

Слепи у шетњи

парче са огледима које у белом рубљу долазе. Оне — слепе девојчице — рукују шиваћим машинама савршено. Оне раде на штрикаћим машинама: плету чарапе, џемпере, блузе, шалове, рукавице, летње јоргане и др.; штрикају чарапе и помоћу игала. Разне су врсте ручног рада које слепе девојчице израде. Рад је прецизан, солидан, чист и уредан. Интересантно је гледати те слепе девојчице за писаћом машином. На њима оне раде као и окати; још више: с мање погрешака. У почетку им оде доста времена док савладају распоред слова, доцније то је за њих лак посао, као што су им лаке дирке на клавиру, рупе на флигорни или на плех инструментима.

Зачудо да недостатак једног чула развија друго. Памћење је код слепе деце веома развијено. Предавања, приче, песме, декламација је памте веома лако и брзо. Читање је тако исто предмет, који та деца увек лепо савлађују. У Заводу се служи Брајовом азбуком за слепе. Све књиге за ту децу израђене су том азбуком у штампарији овог Завода. Своја писма деца пишу том азбуком и ако могу писати и на други начин, плајвазом преко справе са квадратићима. Баш ту скоро женска деца која су код „Батине“ фабрике у Борову јавила су се свом тати и мами (г. и г-ђи Рамадановић). Она то упражњавају сваке недеље. Управа Завода шаље им потребан материјал. Она пишу о свима догађајима у току недеље. Пишу о свему тачно и опширно. Она сматрају за дужност да обавесте тату и маму. Осећа се развијен осећај породице, интимности, љубави и привржености. Успети у јед-

Новоосвећени павиљони за смештај слепих

цизношћу окатих та деца узимају већу или мању перлу, кад им која треба. Али још веће чуђење изазива кад она узимајући перле никад место црвене, у рађени предмет, не мећу перлу друге боје. Они то изводе прецизно; они су одмерили даљину и покрете, који су им потребни да дођу до кутије са потребном перлом. Многе девојчице су лепо усавршене у

ном заводу до те мере значи приближити се идеалу који се у породици сматра за највећу срећу. Сви заводи сами по себи представљају збир многих негативности. Угладити те негативности, прилагодити дечји живот новом стању, упутити штићенике једним одређеним правцем, створити од њих и свесна и благодарна бића са осећањем солидарности, привржености и љубави према њом ко с њима ради и према кући у којој су, — значи до

Музика слепих и слепа деца на играци

танчина задовољити све васпитне захтеве, значи успети.

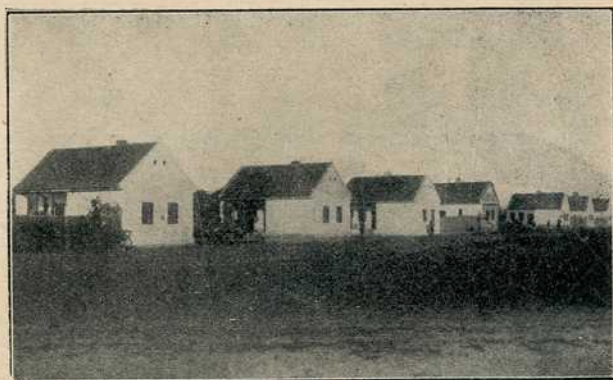
III

Не може се спорити да је рад главно и основно правило напретка ових и оваквих завода. Наизменично: духовни и телесни рад. Оба су потпуно хармонично заступљена у Дому слепих у Земуну. Штићеницима се пружа пуно и разноврсних прилика да развијају своје душевне и телесне способности. Уз школска учења иду и соколске вежбе, уз неговање певања и музике иду и занати, уз читање иду и ручни радови, економија, иду забаве и концерти, који су у дому чести и који су радост штићеника. За мању децу су начињене гимнастичке справе, љуљашке на американски начин, вртешка и пуно других за забаву и разоноду. Сваког дана, на све стране, у кругу затреште звучници радија и деца слушају разне програме. Велики број је међу њима који из програма умеју одабрати оно што је најбоље, па се то и пушта. Ово је добит за слепо децу. Радио је забава и поука за њих, јер им задовољава и чуло слуха и допуњује у многа не само музичка, већ и друга знања. Али штићеници, нарочито они који се посвећују изучавању музике, иду и на оперске преставе.

Они имају бесплатно 2 ложе (10 седишта), иду у нашу оперу, слушају дела великих мајстора и одушевљавају се лепотама тих дела. Свака посета опери радостан је час за слепо штићенике земунског Завода.

У Заводу су врло често разне приредбе певања, рецитована, свирања на клавиру и соло певање; не мање је спреман и мешовити хор штићеника, као и плех оркестар заводски. Интересантно је да хор слепих зна један леп број песама и химни словенских народа. То није случај код завода слепих у земљама наше браће. Разни гости из Чехословачке, Пољске, Бугарске, били су пријатно изненађени када су у заводу слепих у Земуну чули своју песму или химну, тако прецизно и мило, као да их слушају у својој земљи.

Са свију страна наше земље а и многи социјални радници из Словенских и других земаља посећују овај Завод, који је чувен због уређења, због хуманог поступања у њему. Стога и није ни мало чудо да он прима прилоге из целе Југославије, као и из осталих земаља. Велики је број оних који се било у жалости или у радости сете овог завода и слепо деце. Наши људи из Америке, без обзира на мучан живот који тамо проводе и без обзира на општу кризу која влада, сећају се слепо деце и редовито шаљу своје прилоге. Али велики заштитник и добротвор ове деце, чије име носи Завод, није више жив. Из замрлих очију слепо деце капале су горке сузе кад су сазнали за смрт свога највећег добротвора и највећег заштитника Блаженопочившег Краља. Није прошао ни један благ дан а да се Он није сетио ове деце. Давао је Он њима увек доста, старао се о њима, распитивао се о њима и веселио се успеху Завода. Та Његова љубав и старање прешли су на Краљицу Мајку и на младог Краља. И Они се с пуно љубави сећају слепо деце и продужују

Домови слепих у Колонији слепих Краља Александра I — „Ветерник“

започето старање блаженопочившег Краља. Али на овом месту морају се поменути, не само посетиоци, приложници завода, већ и његови помагачи. При оснивању овог Завода било је много филантропа који га материјално помогоше а помогоше га и саветима. Међу првима који помогоше оснивању Завода у Биртери 1917 год. треба се са захвалношћу се-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

тита г. William Nelson Cromwell-a, претседника (Permanent Blind Relief War Fund) „American Braille Press“ и секретара истог друштва г. Georga L. Raverata, из Њујорка, који узеше на себе улогу, у име друштва коме су били на челу, да материјално помажу оснивање и даље издржавање нашега завода у Бизерти. Они су одредили свога члана Miss Marg. Mc. Fie (сада Маргарита удова инж. Мите Димитријевића) да се стара о заводу и средствима пом. фонда помаже оснивача његовог. И та помоћ и старање о заводу нису ни данас изостали. И данас тај фонд помаже ову установу. Но о томе ће се говорити на другом месту.

Наш инвалидски фонд Св. Ђорђе даје овом заводу сваке године о Божићу, и о Ускрсу по 10.000 динара. Ову суму управа Завода одмах шаље слепим војницима, од којих се добијају веома потресне захвалности на пажњи која им се указује и сећању које је стално према њима од стране Завода слепих.

Једна посета, која је била од великог значаја за овај Завод, која је штићеницима унела пуно светлости и наде у душу, била је посета следе и глуве Dr. Helen Keller. Историја ове жене може се назвати правим чудом. Дом слепих је издао књигу о животу Helen Keller. Г-ца Keller рођена је 1880 г. 27. VI. у Америци, у држави Аламба. У 19 месецу разболела се од запаљења моздане марамице и после тога остала је слепа и глуво-нема. У даљем њеном животу истичу се: рад добрих људи да је спасу и обуче и њена чврста воља и истрајност да победи зло које је снашло. У

да су деца међу собом говорила, говорила о Miss Keller. Њен дух, говор, знање, ведрина окуражили су их. Кад она слепа и глуво-нема може свршити највише школе и положити докторат, зашто и ми не бисмо могли?! И утицај тога доласка јако се осетио! У самом дому има неколико примера да се деца журно спремају, полажу испите, желе нешто више, нешто што ће их изравнати са највреднијим и најспремнијим из кола окатих.

Слепи на одмору у својој колонији

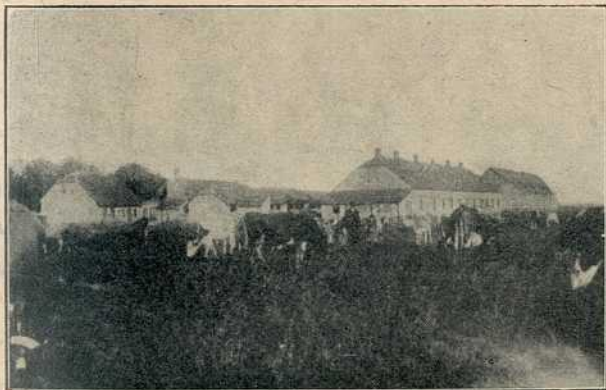
У опште Завод посећују многи. Није било ни једног скупа људи са стране, који долази у нашу земљу а да не посети овај Завод. Они и из напреднијих земаља изражавају своје дивљење и допадање за рад у њему.

IV

Ипак ма колико да је музика за следе важан и користан предмет, мора се опет мислити да се деца обезбеди обука у једном занату. Стога је Завод, за своју децу, уредио ове занатске радионице: штампарску, књиго-везачку, плетарску, опанчарску, четкарску и трикотажу.

Рад у занатским радионицама је савршен, деца уче од добрих мајстора и раде у радионицама које одговарају свима условима хигијене.

При Заводу је основан један користан и веома потребан фонд. То је фонд у који улазе прилози племенитих људи а из кога се фонда помажу они штићеници Завода слепих, који сврше занат у заводу и желе да оду кући и самостално продуже изучени занат. Завод им из тога фонда купи потребан алат, па их доцније помогне да буду самостални господари. Да није овог фонда деца би излазила из Завода без помоћи, јер им држава ништа не даје; у том би случају зажалио труд уложен око деце и брига приложена за њихову будућност. Леп је пример, да је један слепи питомац изучив четкарски занат у Заводу и добив помоћ за почетак рада, отишао

Испаша стоке у колонији слепих

7 години она је добила учитељицу Miss Sullivan, која је успела, не тако брзо, да код Kellerove развије моћ говора. И тим истрајним и великим радом учитељице и вољом, трудом и љубављу Miss Keller успело се да слепа и глуво-нема Miss Keller не само проговори него и сврши универзитет и положи докторат. Доласак Miss Keller рекох, изазвао је код Директора Завода слепих једно узбуђење које је оставило трага у душама њиховим. Он-

кући. Тамо су и мајка и отац од њега научили четкарски занат и живе срећно и задовољно. Да није било Завода за слепе, да није било потребне обуке и правовремене помоћи данас би јад и сиротиња јели и овог слепог дечка као и његове родитеље.

Кроз те занатске радионице у Заводу слепих у Земуну прошло је 134 штићеника. Те радионице дају заводу прихода годишње око 300.000 динара. Из те цифре може се видети

Газдинство слепог Ђуре Мркића у колонији слепих

и размер рада и ваљаност тога рада. Сада су многи од тих изучених штићеника господари својих самосталних занатских радионица, многи имају продавнице дувана, ревизори су новина и т. д. Као што се слепим инвалидима (а њих је, војника, 119 код својих кућа) шаље често помоћ у алатима, у новцу, у стоци, пољопривредним справама, — тако се и бив. штићеницима, који раде код својих кућа, шаље по каква помоћ, наравно онима којима треба. Уопште Завод је засновао један здрав и хумано-социјални принцип: он све своје бивше штићенике сматра својим члановима, он непрекидно одржава везе с њима, Завод се распитује о њиховом раду и напретку, помаже их, бодри и диже им дух. Ни једна свечаност у Заводу не може бити, ако се на њу не позову и бивши штићеници. Они и долазе у Завод као у своју кућу; они се ту осећају као да је ту део њихова живота, њихова срца и њихове душе. Они који не могу доћи јаве се, честитају славу, пишу и питају за све. Ретко, готово ниједан, Завод не постоји који је успоставио тако трајну и интимну везу са својим питомцима и нема завода који (по изласку питомца из Завода) и даље тако и толико води рачуна о својим штићеницима.

Има око 28 питомца који су имали успеха у музици; они су се посветили томе послу. Образовали су две капеле, које путују и које имају доста успеха у послу. Неколико питомца је изучило да штимује клавире. Четворица дају окатима часове музике! Музичку школу завршило је њих четворо: једна девојка и 3 мушкарца. Сво четворо су учитељи веш-

тина и то баш у Заводу слепих у Земуну. Један од њих (Стојан Алчевић) не задовољава се знањем које је стекао. Он се непрестано спрема, полаже испите гимназиске и нада се да ће убрзо положити велику гимназиску матуру. Он је спремио све књиге азбуком за слепе, учи, спрема се и чуди како је то све обично и лако.

Још док је у Земуну била школа за глувонеме остао је у овом Заводу један свршени питамац. Остао је да ради у Штампарии Завода слепих. На њему се може, слично примеру Helen Keller, уверити колико су ова недужна бића жељна науке и самоусавршавања. Овај дечак, радећи у штампарии, просто је грабио све да чита. У читању он је употпунио свој речник, управо, надмашио је речник не само глувонемих и нормалних бића, већ је у томе отишао и даље од многих образованих. Има пасију да студира философе и њихове доктрине. Сенеку, Шопенхауера, Ничеа и друге зна у прсте; зна основе њиховог филозофирања и зна да дискутује о много — којечему. Само по недовољно артикулисаном изговору још се може приметити да је тај младић био глувонем, али по изражавању, логици и темељима фил. теорија, које износи, можете констатовати начитаност и образовање које се не налази код многих и високо школованих.

Као што мушкарци у Заводу уче музику и занате, тако исто има заната и одељака ручног рада и за женске. За њих постоје и стручне наставнице, које их у раду и занату упућују. Израђевине од перла, израда белог рубља, трикотажа и пуно других послова је које слепа

Слепи при раду у својој колонији

женска деца врше. Последњих дана примљене су 4 слепе девојке у Батине фабрике крај Вуковара. Тамо су оне врло лепо смештене и на њих се нарочито пази. Оне раде с пуно воље и свака зарађује недељно 150—160 динара. Шта више хвале их као ваљане и солидне раденице.

Функција слепих питомца у самом Заводу претставља један смишљен рад. Њихов рад

је потребан у заводској кухињи, вешерници, радионицама, свуда. Оне су душа сваког рада. Поред рада у школи и радионицама, оне спремају јела у кухињи, перу и пеглају рубље, крпе и спремају на шив. машинама све шта им треба. Сама управа Завода каже о њима: „Према томе слепи нису онакви, како су их то многи до сада неоправдано замишљали. Њихов губитак вида најтеже је што се може замислити, али то још не значи да је њихов положај очајан и неподношљив. Они, истина, немају вида, али имају сва остала чула са појачаном способношћу. Њихов је ум бистар, а разум способан и за веће напоре. Све оно у чему се обучавају ствара им пријатну забаву и задовољство, што могу и они да привређују. Школа им пружа пуно нових поучних ствари, а музика и песма оплемењавају њихове душе. Ето какав је положај данашњих слепих, који се школују, па је стога и потребно, не само с хуманог, већ и социјалног гледишта, да се са стране свих наших држављана допринесе све, што се може, како би се што већи број њих спремио за живот.“ Слепим девојкама је дато још пуно занимања у Заводу. У Заводу је за њих модеран живинарник са бољом врстом кокошију. Оне их негују, пазе, хране, раде све послове око њих. У Заводу је и велики пчеларник, у коме следе девојке раде. То може бити чудо за онога ко није видео, али је истина да слепи раде и око пчела. Још је ту уређен свињац, који представља економију Завода. И у њему раде слепи. Одвајају се свиње за гајење, те Завод добија масти, сланине и меса, колико му

дањег „Permanent Blind Relief Fund-a“ садањег „American Braille Press“. Централа овога друштва налази се у Њујорку. И пре ове штампарије постојала је штампарија у Заводу слепих и тада су штампане књиге за следе. Те справице за штампање биле су мале, ручне машинице, које не би припомогле развитку да библиотека слепих дође на ступањ на коме је сада. У почетку се за штампање употребљавало шило на „прашкој табли“,

Круњење кукуруза у колонији слепих

„Француској табли“ итд. У то време поменути фонд ставља установи једну лепу своту за штампарију слепих. Добијани су за штампарију и други прилози. Рад у штампарији кренуо је напред; добијене су модерније машине и набављено доста материјала. Управа је ставила себи у задатак да већи број књига за следе, штампа у својој штампарији. Имати богату и разноврсну библиотеку за следе, значи пружити деци штиво, лектуру, поуку, олакшати посао око духовног формирања ове деце. Испочетка су у штампарији радили и помагали слепи ратни инвалиди, који су научили писање — штампање — и повезивање књига за следе. Активнији рад штампарије слепих почиње од год. 1922 када је подигнута нова зграда, у коју је смештена штампарија у којој је и данас. Од тог времена штампарија се све више снабдева: набављене су две машине система Hipsel за писање по Брајовом систему, једна машина за сечење хартије, две машине за сечење и савијање плеха, машина за књиговезачке послове и једна преса за умножавање. Тако се успело да се спреми већи број књига за школе слепих (основну и гимназију). У штампарији је израђено, сем удбеника, и велики број других књига: научних, забавних, религиозних. Данас штампарија Завода слепих, са библиотеком која је у истој израђена, представља вредност око 2,500.000 динара. Треба напоменути да су музикалије и књиге, које су израђене у Дому слепих, поклањане и другим домовима слепих не само у нашој, већ и у другим земљама. Сама библиотека Дома сле-

Слепи на пољском раду

треба преко године. У овом тренутку је у оборама Завода било 100 ком. свиња.

Слепи у земунском заводу раде и зарађују.

V

Једна велика тековина овог Завода тековина која се ретко налази у сличним заводима, то је штампарија Дома слепих. Штампарија је основана године 1920 помоћу нека-

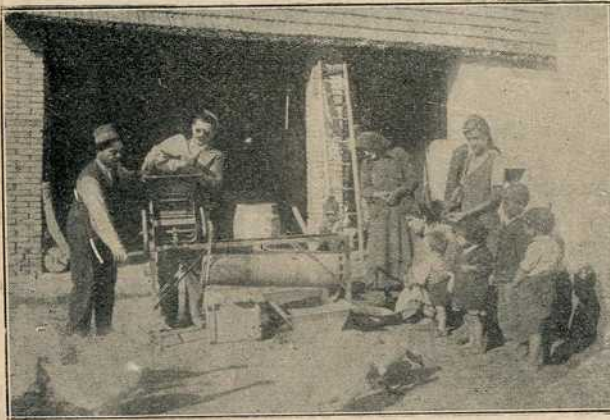
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пих у Земуну има: 898, књига за основну школу 54; књига за гимназију 128; педагошка дела 49; (ово су томови многих књига из педагогије слепих); забавна библиотека 220; књига на есперанту 35 итд. итд.

VI

Једна од већих брига Управе Дома слепих била је: како и на који начин збринуте следе девојке (па и мушкарце) који немају никога свога, па немају где из Дома слепих. Чињени су покушаји за решење овога питања и у почетку се видело да то што се чини представља полумере, представља нешто несигурно, нестално, недовољно систематизовано. Још тада је никла идеја да за следе девојке и мушкарце треба подићи доживотне домове. И одлучи се апеловати на добре људе за прилог: За подизање: „Домова за доживотни смештај слепих у Земуну „Кула светиља“ под заштитом Н. В. Краља Александра I“. Али за ства-

звано „Моја воља.“ Ово добро је у близини Инђије. Предузето је све што треба и код министарства аграрне реформе као и код Мин. социјалне политике, те је добро добијено бесплатно за државу. На предлог управника Дома слепих у Земуну Министарство социјалне политике ставило је то добро на располагање „Одбору госпођа слепих девојака“, с тим да оно дела на њему док постоји пом. друштво. После тога има се добро уступити Министарству социјалне политике. Одбор госпођа примио је то имање у износу 14 јутара и 0182 кв. хв. Поред тога примљен је дворач на добру и остале неузредне зграде све са намештајем и другим потребама. Поред тога управа Дома слепих у Земуну уз своје девојке, које предаје „Одбору госпођа за заштиту слепих девојака,“ дала је: 48727 дин. у готовом новцу; намештаја и других ствари у вредности 81.000 дин. а у штрикаћим машинама 22.000 дин. Управа Дома слепих показала је овим велику љубав према својој деци коју одваја од матице — Дома у Земуну. Није жалила ни труда, ни савета, ни ствари, ни новаца само да тој деци на имању „Моја Воља“ буде добро. Она је прилоге добрих људи жртвовала тој деци и ако је имала потреба да у самој матици — Дому у Земуну — створи удобности и још боље прилике за осталу децу. Но није само то. Управа Дома слепих у Земуну непрестано се стара о слепим девојкама. Питомци Дома слепих у Земуну приредили су више концерата и приход од истих — а он није био мали — уступљен је слепим девојкама са имања „Моја воља“. Доцније су девојке са овог добра премештене у Београд. Не види се разлог томе, нити се тим помогло штићеницама, нити је улепшана њихова будућност.

Слепи пречишћавају пшеницу на тријеру

рање таквих установа требало је и доста материјалних средстава и доста времена. У Дому слепих већ је било таквих штићеника и штићеница, које треба што пре збринуте, јер Дом мора примати и даље малу децу оба пола на збрињавање.

Не напуштајући идеју о подизању домова за доживотни смештај слепих оба пола, управа Дома слепих из Земуна предузима кораке да заинтересује неку женску организацију, која би узела на себе заштиту слепих девојака. Образована је секција и после доста напора та секција претвара се у самостално друштво: „Одбор госпођа за заштиту слепих девојака.“ Тај одбор преузима у своје руке заштиту слепих девојака а управник Дома слепих у Земуну г. Рамадановић остаје саветодавни члан истог одбора. Размишљало се, да се следе девојке, сем у манастире, сместе и на друга места. Као врло погодно место за једно доживотно склониште слепих девојака изабрато је добро грофа Пејачевића, на-

Пре кратког времена основала се код нас „Чехословачко-Југословенска радна заједница социјалних и социјално-здравствених друштава и установа.“ Иста је основана приликом доласка уваженог нашег пријатеља г. др. Петра Зенкла у Београд. Заједница је основана уз сраадњу готово свију преставника наших хуманих и културних друштава. У одбор ове заједнице ушли су највиђенији преставници наших социјалних удружења а у исти одбор ућиће толики број и преставника чехословачких друштава. На челу овог савеза стоји г. др. Петар Зенкл. Веома много, управо с пуно љубави и предусретљивости, школовање наших наставника недужне деце у Чехословачкој помогао је наш осведочени и велики пријатељ г. др. Петар Зенкл. Он се о тим људима бринуо, чинио је за њих више но што су се и надали и односио се према њима с пуно пажње и предусретљивости. Увек, у овом послу, он је нашим људима био на руци. Петар Зенкл важи и у својој земљи као један од најагилнијих социјалних радника. Он је као члан

УН
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

управе Општине града Прага претседник централног социјалног одбора. Његов рад на том пољу познат је и изван Чехословачке. Он је успео да Општина града Прага подигне на Крчу код Прага „Масарикове домове“. Изведени посао претставља последњу реч технике и најдубље познавање збрињавања недужних. „Александров колеж“ за становање наших студената, који студирају у Прагу, подигнут је напорима др. Петра Зенкла. Он је неуморан у тим пословима; он не жали ни време, ни труд, ни новац, кад се тиче тих послова. Избор његов за почасног грађанина Београда најдостојнији је знак пажње према великом раду овог агилног човека не само на социјалним питањима своје езмље већ и на истим питањима у Југославији. Нас је веома задужио својом оданошћу Југославији и својим несебичним радом за нас.

Школовање наших наставника у Пољској омогућио је г. М. Вавжиновски, нар. посланик из Варшаве.

Два чехословачка питомца били су код нас и дипломирали за стручне учитеље слепих и глуво-немих.

Једна учитељица из Пољске провела је годину дана у Заводу слепих у Земуну.

Сматра се да ће рад „Чехословачко-Југословенске радне заједнице социјалних и социјално-здравствених друштава и установа“ бити обилат и да ће уродити лепим плодом с обзиром на личност самог претседника и свију чланова управе. Питање једног таквог савеза било је доста актуелно. Већ на првој седници изнесени су врло умесни и врло корисни предлози, који ће послужити као основа за даљи рад и једну солидну изградњу социјалне помоћи и зграде будућег рада. На првој седници је г. Рамадановић изнео пуно својих опсервација и као практични и теориски раденик на овоме пољу. Оне су примљене као веома корисне и као веома потребне да се по њима отпочне један солиднији и агилнији рад. Г. Рамадановић је, поред осталог, рекао: „Постоји предуслов који се мора испунити ако се хоће да приватна иницијатива даје заиста позитивне резултате од трајније вредности. Тај услов јесте, да се рад приватних удружења за социјалну заштиту и старање о деци и младежи осигурају стручно. Данашње поратно доба, измењене социјалне и економске прилике живота, донеле су нове задатке о којима оно златно, предратно, доба није ни сањало. Данас није довољна само љубав ка ближњем, тежња да се помогне напаћенима и сиромасима, који помоћ из којих било узрока требају, тражи се више од тога, тражи се још и стручност. Али пошто се то не може тражити од свих оних племенитих појединаца, који су се удружили у разна удружења с циљем да раде на извесном подручју социјалног старања и заштите, по-

ребно је да свако значајније такво удружење има барем једно стручно лице, лице које ће бити упознато у детаљима са свим оним што је потребно за постигнуће постављених циљева односног удружења. То лице биће стручни саветодавац, који ће целокупном раду давати жељни правац... Ова основна идеја, да социјалну заштиту и старање о деци и младежи ваља поставити на научне основе, организовати тај рад стручно, толико је јасна да ће се зацело сви присутни с овим сложити.“

Г. Рамадановић је напоменуо да данас код нас постоји извесан број хуманих друштава где нема стручњака и где се посао изводи добровољно али без одређеног плана и система.

Такво је једно друштво које горе помену смо, па ће бити и од велике користи ако се овај Савез упусти, у свом раду, испитивањем

Слепи са својим женама и децом у Колонији слепих Краља Александра I — „Ветерник“

свију услова живота по појединим таквим заводима, њиховим успехом и радом, као и потреби, да се тај рад саобрази захтевима модерног времена и модерних циљева.

Упоредо с овом акцијом Управа Дома слепих у Земуну молила је Њ. Преосвештенство епископа нишког Господина Доситеја да одреди неке манастире у којима би слепи младићи нашли топао кутак, посветили се раду и живели корисним животом. Зетком љубављу добри епископ Г. Доситеј изашао је на сусрет молби Управе Дома слепих и одредио за слепе девојке манастире: Грабсвац, Свети Јован, у близини Ниша. То је било у почетку 1924 г. да доцније 1928 г. Њ. Високо преосвештенство Митрополит одреди Св. Петку, док, најзад, године 1933 не уступи за пом. циљ манастир Св. Стевана код Алексинца. У том манастиру било је 10 сиромашних слепих девојака. Одељења одређена за њих оправљена су и потпуно спремљена. За све то Управа Дома из Земуна издала је 50.000 дин. и

дала намештај, алата и материјала у вредности 40.000 динара.

Слепи младићи су смештени у манастиру Св. Роману.

Нису ти штићеници остављени без старања. О њима је матица у Земуну непрестано водила бригу; штићеници су се непрестано јављали свом тати Рамадановићу и износили му своје стање и свој живот.

Увиђало се да се не могу тако и на тај начин збрињавати слепи. Стога је убрзана акција за подизање доживотних домова за слепе оба пола. Управа Дома је објавила да намења подићи домове за доживотни смештај слепих, мушких и женских. Искуство је казало да тако мора бити. Ту ће слепи оба пола имати крова над главом, радећи, у исти привређивати и безбрижно живети.

Држава је за зидање ових дома вотирала 1.000.000 дин. Добровољни прилози дали су 1.300.000 дин. Покојни Краљ дао је 100.000 дин. Прилажући, један тако леп прилог за ове домове покојни Краљ је обећао још више помоћи таквом раду. И питомци и управа Дома могу жалити што су изгубили једног од највећих добротвора и једног од најбољих пријатеља. Утеха те деце и управе је што је стопама Свога Великог Оца пошао и млади Краљ Петар II и Њ. В. Краљица Мајка, који пуно пажње и пуно бриге посвећују овој установи и њеном напретку. То је било довољно да се предузме зидање. Две зграде, једна за женске а друга за мушке, свршене су. Претстављају последњу реч технике и удобности. Требало је сад бринути се о намештају. И опет апел и опет је пуно добротвора. Прилажу се комплетирани кревети — неко један, два, неко по неколико за собу. Племенити дародавци готово да су испунили све собе.

Одмах су у Дом враћене слепе девојке из манастира и слепи мушкарци. Домови су отпочели свој рад. У њима је места за 400 питомаца-ица. Тамо је почео рад, смишљен и користан. Свако је на свом послу, свако ради, привређује, брину сви за једнога и један за све. Осећа се заједнички рад. Он ће одвести једном удружењу слепих, које ће бити основа живота ових штићеника и подршка њихове будућности. Развијају се послови, шире се видици, нижу се успеси и задовољава хуманост.

Ови домови претстављају данас нешто што нам и пред странцима и пред сваким диже углед и приказује нас као људе који иду с временом, задовољавајући хуманост у највећој мери. Ови домови претстављају збир свију добрих страна домова овакве врсте на страни. Управник Дома слепих није жалио материјална сретства, ни труда, ни времена, већ је обилазио сличне домове у Европи и Америци. Отуда је пресађивао у своје домове све што је најлепше, све корисно, практично и изводљиво. Стога Домови слепих у Земуну претстављају је-

дан редак модел, који може служити као углед коме треба подражавати.

Има тамо и тешкоћа. Највећа је у избору наставног особља. Управа Дома гледа да спреми кадар одушевљених раденика. Без одушевљења и љубави за овај посао мало ће помоћи стручност. Управа је један леп број учитеља слала у Чехословачку и Пољску да се обуче практично и теориски. Жалибоже, многи су при повратку више волели „миран“ живот на другој страни. Утрошено време и државни новац они нису оправдали. Напротив, има их доста који у посао уносе и одушевљење и љубав и темељно познавање посла. С таквима ће сваки сличан завод напредовати.

VII

Слепи питомци раде непрестано. Тај систем се показао као добар. Док једни раде у радионици, други су на часу музике, трећи у хору, многи у школи, неки спремају гимназиске испите, неки су у оркестру. Ради се предано. Од најмањег до највећег непрестано раде, али и с пуно задовољства, забаве и веселости. Ко није посматрао слепе питомце мислио би да су мрзовољни, закопчани, ћутљиви. Није тако. Они осете ко им прилази искрено и с љубављу; они воле све који су пажљиви према њима. Али има код њих и мржње. Буне се на неправду, осуђују непажњу, мрзе свакога ко их вређа или запоставља. За стручног психолога живот слепих је једно обимно поље за студију.

Слепи питомци су образовали и свој клуб есперантиста. Уче тај међународни језик и с успехом воде преписку с друговима из разних држава.

VIII

Постоји и светска организација за збрињавање слепих. Седиште јој је у Њујорку и Паризу. У тој су организацији учлањене 38 државе. Извршни одбор чине 6 чланова. Ценећи рад г. Рамадановића, на овом пољу, међународно друштво га је изабрало за I конзула, те је и г. Рамадановић у извршном одбору те велике и угледне организације у којој су врло угледне и високе личности на пољу педагошке и социолошке науке.

IX

Изнео сам бледу слику напора, рада и труда док се до ових домова дошло. Изнета је бледа слика и уређења овог дома. У Дом слепих у Земуну треба отићи. За лаика он претставља изненађење. За стручњака широко поље за студије и размишљање. Можемо бити потпуно задовољни уређењем а веома захвални оснивачу ових Домова г. Вељку Рамадановићу. Хвала му!

Прилози за историју Београда и Србије:

Светислав Шумаревић

Напредовање Београда као престонице у првој деценији, од 1842 до 1852 године

— Неколико прилога за културну историју Београда. —

Београд је постао престоница 1842 године. Из ове године имамо један интересантан допис у „Пештанско-будимском Скоротечи“ (20 број, од 6 септембра). У њему се овако слика Београд у својој првој години као престоница:

„...Ко није као ја седам година у Београду био, тај се мора чудити промени која је за то време учињена, чим на обалу београдску ступи. И куће, и ношиво, и начин живота, све полако добиза облик европејски. Кућа се прави доста, између који има лепа, уредни и темељни. Нова приватна кућа књажевска, Господара Јеврема, г.г. Браће Симића, Шлосерова, Совјетска, могле би се као лепе куће, и у Пешти да стоје, сматрати... Често се чују и каруце да зече по калдрми, које се пре неколико година није чути могло... По свему се види и познаје напредак... Сад већ не би непоцијатно било живети у Београду. За сваког, да Богме не; — за оног који Београд мео и суди о њему као о Пешти, томе ће фалити лепе елегант кафане, фијакери и друге европејске потребе, али онај који зна шта је ова варош пре неколико година била и који искру љубави осећа спрощу своји тамошњи сународника — тај правије суди, тај блажије о свему мисли...”

У овом допису има и оштре критике. За ово београдско позориште, такозвани *Teatren na Bimacku*, каже се да је слабо и послабо и указује се на све мане професионалних глумца, који су били стигли из Загребца, у фебруару 1842... Ошамарен је и београдски језик. Њему се приписује велики грех, да је далеко од чистог и правог народног језика. Подвучена је особита изопаченост варошког говора: — „У Београду зло србски говоре...”

Ондашње школске зграде у Београду биле су очајне. Сва беда огледа се у овој забелешци:

„Чуо сам да је план за нови театар по-кварен. Ја сам врло жалио, али кад сам у школу, где се филозофија предаје, отишао,

и видео да је *ћваци ћумез* — онда сам реко: — Преча кошуља него аљина...”

Међутим, живот у Београду није био ни онда јевтин:

„У гдекојим стварима још је велика скупоћа, а у гдекојим цена изравната. Стан од три до четири собе плаћа се месечно дванаест до четрнаест талира. Хоана из гостионице може се донети кући. Четири јела у подне и два увече стају месечно шест талира... Слуге и служавке плаћају се на месец три, четири и пет талира... Шустера и кројача приличан је број...”

„Плацеви за куће дати су званичницима у два сокака по Врачару...”

*

Све ово је само почетак у првој години Београда као престонице, али се пошло напред, сигурним кораком.

Друштво Србске Словесности почиње свој активан рад у јуну 1842. Оно има свога првог секретара Атанасија Николића, који може да понесе поносно име правог усталца у свакој кописној служби народу. У Београду су Сима Милутиновић-Сарајлија и Јоаким Вујић... У њему стално живи Јован Стерија Поповић, наш највећи комедиограф, онда професор права у Лицеју. Ту је и Константин Богдановић, француски васпитаник, богодани новинар, који се касније, за време револуције, 1848, налази у Пешти као уредник и издавач „Вестника”. С овим листом Богдановић силази, с најездом Мађара, у Нови Сад и Карловце... Он чини и посебне драгоцене услуге патриотској Рајачићу... У Београду су Сеогрије Николић и Петар Радовановић. Сви су они први србијански академици — редовни чланови Друштва Србске Словесности. Преко овога „Ученог друштва” Београд долази у ово време и у тешку везу са најистакнутијим личностима из свих крајева данашње Југославије: Вуком Караџићем, Вјекославом Бабукићем, Јованом Халићем, Људевитом Гајем, Павлом Стаматовићем, Јернејем Копитаром, др. Тодором Пе-

трановићем. Међу њима је и знаменити Павле Јосиф Шафарик. Сви су они *дописни чланови Друштва Србске Словесности*.

Београд је свестан да без добрих школа земља не може напред. Зато показује сву вољу и заинтересованост да се појача тек основани школски фонд; даје и прикупља лепе прилоге.

У хуманом раду чине се, такође, први кораци. „Обшчество Београдско завело је шпитал”. (Сама ова реченица довољна је да покаже колико је био говор народни у Београду). То је прва болница за бедне, оскудне и сиромашне болеснике. Са подизањем ове прве београдске општинске болнице ишло је веома тешко. Читава и невероватна прича. Прво су изабрани болнички тутори и они су се са стали празних шака, па су после дугог договора, одлучији да чекају прву згодну прилику, да најпре купе једну башту. Башта би се обрађивала, а у исто време била би згодна место на коме се може подићи болница. Приход од ове баште гомилао би се постепено, па би се тако и на тај начин подигао „болнички дом.” Башта је, заиста, купљена у фебруару 1842 године новцем од прилога Мише Анастасијевића и Браће Симића. Они су приложили за болницу, односно за куповину баште, по две стотине форината.

Тежак почетак. Он има још једну лепу епизоду. Јавља се и трећи приложник у лицу Николе Селаковића, члена Управитељства вароши Београда. Селаковић је поклатио болници за три године један од сто од прихода своје куће, што ће сигурно по два талира на годину изнети. Дакле, за три године прилог чини шест талира.

Колико је била потребна Београду ма и најмања болница, најбоље нам доказује и овај пример. „Новине Читалишта Београдској”, од 28 марта, 1847 године, доносе следећу вест:

„Ко добро какво дело без сваке стране намере своје, но само по чистом нагону добродетели свога учини, обично нити тражи, нити је рад да се исто чује и разгласује. Но ипак смо ми дужни свако тако дело, како нам до знања дође, пред јавност изнети, општег добра ради, да би се таквим примером и други сваки на добротворство узбудио, па тако и с ове стране се то распростирало и умножавало. Један добротвор непознат остати желећи, предао је Управитељству ове вароши сад о празницима 100 гроша да се поделе сиромасима. Ова милост подељена је овако:

Марку амалину, који од десет месеци тешко болује — 24 гроша.

Жени која више година болује и лежи у пештери калемејданској — 12 гроша.

Даница сакатој — 16 гроша.

Удовици покојног Наума, која има шесторо деце — 24 гроша.

Димитрију Дели Стојановићу, у Палилули, који од дужег времена болује — 12 гроша.

Удовици Ајриби која је ситном децом оптерећена — 12 гроша.”

Као што се види, милост се делила само болеснима, онеспособљеним и оптерећеним ситном децом. Али је овде најинтересантије што налазимо једну самохрану жену да више година болује и лежи у пештери калемејданској.

*

У ово доба отклоњена је и једна велика препрека која је делила Београд од Европе — карантин у Земуну. Најпре је, 1841 године, карантин спуштен на први период, то јест, ублажене су у многоме његове строгаости, па је ускоро сасвим укинута. Док је постојао карантин, може се рећи, Београд је био удаљен од Земуна за две недеље дана хода, али после укидања карантина Земун се приближио Београду и Београд Западу толико колико су биле удаљене обале Саве и Дунава једна од других.

Топчидер је остао летња резиденција и кнез Михајло последње лето своје прве владавине, 1842 године, проводи у Топчидеру.

Иако су кошије — коњске трке — на којима су учествовали активни официри — почеле тек за време доуге владавине кнеза Михајла, 1863 године, и то на тркалишту у Палилули, ипак се у Београду још 1842 године приређивао такозвани *енглески коњотрк*. Какви су били ови енглески коњотрци видећемо одмах. Забележено је, да је београдска публика у лето 1842 много више волела ове коњотрке него своје прво и једино позориште.

„Све се мање Театар посећује... И кад узмемо како Београђани неуморно енглески коњотрк пооде, не можемо се задржати да од срца не узланемо. О, Србљи, Србљи, кад ћете престати туђе уважавати и подпомагати, а своје презирати. Сви наооди сматоају театео као најприкладнију способ образовања, а вами је повољније гледати како се *беспосличати на коњима преврћу*, него такову забаву имати, гди је и наука прикопчана. Особито је поимедбе достојно, да Београђани нерадо чују, кад се какво дело на Театру повооава, а при коњотрку ни мало им досадно није по пет и шест реди једну исту ствар, с малим само неким изменама, гледати...”

*

Такав је, у неколико повучених линија, био Београд као престоница прве године. И он је сад почео да напредује и да се украшава. У напоедовању су му помагали ревностни Београђани и сви родољубиви синови народа, јер се онда овако мислило:

„Ако престоницу дично украсимо, цела ће земља бити украшена. Престолна је варош круна целе земље. Она увек блиста примером и за све остале вароши...”

И сад у овој главној вароши кнежевине Србије постоји од 1840 чувено „Зданије“ које је кнез Михајло сазидео нарочито за стране људе, навикнуте на удобне просторије. У „Зданију“ су кафана и сала „Код Јелена“, у којима су се приређивали први сјајни балови у новој престоници. Балове је од 1843 мајсторски аранжирао закупац Хариш. Овај Хариш уносио је, према писању београдског листа „Србској Улака“ од 1844 године, све своје родољубље у осветљавању сале за време балова. Оно се огледало у што већем броју такозваних „милих-свећа — милих керца“. Ту су била и два билијара и на њима се бројало „отмено“ — на немачком језику.

Од јула месеца 1835 у Београду су стално „Новине Србске“. Јануара 1843 јавља се први број додатка овим новинама као засебан часопис. То је „Подунавка“, први часопис у Србији, који је излазио једанпут недељно под уредништвом Милоша Поповића (старијег брата Ђуре Даничића). „Подунавка“ је излазила до краја 1843 године. Милош Поповић постављен је Кнежевим указом 1 марта 1843 године за уредника „Србских Новина“.

Пуне две године, 1843 и 1844 излазио је у Београду лист „Србски Улак“, на српском и немачком језику.

Рекли смо већ да је Друштво Србске Словесности почело да ради јуна 1842, али је тек 1847 издало први број свога „Гласника“. Исте године, која је као што је познато веома значајна у српској књижевности, јављају се у Београду још два листа: *Новине Читалишта Београдској* и „Чича Срећков Лист“. Прве су искључиво београдске новине и орган београдске читаонице, основане 1846, по ујледу на ондашње читаонице у свима већим европским местима. „Новине Читалишта Београдској“ излазиле су две године и биле су релативно добре по својој садржини. Оне су прве почеле да се интересују за београдски живот, или како се онда говорило: „за живот београдске концентрације.“

„Чича Срећков Лист“ први је наш земљораднички лист. Његов уредник био је већ споменути Атанасије Николић. И он је излазио пуне две године и оставио је видна трага међу читаоцима. Године 1843 појавиле су се и „Просветне Новине“, прве новине овакве врсте. Оне су излазиле свега годину дана. Најзад је дошла, 1850, чувена „Шумадинка“ Љубомира Ненадовића.

Појаву „Шумадинке“ поздрављају „Србске Новине“ од 21 јануара 1850 и у исто време дају карактеристику овога листа. У својој рубрици „Шта је ново у Београду“, оне кажу:

„У нас има једно лепо, красно, благородно ново, а то је нов позрени лист „Шумадинка“, који од почетка ове године г. Љубомир Ненадовић издаје... „Шумадинка“ за-

бавом и увесељавањем обучава читатеље своје — а то је пут најбољи, као што и каже наша пословица: „С воском мед.“

Какав је био „стил обучавања“ Ненадовићевог листа — може да послужи и овај пример, узет од многих. „Шумандинка“ у своје 8 броју, од 23 фебруара, јавља:

„У прошлу недељу давао је Светли Књаз последњи бал од ови фашанки, на који имали су чест панчевачки и земунски генерали позвани бити, где су такође с многим официрима и присуствовали. Они су били весели и играли су све србске игре и мило нам је било видети, да аустријски Генерали баз једанпут играју онако како им Срби свирају.“

То су, поред „Србских Новина“, сви листови и часописи који су се појавили у току прве деценије Београда као престонице.

*

„После првог позоришта и, уопште, првих позоришних претстава у Београду, од децембра 1841 до августа 1842 године, после „Театра на Ђумруку“, Београд добија, у мају 1847 панчевачку позоришну дружину Николе Ђурковића. Богиња Талија сад има други олтар у „Зданију“, у сали „Код Јелена“. Преправку сале за позориште и издржавање самог позоришта био је обезбедио велики прилог Књегиње Персиде Карађорђевић. Васа Живковић, прота и песник, написао је за ово „театрално друштво“ пролог у Панчеву, 7 маја 1847, пред сам полазак друштва за Београд. У прологу се истиче даремљивост Књегиње Персиде и каже се, да се панчевачки глумци указују

„...На сјоду овом Српској Позоришта,
Које штедрота Књагиње Пресветле
На корист ојшту и забазу диже...
С кој ће ју муза, вечито захвална
Као прву своју слазит добротворку...
На сјоду овом надежда нас сазва,
Да ће под владом Светлој Српској Књаза
Под мудрој владом љубљеној Књаза
И ова брана човечијег знанства,
Зеленет, листат, ирилиги се красно,
И слатким плодом родити Потомству...“

Прва претстава дата је 15 маја и приказан је Милош Обилић од Јована Стерије Поповића.

Позориште Николе Ђурковића наставило је ревностно са својим претставама. На дан смрти некадашњег првог директора позоришта у Србији, „многозаслуженог писатеља србског“, Јоакима Вујића, 8 новембра 1847, позориште је играло комад који се звао 777. То је превод и пренет је из репертоара Новосадско-загребачког позоришта од 1840 године. Ова весела игра штампана је у другој свесци „Избора ипроказах илирској казалишта“, у Загребу, 1841. Отац српског позо-

ришта умро је у Београду за време најживљег рада позоришта „Код Јелена”.

Имамо неколико интересантних података из новина о Београђанима као позоришној публици из овога доба. Тако је Ђурковићево позориште давало 6 јануара 1848, на Богојављење, „Владислава”, од Јована Стерије Поповића. О овој претстави, писало се између осталог и ово:

„Позориште је било пуно гледалаца из чега закључујемо, да публикум наш љуби и поштује народна позорија. — Позоришници (глумци) су добро играли... Овом ћемо приликом приметити да би потребно било да се скидају шешири и високе капе у театру од стране публике, јер иначе ако по досадашњем остане, многи ће престати тамо долазити, само зато што се из стражњи клупа ништа на бини од шешира и капа видети не може.”

О наредној претстави, „Алијској Пастирки”, каже се ово:

„Осмога јануара увече, на корист г. Петра Протића, члена позоришног друштва, представљена је „Алијска Пастирка”, романтично позорије у три дејства, г. Протићем прерађено. После овога следовао је велики јуначки табло: „Паденије Зриниа код Сигета”. Позориште пуно. При свем том што је добро играно, чуло се у два три маха звиждање у театру, по чему закључујемо да то није чинио онај који стање позоришта нашег познаје, већ неки ветрењак из несташлука или личне мрзости.”

Бурни догађаји у идућој години, 1848, прекидају рад и овог позоришта, али Београд је одушевљен за позориште, схватио је сав његов значај и хоће да га има, по сваку цену. Крајем 1849 године у Кнежевој пивари диже се трећи олтар Богињи Талији. Тамо сад омладинска дружина, у којој су Лаза Прапорчетовић, Ђорђе Малетић, Стеза Тодоровић и Мата Карамарковић, даје дилетанске позоришне претставе са циљем, да „достављеним при-вређивањем положи основ фонду за сталну позоришну зграду.”

Колико је овај покушај дилетаната изгледао у прво време неозбиљан чак и Љубомиру Ненадовићу, најбоље показује ова „домаћа новост” из његове „Шумадинке”, од фебруара 1850 године:

„Гласови о театру у Шабцу, Крагујевцу и по другим местима у Србији, побудили су и овде млађе чиновнике да се договарају, како би се у Београду театар завести и одма играти могао... Који би у игрању учествовали, има ји доста, но три су највеће препреке које ће то друштво тешко надвладати:

„Прво што немају новаца... друго је, што на ту целъ немају скупљене ни крајцаре, и треће, што је најглавније, што немају пара”.

Ипак се за две године и „позоришна ситуација” толико изменила у Београду, да је 11 септембра 1852 положен камен темељац

за велику позоришну зграду на Зеленом венцу. Свечана церемонија извршена је рано ујутру, у 7 часова. Један свештеник осветио је најпре, воду, па после благословио овна, који је у темељу заклан и радицима поклоњен...

У Београду су били једино незадовољни избором земљишта за подизање позоришне зграде. Ово незадовољство исказано је у једном допису у „Јужној Пчели”, од 13 фебруара 1852. Тамо се дословно каже:

„Одавно се поговарало, говорило и писало о нужности да се једанпут театар у Београду сазида. Као што се опомињем и „Војвођанка” је прошле године ову вест са ускликом објавила. Но све су ово засад биле само жеље. Сад можемо с великом радошћу из извесног извора јавити да је за стварање ове жеље почетак учињен. Кнез у согласију са Саветом решили да се театар зида, на коју је целъ правитељство и плац до окружног суда бесплатно уступило. Многима се место не допада, због тога што је то једна баруштина и подводно место, иди ће се за сам темељ више потрошити, него што би се на најлепшем месту — особито на Теразијама — добар плац откљупити могао.

Терен је, заиста, био врло несрећно изабран. Идуће године прекинути су радови на зидању и тако су остале „театралне развалине на Зеленом Венцу” које су Београђани дуго, са тугом и жалосћу, посматрали, све док нису 1869 добили данашње београдско Народно позориште.

*

Да напоменемо, на крају, да се при завршетку ове прве деценије први пут у Београду почело озбиљно да мисли и на грађење железница. То је било доба кад су још кроз Београд пролазили каравани камила. Забележено је, да је у лето 1852 прошао један необично дуг караван у коме је било преко три стотине камила, натоварених дуваном за Аустрију. Међутим, ево, Енглези су се били одлучили да праве железнице у Европској Турској. И у Београд су стигли Енглези, у јуну 1852.

Новосадски „Србски Дневник”, новопокретни лист чувеног Данила Медаковића, доноси у својем трећем броју, од 28 јуна 1852 године, овај допис из Београда:

„У многим новинама, а особито у јужнословенским, било је говора да ће Енглези предузети да праве путове преко турскога царства у Европи. Све је то скоро било само говор. Пре месец дана дошли су овомо неки Енглези, а то су, као што се говори, индигени енглески, послани од стране правитељства великобританског да уоче правац између Цариграда и Београда за прављење гвозденог пута између две речене вароши. Овде станујући генерални конзул великобритански

дао је већ, као што се каже, на знање да правитељство његово намерава гвоздени пут од Цариграда до Београда направити. А у Цариграду станујући посланик позвао је у реченој престолној вароши трговце — земљаке своје, да предузму прављење гвоздени путова по турском царству... Говори се да би овај гвоздени пут стао 150 милиона форината у сребру — 15 милиона фунти штерлинга.

„Ми се надамо да наше правитељство неће скрстити руке и гледати како Енглези преко Србије праве гвоздени пут, већ ће сами прионути и пут од Алексинца до Београда начинити.”

*

Да бисмо још, унеколико, допунили слику напредовања Београда за ових десет година, цитираћемо један извештај из „Србских Новина”, од 9 јануара 1852 године, о стању Србије у почетку 1852. Тамо се, између осталог, каже:

„Београд, као главна варош, најбоље је доказатељство о напретку у којем се наша земља налази. Штогод у Београду мотримо, све сведочи да је Београд озбиљно напредовати почео, да расти његово благостање, да он увиђа свој задатак — бити оледалом Србије.

„Многобројне чесме, које од много година засушене стајаху, све су ове прошле (1851) протекле и тиме је престала она велика нужда за воду, која је отпре у вароши владала.

Многа велика нова зданија у свакој скоро улици подигла су се. *Добра и просторна кајдџа диже цену улица и домова, олакшава саобраћај и тргозину и отвара вароши лице.*

„Овамо спадају најпре добро уређеног истоариште пред ђумруканом, Савска улица и онда од Варош Капије до пиваре и од Дунава до Саборне цркве, затим Теразије и друге.

„Красно напредују старија заведенија: богословско училиште, лицеум, гимназиум, типографија, трговачка школа, — читалиште, — ова мајка свака полезни мисли — и сва друга опште познана и на велику радост...”

„Парном силом терана ролна воденица, коју је Његова Светлост саградити дала, подмириваће оскудицу у фином белом брашну (мундмел), за коју смо великом благодарности Светломе Кнезу обавезни. Такође и нова купел (купатило) у Савској улици попунила је један велики недостатак...”

„Све ово што је добио Београд јесте знак великог напретка и показује да наши грађани живо осећају своје положење према целој Србији и одношење к другим великим градовима Европе. Но да би Београд друге главне градове стићи и с њима се упоредити могао, за нужно налазимо следујуће навести:

1) Наименовање улица, т. ј. да свака улица има на сваком своме крају написано и-

ме, које носи, и да сваки дом, како у предграђама, тако и унутра у вароши, добије свој број. Тако би сваки, који уме читати, потражени дом лако могао наћи.

2) Ноћно осветљење улица за ноћну сигурност и олакшање они, који су *принуђени* у ноћи по вароши ходити.

3) Једна велика, обштинским трошком или на акције подигнути се имајућа циглана; јер досадашња скупоћа и оскудица цигаља много смеће грађењу нових домова. Циглана, осим што би грађење нови зданија олакшала, још би и вароши знатан приход приносила.

4) Театар, о коме се ове прошле године већ реч повела. Добро устројени театар не само што даје благородну забаву, већ и помаже образовање језика, развитак књижевности, умножава и чисти искуство и вкус зриатеља и облагорођава њива чувства.”

*

Све су ово врло скромне жеље, које успешно допуњују ондашњу слику Београда. А ми ћемо засад додати још и ово:

Из једног огласа, који је изашао у „Србским новинама”, дознајемо неколико појединости о овој „новој купели у Савској улици”. Власник купатила био је неки Тодор Сретеновић. Купатило је радило од 8 часова ујутру до 10 часова у вече. У њему се поред других купатила налазило и парно купатило, названо руско, које је свакоме полезно, али је нарочито служило за исцељење онима, који пате од старелог а и скоро добијеног назеба.”

Што се тиче жеље и потребе да се београдским улицама даду имена, можемо рећи, да је прошло још пуних дванаест година, док се само саставила прва комисија за давање имена улицама.

Београдски лист „Видов Дан”, од 8 фебруара 1864 године, јавља да је комисија састављена од ових лица: Атанасије Николић, пензионисани помоћник Министра унутрашњих дела, Владимир Николић, индцинерски капетан и ађутант штаба стајаће војске, један индцинер, кога ће одредити Министар грађевина и један грађанин, кога ће одредити општина.

Овој информацији лист са задовољством добележава и то, да је за овакав састав комисије била и његова жеља.

После пет дана, 13 фебруара 1864, излази у „Видов Дану” накнадно саопштење које гласи.

„Комисији оној, што је одређена да означа имена улица, придодат је од стране Министарства грађевина индцинер г. Церман, а од стране општине др. Шафарик. На место капетана г. Владимира Николића, који је другим послом заузет, узет је артилериски капетан г. Арсеније Поповић. Комисија ће одмах предузети свој посао...”

Глиша Елезовић,
начел. Минист. просвете у п.

Турски споменици за историју Београда и Србије

(Наставак)

Свеколика раја која се врати у своја стара села и на своју баштину да буду спокојни и да се не узимају на одговор за њихове пређашње поступке, него да су спокојни као пређе што су били кад су били послушни поданици, а да се не потржу на одговор за њихова стара дела, Свима су њима кривице од стране Њ. В. цара опроштене. Високо допуштење од стране узвишенога царства изволели су им поделити. У смислу да се од сад у будуће ни на који начин не чине одговорним кад дођу на своја огњишта као покорна раја узвишенога царства, срећно је изашао великославни ферман који је нама управљен стигао и по њему је свима дат опроштај. Према великославној заповести свеколикој таквој раји пређашње кривице су опроштене. На основу тога притежаоци бујурудлије, немуслиmani (турски поданици) по имену Петар и Илија, раја из Новог Пазара, који су за време рата били у границама „Немаца”, одуставши сада од својих пређашњих поступака и пошто су се покајали, а будући су им пређашње кривице опроштене, на њихову молбу да се населе у свом старом завичају, то је од наше стране поменутима дато помиловање. Пошто потреба ствари изискује да се од сада никако не узимају на одговор, то ви који сте поменуте паше и господин кадија и остали поменути, пређе споменутима немуслиmanима (турским поданицима) никако да не досађујете и не додијавате потезањем на одговор за њихова стара дела, Сагласно са узвишеном заповести нека се поменути населе на своја стара огњишта и нека буду спокојни, што ћега ви такође са своје стране помоћи. Да се клоните од противна поступања. За њихова ранија дела да се не потржу на одговор противно (вишој) вољи. У томе смислу је из стана у Нишу ова бујурудлија написана, издата и поменутима у руке стављена, предата и упућена. Кад помоћу вишњег стигне, потребно је да се поступи и управља као што је написано, по гласу бујурудлије. Наређује вам се да се клоните од противног држања и поступања.

25 мухарема, године 1206.

Изнад текста утиснут је с десне стране велики овални везирски печат величине 44 мм. × 35 мм., у коме се чита:

А успех је само у бога, на њега се ослања и
..... његов слуга Ебу Бефир — 1201.¹⁾

¹⁾ Ово ће бити хиџр. 1201 година, која по нашем рачунању одговара међувремену од 24-X-1786 до 13-X-1787 год. То ће бити година кад је ваљда Ебу Бефир паша добио ранг везира.

3.

10-XI-1791 (13 реби ел евел 1206).

Миримиран и мухафиз Новог Пазара Курд Мехмед: раји нахије Мораве у кадилуку Брвенику, у вилаету Босни, издаје тескеру на основу царског фермана и бујурудлије београдског валије да нико не омета њихово поново враћање и насељавање у њихов стари завичај који су због аустријске окупације били напустили.

(Ориг. у књијници београдског университета).

Због следећег се написало:

Раја нахије Мораве,¹⁾ једна од нахија кадилука Брвеника²⁾ у вилаету Босни, због „немачке” окупације растурила се и раселила из свога завичаја. Пошто јој се великославним ферманом дало допуштење и одобрило да се насели у свој првобитни завичај, то се на тражење и захтев раје поменуте нахије да се насели у свој стари завичај, дало одобрење да се насели у њен стари завичај. За доказ да је одобрење издато, а и ради тога да се нико не противи и не омета њихово насељавање, ова је тескера написана и њима у руке предата.

С помоћу вишњег а у смислу високе заповести и бујурудлије београдског валије нека нико не омета њихово насељавање у њихов стари завичај.

13 реби ел евела 1206 године.

У пенчи:

Курд Мехмед миримиран, садашњи мухафиз Новог Пазара.

У мухуру:

Учини успешним оно што предузме да ради твој слуга Курд Мехмед.

4.

6-XII-1792 (21 реби ел ахар 1207).

Ахмед, мухафиз Београда генералу команданту Варадина: јавља да је Порта указом забранила да се даје храна на београдску страну, исто

¹⁾ Реч је о западној Морави, Моравица.

²⁾ Брвеника има два: 1. село у општини Бринској, срез Лапски; 2. Заслак у општини Беочкој, у срезу студеничком. Овде ће свакако бити реч о овом другом Брвенику.

тако издато је наређење да се не дозволи пребацавање хране ни на смедеревску страну где су се искупили Београђани, па га моли да и он у том смислу изда наредбу.

(Ориг. међу рукописима пок. Јов. Томића у Ска., бр. 27-а, кут. 19.).

Б. п.

Њ. Екселенцији поштованом, великом, драгом нам пријатељу команданту са много љубави и драгости уз пријатељске жеље пријатељски вас извештавамо:

Постоји узвишена заповест¹⁾ о томе да се храна не издаје на београдску страну и висока заповест која је о томе изашла, на путу је да и вама дође. Па пошто се види да су се Београђани сада искупили у Смедереву, помоћу бољом наређено је и запређено местима која дају храну Смедереву. Посебно је пријатељско писмо написано и послато уз заповест да се пређе споменутом Смедереву храна не издаје. Ако бог вишњи да, кад вама, поштованом и поменутом, буде његов садржај познат, ми се пријатељски надамо да ћете на описани начин издати наређење и заповести.

Написано 21 реби ел ахара (R), године 1207.

Изнад текста писма, с десне стране утиснут је округли везирски печат, величине у пречнику 37 мм. У печату се чита:

1. Ти си, боже, који си мени милостив.
2. За славу курана ти се моли
3. Твој раб Ахмед.
4. Не каштигуј ме ради грехова.
5. И исправи све моје недостатке.

5.

4-IV-1794 (3 рамазан 1208).

Хасан, валија смедеревски и мухафиз београдски, генералу команданту града Варадина: моли да ослободи шлепове са храном коју су за потребе становништва града Београда набавили земунски трговци: Милош, Урош, Драгутин и Милутин.

(Ориг. у Ска. међу списима пок. Јов. Томића, бр. 30, к. 19.).

Б. п.

Њ. Ек. блиставом, поштованом, благородном, срдачном и искреном пријатељу, врлом генералу.

Ово пријатељско писмо вама упућено има да потврди да се постојано молим за трајан остатак ваше блиставости на јединственом положају који узимате и на коме вам вама равни завиде. Као што следује, овај ваш ваздашњи нелицемерни пријатељ траје своје дане понављајући свакога часа и тренутка хвале за вас и ваш изврсни карактер. У ишчекивању да се пружи прилика за пошиљку писма, недавно земунски трговци по имену: Милош, и Урош, и Драгутин, и Милутин примили су обавезу да доставе у богохраними град Београд извесну количину разних

животних намирница(хране). У руке су им предате потребне путне исправе. И трговци, у смислу уговора, поменуте животне намирнице су купили и на два чамац-брода¹⁾ утоварили. Но кад су стигли на пристаниште у Варадину, који је под управом ваше поштоване особе, од ваше пријатељске стране није им дат допуст за пролаз. Да не би отишли куд год на другу страну, они су ухапшени.

За поменућу храну, осим тога што су они од нас пређе добили путне исправе, дотична је роба од стране вашег пријатеља намењена за исхрану становништва богом чуванаога града Београда. Према томе кад ваш разум ово буде дознао, уверен сам да ћете пријатељски дати допуштење да поменуте лађе наставе пут за овамо. Верујући у то, написано је ово наше пријатељско писмо и послато вашим господству. Ако бог да, кад приспе, кад будете разумели у чему је ствар, ви ћете у смислу поштовања доброг суседства, дати одобрење да се доставе овамо поменуте намирнице. У то име из списка пријатеља нас немојте удаљити. Пријатељска нам је нада да ћете нас се споменути својим писмима.

3 рамазана, године (1)208.

На магрини с десне стране нашарана је пенча од три туга и у њој пише:

Убоги Хасан, сад валија окружја смедеревског и мухафиз Београда.

Испод пенче утиснут је елипсасти велики везирски печат величине 36 мм. × 32 мм. и у њему пише:

1. Бог ми је велики довољан.

6.

9-III-1814 (18 сефера 1229).

Помоћник београдског мухафиза, миримиран Ибшир паша Зулфикар паши мутеселиму Ваљева и кадији ваљевског кадилука и кнезовима раје: извештава их да је по заповести везировој на место умрлог јадарског кнеза постављен Јефта Бубић, па им се наређује да га у дужност кнеза одмах уведу и рајинске послове обављају преко њега.

(Ориг. У Ска., бр. 7338 б).

Б. п.

Племенитом миримирану, много поштованом мухафизу Ваљева и мутеселиму, Њ. Е. Зулфикар паши; И господину кадији поменутог кадилука — нека би му се мудрост увећаала!

И кнезовима раје — нека би (једна реч неразумљива)!

Јавља се да је после изненадне смрти поузданог кнеза у кнежини(кол) Јадру, у споменутом кадилуку (подерано) одређен и назначен за кнеза притежалац овог писмена(тескере) Јефта Бубић и по заповести везира, а ради увођења његова у дужност, написана је и изашла и предата и послата ова тескера са везирова дивана. Кад, ако бог да, буде стигла и кад вам буде знано, потребно је да наредите да се поменути у означеном крају уведу у дужност кнежев-

1) Ферман.

1) Турски написано: *çam sefineleri*.

ску. Њ. Е. везир је заповедио да рајинске послове отпраљате преко њега и да се управљате и држите смисла тескере.

18 сефера, године (1)229.

У двокракој пенчи:

Написао Ибшир, миримиран, садашњи помоћник београдског мухафиза.¹⁾

У мухуру:

По бојој благодети нека се радосна вест пронесе.

7.

23-IV-1815 (13 џемази ел евела 1230).

Један необичан одговор некаквог Ахмеда, вероватно дервиша, везиру Али паши.

(Ориг. у Н. Б., бр. 103.).

Срећни, милостиви добротворе, господине мој, прва строфо лепореког дивана и последња строфо пеничких красних епопеја. Нека би вам вазда жеље у цветноме врту божјом благодети пролећним капљима росе биле заливане! Молим се да вам главу краси боца дуга живота. Од свога молбеног пера овакву вам молбену материју подастирем.

Од могућега вам подножја насилно сам одвојен. Они који су научили да чине неправде раширивши своја крила мржње бацише ме у дивљу туђину. Ускратине ми задовољство да се с вама разговорам. Ватра [носталгије] се због растанка са сваким уздахом све више појачава. Жеље ружине боје за приближење вашем чадору задржавају ме на зеленилом обраслој обали реке од љубави.

Авај срце! Ја сам тек сад разумео шта је свет. Не уме се да цени уживање које се има проводећи крај пријатеља. Кад се сетим уживања и наслада које смо доживљавали у врту радости, ја кад узвикнем ах! и планине прихватају па и оне одјекују ах! Магла мојих уздисаја небеса је замрачила. У очекивању вести о вашем здрављу, ту скоро, изненада од нашег господина добротвора стиже једно писмо. Али сам се запрепастио што посебним једним писмом нисте потврдили моју божанственост. Како је чудновата ствар. Мако-лико да сте раније знали да ћу саћи са становишта божанствености, памети нису cadre досегнути до моје тајанствене мудрости. Они који су отворених очију то знају. Па и то је манифестација моје моћи. Вашем господству, које танано мисли, познато је како се овај мучни свет — кућа зала — прелива из једне

¹⁾ То је онај паша кога у нашим изворима обично зову Ђаја паша и Имшир паша који је 1815 год. као помоћник београдског везира Сулејман паше погинуо на Морави код Чачка.

боје у другу. Али и ово ваше никако не помишљање на нас, личи као да нас је ваше господство избацило из срца. Вазда кад будете у тешкоћи сетите се нас. Ако се будете сећали ове наше строфе, вићете чудне и необичне облике видети, и обрадоваћете се. Погрешку коју сте овога пута учинили, опростио сам вам. Моја велика помоћ лебди вам над главом и гледа вас. Сад много гледам у своју тајанствену књигу судбине. Долази време праштања својим робовима. Хајде сад да те видим! Ако се по сад после будеш огрешко о мој реноме, о своју покорност према мени, спасења ти већ неће бити на оба два света. И тебе ћу уписати у списак својих непослушних поклоника.

Имао бих још много које чега да пишем, али ми је острво Митиљена¹⁾ главу помело. За сада сам се задовољио са оволико. Него нека би ти бог подарио душевно задовољство. У скоро нека би нам се остварило оно што желимо. Много сам грешан. Овог тужног сиромаша немојте лишити своје доброте и милости. Много вас, господине мој, молим да ме не избаците из срца свог као што се баца лањски календар.

13 џемази ел евела, године (1)230.

Понизни, светлошћу милостивога одарени његов одани роб Ахмед.

8

5-X-1816 (13 зилкаде 1231).

Ферман султана Махмуда румелиском валији и београдском мухафизу: у накнаду за 75000 гроша уступа му се извесно државно добро на Зереку у Београду и на то непокретно добро му се издаје ова темликнама.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 49).

Он (т. ј. Бог) је узвишен, штедар и помоћник. У тугри: Махмуд син Абдула Хамида хана — победилац вазда!

Следеће заповеда свети високославни белег султански, узвишена светла царска тугра која светом влада: У смислу приспелог једног акта од стране овог носиоца царске речите заповести, племенита назива који свет изграђује, овог поштованог опуномоћника, славног маршала, уредника света, који управља зградом државном и добром срећом, који учвршћује стубове, среће и величине, садашњег валије Румелије и мухафиза Београда, мога везира Али паше — нека би му вишњи бог учинио славу трајном!

¹⁾ Очеvidно ово је био неки Марашлијин пријатељ усижане главе, па су га протерали на острво Митиљену.

(Наставиће се).

Правна хроника:

Александар Давинић,
референт Државног Савета

Постављање и разрешавање градских органа по новом Закону о градским општинама

Према § 21 зак. о градским општинама градски су органи: градско веће и председник градске општине. Број градских већника прописан је одредбом § 22 закона. Њихов број према овом пропису зависи од броја становника дотичнога града. Специјално за Београд, као град са преко 100.000 становника, број градских већника износи 72. Овако законом одређен број градских већника може се смањити градским статутом, који одобрава надзорна власт, али највише за једну трећину (§ 22).

Председник и две трећине градских већника бирају се општим, једнаким, непосредним и јавним гласањем, једну трећину градских већника поставља бан а за градове Београд и Панчево Министар унутрашњих послова (§ 23). Председник се бира заједно са градским већем и ставља се на чело кандидатске листе као кандидат за председника (§ 80). За председника је изабран кандидат са најјаче листе док је потпредседник први већник са најјаче листе односно наредни ако се његово место упразни (§ 81). Овај случај није и са претседником јер ако се претседничко место упразни претседника бира градско веће из своје средине.

У погледу питања ко може бити градски већник односно председник општине закон поставља извесне услове које такво лице мора испуњавати (§ 24) и извесне услове који се код таквих лица не смеју стећи јер их искључују за постављање (избор) на овај положај (§ 25). У погледу услова које таква лица морају испуњавати услови су подједнаки како за претседника тако и за градске већнике. И то како за оне који се бирају, тако и за оне који се постављају. То су услови: уживање активног бирачког права, 30 година живота, и најмање пет година становања у дотичном граду, где се тако лице кандидује, (поставља). Овај услов не важи за државне и самоуправне чиновнике.

Код примене ове одредбе поставља се питање: да ли овај услов морају испуњавати и они претседници и градски већници који су затечени у време ступања закона о градским општинама као такви. Оно што је сумњиво то је да се на њих односе они услови које су морали испуњавати и по ранијим одредбама. Питање се поставља у погледу оних услова које предвиђа само нови закон. Уобичајено је да се таква питања регулишу прелазним наређењима новог закона. У том смислу и одредбом § 152 прелазних наређења новог закона о градским општинама предвиђено је: да за прве изборе по овом закону услови из § 24 не важе за оне који су се на дан ступања овога закона затекли као претседници (начелници) градске општине у којој се бирају за претседнике. Према том пропису дакле, изузетно од § 24 зак. о градским општинама, на првим изборима за градске општине могли би бити бирани односно могли би се кандидовати за претседнике општина и они претседници — начелници које је овај закон затекао на том положају, и то само у општини где су затечени као такви, и ако не уживају активно бирачко право, по закону о бирачким списковима, и ако нису навршили тридесет година живота, и ако нису настањени пет година у граду, и ако су искључени од избора.

О условима, пак, који искључују извесно лице да буде претседник општине односно градски већник говори се у § 25 зак. о градским општинама.

По том пропису не могу бити претседник односно градски већници:

1) Градски службеници док су у активној служби.

Претседник општине поред тога не може бити ни лице које се налази у државној или самоуправној, дакле и у бановинској служби, као ни свештеници. Како у прелазним наређењима, нити којој другој одредби овога закона није учињен никакав изузетак у погледу

У оних претседника-начелника који су се затекли на том положају у време ступања на снагу закона, о градским општинама поставило се као спорно да ли се и на та лица односе поменути услови из § 25. Питање би се могло поставити у два облика. Прво: да ли се овај услов има тражити само од претседника који буду бирани по овоме закону, при чему се евентуално аналогно одредби § 152, тај услов не би захтевао од оних претседника — начелника које је ступање на снагу закона о градским општинама затекло на том положају, Друго, да ли се тај услов има захтевати и од претседника општина који се на том положају налазе односно буду именовани до избора нових градских органа по новоме закону. У пракси Министарство унутрашњих послова стало је на гледиште, да се тај услов мора захтевати и од оних претседника који су се затекли на том положају и то не само код наредних избора већ у опште да би могли остати на том положају. Због тога су претседници-начелници општина које је ступање новог закона о градским општинама затекло као државне, самоуправне чиновнике, били принуђени да поднесу оставке на тај положај (наравно ако се нису хтели одрећи положаја држ. службеника) нпр. начелник Загребачке општине. Но Министарство унутрашњих послова није било увек доследно овој пракси. Тако је при једном од последњих наименовања градских већника општине Београдске за градске већнике био именован и један од градских активних службеника. Министарство је у овом случају ваљда стало на гледиште да се тај услов односи на оне већнике који се буду поставили — бирали по одредбама новог закона о градским општинама.

2) Службеници оних власти које градском општином воде непосредни надзор.

Овде би се могло поставити питање да ли су од овог избора искључени сви службеници таквих власти или само службеници оних отсека који стварно врше тај надзор. Пример, код Министарства унутрашњих послова да ли сви службеници тог Министарства или само самоуправног отсека, код Министарства финансија да ли сви службеници или само одсека за самоуправне Финансије. Ако се прихвати ово друго тумачење незгоде би било у томе што би такав службеник непосредно пред наименовањем за градског органа одн. изборе могао бити премештен у други отсек и на тај начин дата му могућност да буде именован односно изабран за градског већника.

3) Они који су са општином у парници док се парница не сврши.

4) Општински набављачи, предузимачи општинских радова и закупци општинских добара и прихода.

5) Они који имају о управи градске имовине, или о управи којег градског завода, или

о повереним им од града каквом послу рачун положити, док то не учине;

6) Они који се без оправданог разлога нису примили претседничке или већничке дужности приликом последњих избора;

7) Они који стално уживају издржавање или потпору из општинских или других јавних средстава осим државних.

8) Они који не знају службени језик.

Специјални услов због кога неко не може бити именован односно биран за градског већника јесте сродство и то само са претседником а не и између појединих градских већника.

Сродство треба да је по крви до 4. или по браку до 2. степена закључно. На случају да до оваквог сродства дође после наименовања одн. избора извесног лица за већника, т.ј. у току трајања мандата, надзорна власт биће дужна да таквог већника разреши дужности.

Поред ових услова који искључују појединце од избора одн. наименовања за градског већника (претседника), према § 141 Закона, о општинама, не могу бити бирани на првим наредним изборима ни она лица која су разрешена по другом ставу § 138 Закона о градским општинама. То су лица која су раније у својству претседника, потпретседника или градског већника разрешена дужности због тога што су пропустили да врше своје дужности. Као ни лица која су разрешена по § 139 зак. о градским општинама због доношења решења или изјава које су штетне по важне опште државне интересе, ако иста лица нису, приликом дискусије и одлучивања била противна доношењу таквих одлука или изјава.

Мандат претседника градских већника како изабраних тако и именованих траје 4 године. По истеку тог мандата нови избори наређују се одлуком Министра унутрашњих послова (§§ 26 и 27).

Гласање се врши по листама које имају онолико кандидата колико поједина градска општина бира већника. На чело листе поставља се претседник. Ако би било две или више кандидатских листа места градских већника додељиваће се кандидатима на следећи начин: Збир свих датих гласова подељен бројем већника колико се бирају даје количник. Листе које су добиле мањи број гласова од количника не учествују у додељивању већничких места. Број гласова сваке од кандидатских листа дели се са 1, са 2, са 3 и тако редом, па се са листа, чији су највећи количници, узима редом до потребног броја по један већник.

На упражњено место изабраних већника долазе по реду кандидати већника односно кандидати заменика са исте листе (§ 59). На случај, пак, да се упражњено место претседника, новог претседника бира градско веће у року од месец дана из своје средине.

Претседник, потпретседник као и градски већници остају на својој дужности до истека

мандата који траје четири године. Но они могу бити разрешени и пре тога рока кад се утврди да немају услове који се траже по овоме закону. Одлуку о овом разрешењу доноси надлежна надзорна власт. Сем тога претседник, потпретседник као и поједини већници па и цело градско веће могу бити разрешени ако пропусте да врше своје дужности. Одлуку у том случају, по претходном саслушању њиховом, доноси Министар унутрашњих послова против чијег решења има места жалби Државном савету у року од месец дана (§ 138). Министар унутрашњих послова може разрешити градско веће (претседника, потпретседника) још и у случају ако би градско веће донело каква решења, или учинило какве изјаве које су штетне по важне државне интересе. Против овакве одлуке Министра унутрашњих послова према изричној одредби § 139 нема места правном леку. Дакле без обзира на одредбе чл. 15 и 17 и 18 Закона о држ. Савету и управ. судовима по којим би прописима, под тамо означеним условима, и противу такве одлуке Министра унутрашњих послова, била допуштена тужба Држ. Савету.

Градског већника може разрешити и само градско веће ако у току једне године изостане са више од половине седница без оправданих разлога. Ова одредба представља једну корисну новину према ранијем законодавству која је потпуно у духу начела самоуправа.

Све оно што смо до сада изнели несумњиво је да се односи на оне градске органе које буду изабрани односно именовани на основу одредаба новог закона о градским општинама. Питање се сада поставља за оне органе које је тај закон затекао, односно који буду именовани док се не изврше избори градских органа по новом закону о градским општинама.

Закон о градским општинама обнародован је у Сл. новинама од 25 јула 1934 год. а, према одредби § 162 прелазних наређења овога закона, ступио је на снагу шесдесетог дана по његовом обнародовању а то је 24 септембра 1934 год. Но и ако је од тада протекло више од године дана овај закон још није проведен у живот. Према општим одредбама тог закона (§ 27) редовне изборе градских органа наређује Министар унутрашњих послова. Накнадне изборе услед исцрпености листе, пре истека мандата, наређује бан а у Београду и Панчеву Министар унутрашњих послова. Одредбом пак § 145 прелазних наређења предвиђено је, да ће се први избори по овом закону провести у дане које одреди Министар унутрашњих послова. Закон није предвидео и рок у коме се ти први избори морају извршити. Док се ти избори не проведу градски органи одређују се по досадашњим прописима (§ 147).

Код примене пом. прописа § 147 Закона о градским општинама поставило се као спорно питање какав се значај има дати речима:

„одређује се” које је законодавац употребио у овом пропису. Да ли је значај тих речи да надзорна власт, на основу тог прописа, може одређивати именовати градске органе само на она места која на основу одредаба овога закона остану упражњена, а да на основу те одредбе не може и смењивати градске органе већ исти могу бити смењени са оних узрока који су у овоме закону изрично побројана, или је њихов значај тај да надзорна власт може и даље како постављати тако и разрешавати градске органе по слободном нахођењу онако како је то имала право да чини и по ранијим прописима који су били на снази пре ступања на снагу закона о градским општинама чинила.

У пракси је дошло до спора по овом питању приликом разрешавања последње општинске управе у Београду када је разрешено и цело градско веће. Одлуку о разрешењу градског већа Министар унутрашњих послова засновао је на прописима § 2 Закона од 22 новембра 1929 год. о измени Закона од 6 јануара 1929 год. о измени закона о општинама и обласним самоуправама и § 73 финансијског закона за 1934/35 год. у вези § 147 Закона о градским општинама. Противу таквог решења један од разрешених већника поднео је тужбу Државном савету.

У тужби је заступана теза да је смисао одредбе § 147 прелазних наређења Закона о градским општинама тај да се по томе пропису до нових избора могу само именовати градски органи на упражњена места а да разрешење градских органа може уследити само због узрока изрично наведених у овоме закону. За овако гледиште истакнути су били ови разлози:

„Закон о градским општинама ступио је на снагу 24 септембра 1934 год. и на основу § 162 тога закона престале су да важе за градске општине све раније законске одредбе. Према томе и одредба § 73 фин. закона за 1934/35 по коме су Управу општине града Београда чинили: претседник, два потпретседника, кмет-правник са свршеним правним факултетом 75 одборника. Због тога су оба потпретседника и кмет правник морали бити уклоњени по ступању на снагу новог закона о општинама јер тај закон такве органе не предвиђа, док су остали органи које предвиђа и нови закон о градским општинама задржани. На тај начин изведена је организација општинске управе по новом закону о градским општинама (§ 21) — претседник и градско веће веће — а који су као такви имали остати све до нових избора градских органа и могли су бити разрешени само на начин предвиђен овим новим законом. То су случајеви из § 68 у в. § 25 Зак. о град. општинама, кад већник да оставку, или у случају инкопабилитета из § 25; затим из § 70, кад само градско веће разреши дужности већника због недоласка на седнице;

из § 138, кад Министар унутрашњих послова разреши већника због немања услова који се по закону траже или кад га разреши због пропуштања већничке дужности али пошто га претходно саслуша, и, најзад, из § 139 кад Министар разреши већника или чланове већа, због изјаве и решења, „које су штетне по важне опште државне интересе.”

Како у конкретном случају није наступио ни један од истакнутих законских услова за разрешење како самог тужиоца као градског већника тако ни услова за разрешење целог градског већа то до таквог разрешења по закону није могло ни доћи.

До оваквог разрешења није могло доћи ни на основу § 147 Зак. о градским општинама. Овом уредбом предвиђено је само како се до избора градских органа, одређују градски органи. Да је законодавац хтео да се на основу тог прописа градски органи не само постављају већ и разрешују он би то изрично и нагласио и у помен. одредби § 147 било би речено и „смењују се” а не само „одређују се”.

Државни Савет није прихватио овакво гледиште већ је тужбу пресудом бр. 2842/35 од 30-I-1935 год. одбацио као неосновану са ових разлога:

„По § 147 Закона о градским општинама док се не изаберу градска већа по овом закону, градски органи одређују се по досадашњим прописима. Овом законском одредбом продужава се важност досадашњих прописа у погледу постављења и смене општинских органа до избора градског већа по новом закону о градским општинама. Досадашњи законски прописи на основу којих је управна власт вршила постав-

љења и смену градских органа јесу: чл. 2 Закона о измени закона о општинама и обласним самоуправама од 6 јануара 1929 год. са изменама и допунама од 22 новембра 1929 год. и § 73. Финанс. закона за 1934/35 год.

По чл. 2 Зак. о измени зак. о општинама и обласним самоуправама од 6 јануара 1929 год. са изменама и допунама од 22 новембра 1929 год. у Општини града Београда, Загреб и Љубљане, претседници и потпретседници (градоначелници и подначелници) постављају се и именују Краљевским Указом на предлог Министра унутрашњих послова, а остали чланови општинске управе решењем Министра унутрашњих послова. А по § 73 финанс. закона за 1934/35 год. Управу Општине града Београда чине претседник, два потпретседника, кмет-правник са свршеним факултетом и 75 одборника.

Како је Министар унутрашњих послова оспорено решење засновао на поменутих законским одредбама који му дају овлашћење да градске органе смењује и поставља нове по слободном нахођењу, онда је неумесно истицање у тужби, да Министар унутрашњих послова није законом овлашћен да смењује старе и поставља нова градска већа. Поменуто овлашћење Министра унутрашњих послова трајаће све до образовања градског већа изабраног по новом закону о градским општинама, када ће се ово овлашћење према изричној одредби § 147 закона о градским општинама угасити.

Па како избори за нова градска већа по закону о градским општинама још нису извршени, онда надлежност Министра унутрашњих послова за смењивање и постављање градских органа није ниуколико дошло у питање”.

Социјална хроника:

Посета Њ. В. Краљице Марије Женском радничком склоништу

12 децембра 1935 год. посетила је Њ. В. Краљица Марија Женско радничко склониште у Млетачкој ул. бр. 8. На улазу Њ. В. Кра-

дала је приземље установе па је у пријемном одељењу Женског радничког склоништа заузела место. Високу гошћу поздравио је увек

Њ. В. Краљицу Марију при доласку у Одељење дечјег обданишта у Женском радничком склоништу поздравља мали Миле Стевчић. Десно г. инж. Милић Сокић, већник и претседник Фонда за стварање и одржавање радничких установа града Београда.

Краљицу дочекали су инж. г. Милић Сокић, градски већник и претседник Фонда за стварање и одржавање радничких установа града Београда, г-ђица Милена Атанацковић, шеф склоништа и виши саветник Министарства социјалне политике и народног здравља, и др. Марио Крмпотић, такође виши саветник Министарства социјалне политике и потпретседник Фонда. У пратњи Њ. В. Краљице биле су дворске даме госпођица М. Грујић, госпођа Шврљуга и потпуковник г. Коста Мушицки. Њено Величанство Краљица Марија прегле-

агилни претседник Фонда г. инж. Милић Сокић овим лепим говором:

— Ваше Величанство, Фонд за стварање и одржавање радничких установа у Београду озарен је данас сунцем среће, — да дочека и поздрави на прагу своје личну Краљицу своја народа, да дочека и поздрави верној и племенитој друга Првој и највећој добротвори Фонда, Витешкој Краља Александра I Ујединитеља, да дочека и поздрави узор-Мајку на-

шеї љубљеної Краља, Њејової Величанства Краља Југославије Петра Друџи.

Ваше Величанство, данашњи дан јесте уистини најрадоснији дан Фондових установа. Јер, Ваша племенита посета доказ је Вашеј највишеј старања за просјеритет ових хуманих радничких установа. И због тога нам она даје најмоћнијеј потстрека, да продужимо свој рад не само на одржавању садашњих, већ и на стварању нових радничких установа. Ради тога да би остала трајна усјомена на данашњи дан, да би све оне мајке, којима ова кућа замењује дом у добу њихових првих дана материнства, да би све те мајке и њихова децица осећали да увек бди над

После дубоко осећајног поздрава претседника Фонда г. Милића Сокића, Њ. В. Краљица Марија саслушала је исцрпан и опширан реферат о раду ове установе од шефа Женског радничког склоништа г-ђице Милене Атанасковић. За време овог реферата Њ. В. Краљица питала је за многе појединости рада и показала велико интересовање за целокупни живот ове јединствене социјалне установе. Нарочито је интересовало Њ. В. Краљицу Марију како дуго мајке раднице са својом децом остају у овој установи, као и колико мајки може склониште да прими.

После примљених реферата и извештаја, Њ. В. Краљица Марија детаљно је разгледала установе склоништа, посетила све спаваће

Њ. В. Краљица Марија међу радничком децом у Женском радничком склоништу.

њима материнска брига Вашеј Величанства, урезајемо данас мермерну плочу на главном стубу ове установе да би овековечили данашњу Вашу племениту посету радничким установама.

Због тога, Ваше Величанство, ми сви из дубине своје душе, из свеј срца, које је увек најраздраганије куцало за Краља и Отаџбину кличемо:

Да живи Њено Величанство Краљица Марија!

Да живи Њејово Величанство Краљ Петар Друџи!

Да вечно живи славни народни Дом Карађорђевића!

собе, трпезарију, купатило, кујну, пријемну канцеларију и желела је и практично да се упозна са целокупном организацијом рада. Кроз све ове просторије водила је Њ. В. Краљицу управница склоништа г-ђица Штеби. Затим је прешла Њ. В. Краљица Марија у одељења где се налази дечје обданиште и дечје склониште. На улазу у дечје одељење дочекала је Њ. В. Краљицу Марију шеф Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи Др. Марија Гајић. Са цвећем у руци поздравио је Највећу Мајку мали Миле Стевчић, једно од многобројне радничке деце, о којима се са пуно смисла брине ова престоничка социјална установа. Док је мали Стевчић бистро говорио свој поздрав, у очима

Њ. В. Краљице Марије, Највеће Мајке, снажно је зрачила огромна, света материнска љубав према свој тој дечици Њенога раднога народа. Њ. В. Краљица Марија, усхићена малим говорником, питала га је да ли уме још коју песму. На то се мали поклонико и изрецитовао песму о колачима и детету коме је жао што нема више уста. Народна Краљица и овога пута топло и присно исказала је своју безграничну љубав, бригу и старање за свој народ, за његове слабе и незбринуте. Распитујући се најдеталније о животним приликама у овој социјалној установи, Хумана Краљица миловала је малу радничку децу, узимала их на Своје крило, постављала им блага, материнска питања и уносила животну радост у те мале, анђелске душе.

Њено Величанство Краљица задржала се дуже времена у дечјем одељењу. После рецитације малог Милана, обраћала се другој дечици. Тако је Њ. В. Краљица распитивала малу Даницу Стефановић да ли воли да разгледа књиге и слике? Њ. В. Краљица ишла је од стола до стола и миловала дечицу. Код једног детета, приметила је да је много слабо и бледо. На то је саслушала извештај лекара, да је ово дете било тешко болесно пре него што је примљено у обданиште радничке деце и да се сада опоравља. Како се овде збринута радничка деца свакодневно сунчају кварц-лампом, сви су изгледу да ће се и ово дете потпуно опоравити. Њ. В. Краљица изразила је задовољство што се на дечје здравље посвећује пуна пажња. Сва остала деца са својим руменим образима и лепо негована учинила су врло повољан утисак на Високу Гошћу. Њ. В. Краљица била је и овом приликом Узвишена Мајка све сиромашне деце и нежном мајчином љубављу водила бригу о радостима, о здрављу и о невољама ове дечице. Праћена усхићеним поздравом радничких жена и мајки: „Живела Њ. В. Краљица! Живео Њ. В. Краљ Петар!“ прешла је у одељења сасвим малих беба. Путем је свратила у дечју кујну, где је Њ. В. Краљица била претстављена сестра нудиља, која води дечју кујну. Њено Величанство пробала је лично зготовљена јела и распитивала се за дневни мени.

Њ. В. Краљица дуго се задржала у одељењу беба. Њено В. Краљица Марија застала је код колевке сваког појединог детета и Др. Марија Гајић реферисала је о здравственом и социјалном старању ове деце. Њено Величанство Краљица Марија распитала се је са много љубави и разумевања о сваком детету док је многе од њих миловала по коси и глави. У овоме одељењу дуго се Народна Краљица задржала у разговору са радницама-мајкама, бодрети их и дајући им снаге за живот.

Пошто се је Њ. В. Краљица задржала цео сат у разним одељењима Женског радничког склоништа опростила се је од свих присутних. Претседник Фонда радничког склоништа г. инж. Милић Сокић захвалио је Њ. В. Краљици Марији на високој пажњи коју је указала Својом посетом овој установи и изразио наду да ће Њ. В. Краљица Марија бити задовољна са оним што је видела. На то је Њ. В. Краљица одговорила: „*Потпуно сам задовољна са овим што сам овде видела и кажем вам, ни сам ни слутила да ћу нешто тако лепо и узорно видети!*”

Затим се Њ. В. Краљица још једном срдечно опростила са присутнима и праћена одушевљеним узвицима: „Живела Краљица!” и махањем руку захвалних радница и дечјих мајки оставила ову одличну социјалну установу наше престонице.

*

Фонд за стварање и одржавање радничких установа у Београду Поглаварства града Београда

Управни одбор Фонда сачињавају наши познати и одлични комунално-социјални радници г. претседник: инж. *Милић Сокић*, градски већник; потпретседник: *Крмљотић Др. Маријо*, виши саветник Министарства социјалне политике и народног здравља; секретар: *Павићевић Лука*, секретар Радничке коморе у Београду; Чланови: г.г. *Крекић Бојдан*, градски већник; *Атанацковић Милена*, шеф отсека за заштиту деце и матера Мин. соц. пол. и нар. здравља; *Сијерчић Шемсо*, потпретседник Управног одбора Радничке коморе у Београду. Заменици: *Станојевић Др. Милорад*, градски већник; *Новитовић Гојко*, градски већник; *Белић Милорад* заменик секретара Радничке коморе у Београду; *Величковић Војислав*, члан Управног одбора Радничке коморе у Београду.

Установе Фонда налазе се:

1. *Мушко радничко склониште (Склон. а), Милоша Поцерца 4, телефон 26-3-50.*
2. *Женско радничко склониште (Склон. б), Млетачка ул. 8, телефон 26-1-53;*
3. *Дечије обданиште (Обд. а), Млетачка ул. 8, телефон 26-1-53;*
4. *Дечије обданиште (Обд. б), Милоша Поцерца 6, телефон 26-3-50.*

Кућатила:

1. *У Милоша Поцерца ул. бр. 4, телефон 26-3-50;*
2. *у Млетачкој ул. бр. 8, телефон 26-1-53.*

Апелу Акционог одбора за зимску помоћ Београђани се одазивају свесрдно и обилато

Рад Акционог одбора за зимску помоћ

Акциони одбор за зимску помоћ београдској сиротињи, на чијем се челу налази *Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олија*, са потпретседницама, г-ђом Августом др. Милана Стојадиновића, г-ђом Олгом Мирка Комненовића и г-ђом Олгом Владе Илића, а уз свесрдну сарадњу г. Владе Илића, претседника Београдске општине, г. Стевана Станковића, потпретседника Обласног одбора Црвеног крста, г-це Милене Атанацковићеве, инспектора

одржана у свечаној сали Градског већа, а којој су присуствовале претставнице свих београдских женских хуманих друштава.

Акциони одбор је одмах упутио апел београдском грађанству за прикупљање прилога за зимску помоћ. Овоме апелу благоизволела је дати своју посвету *Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олија*, коју доносимо на уводном месту овога листа. Такође је у име претседника Београдске општине, г. Владе Илића, већник и претседник Културног одбора града Београда, г. Душан С. Николајевић, преко београдског

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са госпођом и г. др. Луком Ристићем присуствује издавању хране незапосленим радницима, у кухињи бр. 2, у улици Краља Александра бр. 69.

Министарства социјалне пол. и нар. здравља, г. др. Буре Буровића, в. д. помоћника директора Општег одељења О.г.Б., и претставника свих београдских хуманих и женских друштава, живо ради на томе да у току ове зиме буду опскрбљени одећом и храном сви они сиромашни београдски грађани и њихове породице, које је захватио талас беспослице, а који ову помоћ уистини заслужују. До сада је Акциони одбор, у просторијама Београдске општине одржао већ неколико седница, на којима се договарало и решавало како и на који начин да се беспосленим помогне. У ту сврху, претседник Београдске општине г. Влада Илић, сазвао је проширену седницу, која је

Радија упутио снажан и човекољубив апел београдском грађанству, позивајући га да се што обилније одазове апелу Акционог одбора, који исто тако доносимо као уводни чланак у овоме броју „Београдских општинских новина.“

*Писмо претседника Београдске општине
г. Владе Илића*

Да би потсетио и потстакao имућније грађане Београда, да притекну у помоћ беспосленим радницима и њиховим породицама, претседник Београдске општине г. Влада Илић упутио је 12.500 писама имућнијим грађанима следеће садржине:

„Поштовани Господине,

Помоћ у новцу, одећи и обући

Изузетно тешке прилике у којима живимо намећу свима нама националну и хуману дужност, да нарочито сад у зимне дане, притекнемо у помоћ онима које је погодила тешка беда. У циљу помагања наших невољних суџађана, основан је у Београду Акциони одбор за зимску помоћ. Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга, осећајући потребу да се заложу за бољу судбину свих сиротих људи, жена и деце, благодизволела се примити председништва Акционог одбора, који је већ упутио свој апел на грађанство.

Ја сам слободан да вас умолим да приложите у току ове зиме што је могуће више за сигурност нашега града, која с правом сву наду полаже у племенито срце оних својих ближњих који се налазе у бољем положају.

У исто време лепо Вас молим, да за овај племенити потхват заинтересујете све своје познанике и пријатеље, како би наша заједничка акција дала што боље резултате.

Као што знате из апела Акционог одбора, коме је нарочиту посету дала Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга, помоћ ће се примати у новцу, отреву, одећу, гудбу и намирницама.

Уверен у Вашу средњу сарадњу као и сарадњу Ваших пријатеља, сматрам да није нарочито потребно истаћи да ће имена свих приложника бити објављена преко листова и у службеном листу Општине града Београда.

Уз свако писмо послата је такође и племенита посвета Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге.

Претстава у Народном позоришту у корист зимске помоћи

Да би Акциони одбор за зимску помоћ прибавио што више материјалних сретстава, како би се што више могло помоћи онима, који помоћ очекују, приређена је и једна добротворна претстава у Народном позоришту у корист зимске помоћи.

Овој претстави присуствовала је и председница Акционог одбора Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, са потпредседницама: г-ђом Олгом Владе Илића, г-ђом Олгом Мирка Комненовића. Претстави су такође присуствовали председник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић, председник Београдске општине г. Влада Илић, дворска дама г-ђа Дунђерски, као и сви чланови Владе, цео дипломатски кор и велики број најотменије београдске публике. Високе госте на улазу у позориште дочекао је лично управник Народног позоришта г. Брана Војновић.

Међу првима Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга приложила је за зимску помоћ 20.000 динара.

Г-ђа Августа др. Милана Стојадиновића дала је прилог од 5.000 динара; г-ђа Олга Мирка Комненовића приложила је 2.000 дин.; Народна скупштина 100.000.— динара. Народна банка послала је 20.000 динара и Београдска берза 15.000 динара. Прилози не престано стижу и имена свих приложника биће објављена у службеном листу Београдске општине „Општинским новинама”.

Г-ђа Олга Владе Илића подарила је одбору 100 пари дечјих одела и 100 зимских дечјих капута у вредности преко 30.000.— динара. Фирма „Бата” послала је Одбору 1.000 пари разне обуће.

Такође стижу и прилози у дрвима и угљу.

Акциони одбор за зимску помоћ израдио је специјалну картотеку, са именима свих оних сиромашних грађана који помоћ заслужују, те ће тако ова помоћ бити подељена само оним грађанима који се збиља налазе у тешкој материјалној ситуацији услед беспослице.

Отварање кухиња за исхрану неуџослених радника и њихових сиромашних породица.

Да би што пре приступио испуњењу свога хуманог задатка, Акциони одбор за зимску помоћ, одмах по своме образовању, приступио је отварању кухиња за исхрану неуџослених радника и њихових породица. До сада су већ отворене две овакве кухиње. Једна у мушком радничком склоништу у Милоша Поцерца ул. бр. 9 и једна у ул. Краља Александра бр. 69.

Отварању ових кухиња присуствовали су су име Одбора за зимску помоћ: г. Влада Илић, председник Београдске општине, г-ђа Августа др. Милана Стојадиновића, г-ђа Олга Вл. Илића, г-ђа Олга Мирка Комненовића, г. Добра Богдановић, већник града Београда, г. др. Ђура Ђуровић, в. д. помоћника директора Општег одељења Г. п. г. Б. и секретар Одбора, као и многе друге угледне личности и хумани радници и раднице.

Тачно у подне, у присуству горе поменутих дама и госпoде, супруга г. др. Кујунџића, у својству шефа кухиње, отпочела је са издавањем ручка, и само за један сат издато је преко 500 порција.

Храна у овим кухињама је веома укусна, порције су обилне, а уз јело дели се и хлебац.

У најскорије време Одбор ће отворити још неколико кухиња у разним крајевима Београда, тако да у току ове зиме неће остати неопскрбљен ни један грађанин Београда, који уистини заслужује помоћ Одбора за зимску помоћ.

Њ. В. Краљица Марија присуствовала је свечаном освећењу Друге београдске женске гимназије, која носи Њено име

У присуству Њ. В. Краљице Марије током половине месеца децембра, на веома свечан начин обављено је свечано освећење обновљене цркве Св. Мученице Наталије и нове зграде Друге београдске женске гимназије, која носи име Њ. В. Краљице Марије.

Њ. В. Краљица Марија присуствује свечаном освећењу цркве Св. Мученице Наталије у дворишту друге женске гимназије — Краљице Марије

Освећење је обавио лично Њ. Св. Патријарх Варнава уз асистенцију већег броја свештенства и председника Београдског духовног суда г. Јосића. На јектенија је одговарао хор ученица Друге женске гимназије.

Овом свечаном освећењу присуствовале су многе угледне личности, међу којима су запажени председник Београдске општине г. Влада Илић; председник сената г. Томашић; председник Народне скупштине г. Стеван Ђирић, изасланик Министра војске арм. ђенерала г. Петра Живковића; претставник Министра просвете г. Стошевића, као и многи претставници разних београдских друштава и ђачки родитељи.

Тачно у 11 часова на свечаност је дошла Њ. В. Краљица Марија, у пратњи дворских дама: г-ђице Мирке Грујић, г-ђе Шврљуге, г-ђе Хаџић, г-ђе Сршкић, Министра двора г. Антића, ађутанта потпуковника г. Мушицког и капетана г. Вукотића.

На улазу у гимназију Њ. В. Краљицу Марију дочекали су директор Друге женске гимназије г. Милорад Луковић са својим наставницама и чланицама Акционог одбора госпођама; Пелеш, Нешић и г.г. Тричковићем, Јовановићем, Динићем и Матејићем.

Њ. В. Краљицу присутни су дочекали бурним и одушевљеним клицањем:

- Живела Њ. В. Краљица Марија!
- Живео Краљ Петар II
- Живео Дом Карађорђевића!

Тако исто кад је ушла у цркву Њ. В. Краљица Марија поздрављана је одушевљеним клицањем, а нарочито кад је пролазила кроз шпалир ученица.

Чим је Њ. В. Краљица Марија у цркви заузела почасно место, Њ. Св. Патријарх Варнава отпочео је службу, па је затим одржао веома леп говор у коме је истакао велику материнску љубав Њ. В. Краљице Марије, саопштавајући да ће Друга београдска женска гимназија од сада носити име Њ. В. Краљице Марије.

За све време говора Њ. Св. Патријарха, кадгод је било поменуто име Њ. В. Краљице Марије, Њ. В. Краља Петра и Њ. В. младих Краљевића, присутни су прекидали бурним, одушевљеним и дуготрајним клицањем:

— Живели!

По завршеном говору Њ. Св. Патријарх пришао је Њ. В. Краљици и поднео јој нафору.

Кад је у 12 часова, Њ. В. Краљица напустила Другу женску гимназију Краљице Марије, ученице и сви присутни испратили су је дуготрајним клицањем:

— Живела!

Ученице ове највеће београдске женске гимназије биле су веома усхићене доласком Њ. В. Краљице Марије, која је благоизволела Својом високом посетом да увелича свечаност ове београдске важне просветне установе.

На Материце Њ. В. Краљ Петар II угостио је четрдесет и пет сиромашних ученика из целе земље

Ове године велики празник мајки — Материце, донео је радост не само оној деци чији су родитељи имућнијег стања, него и оној деци која немају својих родитеља или чији родитељи, услед беспослице, нису били у стању да сами обрадују своју дечицу. Да би на овај дан осетила радост и сиромашна деца, постарали су се многи добри људи, хумана друштва и Београдска општина, а на првом месту Њено Величанство Краљица-Мајка Марија, са

успелој дечјој претстави у Старом Двору, која је специјално организована за овај дан.

Кад се Њ. В. Краљица-Мајка Марија, са Њ. В. Краљем Петром II, Краљевићима Андрејом и Томиславом, и Кнежевићима Николом и Александром, појавила међу сиромашном децом, пространом двораном одјекнуло је две стотине звонких дечјих гласова:

- Живела Краљица Марија!
- Живео Краљ Петар II

Њ. В. Краљ Петар II дели поклоне сиромашној деци у дворани Старога Двора.

Својим узвишеним и њлеменитим Сином, Његовим Величанством Краљем Петром II.

По жељи Њ. В. Краљице-Мајке Марије и Њ. В. Краља Петра II, допутовало је у Београд из целе земље 45 најсиромашнијих ђака четвртог разреда основне школе, из сваке бановине по пет, да као гости Њ. В. Краљице-Мајке и Њ. В. Краља Петра II, проведу овај празник у Краљевском Двору.

Материце ове године прослављене су у Двору много шире него обично. Преко 150 деце из Београда и унутрашњости, заједно са Њ. В. Краљицом-Мајком Маријом, Њ. В. Краљем Петром II, Њ. В. Њ. В. Краљевићима Андрејом и Томиславом и Кнежевићима Николом и Александром, присуствовали су веома

— Живели Краљевићи Андреј и Томислав!

— Живео Дом Карађорђевића!
Затим је Њ. В. Краљици-Мајци Марији пришла девојчица Наталија Пековић, ученица IV разреда основне школе из Београда, и поздравила је овим топлим речима:

— Дозволите ми, Ваше Величанство, да Вас по нашем народном обичају вежем, у име сиромашне деце из Београда и целе Отаџбине, и да пожелим дућ и срећан живот Њ. В. Краљу и целом Краљевском Дому!

Затим је мала Наталија Пековић везала Њ. В. Краљицу.

У салону поред дворане, Њ. В. Краљица Марија, Њ. В. Краљ Петар II, са Краљевићима Андрејом и Томиславом, и Кнежевићима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Николом и Александром, лично су разделивали деци кесице са слаткишима и своје фотографије.

После децје претставе у великој дворској трпезарији сервирана је ужина свој сиромашној деци. Њ. В. Краљица-Мајка Марија са Њ. В. Краљом Петром II, Краљевићима Андрејом и Томиславом и Кнежевићима Николом и Александром, обилазили су децу и са њима љу-

базно, са нежношћу и осећањем мајке, разговарали.

Кад су високи Домаћини напуштали зграду Старог Двора, у којој је ова свечаност приређена, деца су још једном бурно поздравила Њ. В. Краљицу, Њ. В. Краља Петра II, Краљевиће Андреја и Томислава и Кнежевиће Николу и Александра:

— Живели! Живели!

Београд поздравља избор г. Едуарда Бенеша за председника Чехословачке републике

На сам дан избора Њ. Е. Господина Др. Едуарда Бенеша за председника Чехословачке републике, одржана је седница Градског већа града Београда. Пре преласка на пословни део седнице, председник г. Влада Илић дао је реч. г. Душану С. Николајевићу, већнику и председнику Културног одбора, који је поздравео избор новог председника Чехословачке републике Њ. Е. Господина др. Едуарда Бенеша. Г. Николајевић подвукао је у своје одлично импровизованом говору:

„Уверен сам да ћу рећи само вашу мисао, господо већници, ако поздравим избор Господина Едуарда Бенеша за председника Чехословачке републике.

Ученик великог Учитеља, Бенеш је све своје моћи ставио у службу своје нацији. И за време Светког рата и доцније, када је требало државу организовати и Чехословачкој нацији дати оријентације, Бенеш је био онај, који је, поред Масарика, значио истинског историског човека.

То је човек од душе и изванредне интелигенције. Веран демократским настројењима свога племенитог народа и ономе што је у прошлости чинило срж облика социјалног живота чехословачких народних широких маса, а инспирисан на филозофском идеализму Масариковом, Бенеш, с духовном племенитошћу, социјалистичку доктрину чисти од оних елемената, који је свде до једног бруталног материјалистичког схватања. Социолошки назови Бенешови су такви да је он морао ускладити своје родољубље са једним напредним словенством. Бенеш није само добар син своје земље, него и добар син словенске расе. Као такав, он је у пацифизам унео своју ноту и успео да заузме једно од најдостојнијих места у покрету за светски мир.

Чехословачка је наша савезница. Бенешу се има много захвалити што је наш Савез са Чехословачком тако јак и тако здрав и Бенешу припада добар део заслуге што је Мала Антанта показала толико виталности и што сигурно гледа у будућност, не зазирући ни од каквих изненађења. Хабзбуршка, антисловенска монархија имала је у националном ре-

волуционару и борцу за социјалну правду Едуарду Бенешу свога непомирљивог и неуморног противника. Овај племенити бунт Бенешов је и данас, када је Аустро-Угарска Монархија почињена из историје, једна етичка сила Мале Антанте и једна тврда гаранција за неометани развитак њених народа. Недавно је један угледни европски часопис истицао лојалност Чехословака. Ту чехословачку врлину ми смо осетили у Бенешу. Његова способност и његова савезничка верност два су стуба Мале Антанте...

Легитимни заступници чехословачкога народа избором Бенеша показали су колико су снабдевени благотворним смислом одабирања људи. Народ који има овај смисао граби своје напретку, и напредна Чехословачка ће, вођена Бенешом, бити још напреднија. И у жељи да Чехословачка напредује а да наше савезничке везе буду још чвршће, ја вас, господо већници, позивам да, заједно са целом југословенском отаџбином, поздравимо Председника Чехословачке републике:

Живео Бенеш!

(дуготрајно и бурно плескање).

* * *

Београд, престоница Југославије, срећан је што је на чело државе братског Чехословачког народа дошао Велики Словенин Њ. Е. г. Др. Едуард Бенеш.

Одмах после одржане седнице Градског већа, председник Београда г. Влада Илић послао је у име града Београда председнику Чехословачке републике г. Др. Едуарду Бенешу овај поздравни телеграм:

Др. ЕДУАРДУ БЕНЕШУ

Председнику Чехословачке Републике,

Праг

Срећан сам што у име града Београда поздрављам долазак ваше екселенције на чело најпредне Чехословачке републике.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Југословенска престоница, прожета дубоком љубављу према братском Чехословачком народу, радује се што сте ви заменили словенској великана Тому Масарика и верује да ће под мудрим вођством Масариковој следбеника постати још чвршће везе које спајају наша два народа.

Претседник
Београдске општине
Влада Илић, с. р.

Њ. Е. претседник Чехословачке републике Др. Едуард Бенеш топло је одговорио претседнику Београда г. Влади Илићу:

ГОСПОДИНУ ВЛАДИ ИЛИЋУ
Претседнику Београдске општине

Захваљујући се за срдчане Ваше речи примите моје уверење да ћу и надаље настојати око тога да везе које спајају наша два народа буду још чвршће и дубље.

Др. Едуард Бенеш, с. р.

Поздрави словенских престоница Прага и Београда

Београд и Праг све су у тешњој братској сарадњи. Како се то увек и снажно манифестује, илуструју и ове топле поздравне речи, измењене пред Нову годину.

Приматор Великога Прага г. Др. Карел Бакса, велики и одани пријатељ нашега народа, упутио је претседнику Београда г. Влади Илићу следећи поздравни акт:

Господине Претседниче,

С одушевљењем искоришћујем прилику Нове године, да вам за Ваш дивни град, за Ваш јуначки народ, као и за Вас лично зажелим у име свеколикој становништва града Прага као и у своје име добро здравље и срећу.

Братске везе обају наших народа, које су у последње време нашим походом још више ојачане, доказ су тога, да оба наша народа стоје један уз другога, као брат уз брата, било у добру било у злу.

С искреним поздравом
Др. Карел Бакса, с. р.

Претседник Београда г. Влада Илић одговорио је одмах приматору Прага г. Др. Бакси овим топлим речима:

Господине Претседниче,

Са највећом радошћу примио сам ваше писмо у коме у име становника града Прага и у име своје изражавате лепе жеље упућене Београду, Југословенском народу и мени лично приликом Нове године.

Хитам да у име становништва града Београда и у име своје изразим братском граду Прагу, усталачком Чехословачком народу и

Вама лично моје најтоплије жеље за срећу и свеколики Ваш најредак, коме ће се цео наш народ искрено радовати, јер у томе леда гаранцију за бољу будућност наших двају народа, неразделиво везаних у прошлости, садашњости и будућности.

С тојлим поздравом,
Влада Илић, с. р.

*

Претседник Београда г. Влада Илић упутио је Господину проф. Др. Петру Зенклу, претседнику Савеза социјалних и социјално-здравствених друштава и установа Чехословачке републике и претседнику Средишног одбора града Прага ово поздравно писмо као почасном грађанину града Београда:

Драги Брате,

Користим прилику о Новој години да Ти у име Градској већи и у име своје изразим наше топле и искрене жеље за добро и срећу твога народа, и да ти овом приликом покажем, да се са радошћу сећамо свога почасног грађанина и недавног госта.

Желимо да би и у наступајућој години, твој рад на социјалном пољу био плононосан и користан твоме народу, онако као што је био и у прошлости, да би и надаље могао служити за уред свима нашим социјалним радницима.

Желећи ти још једном свако добро, ја те молим да твојој тоспоји испоручиш моје дубоко поштовање, а ти прими моје срдчане братске поздраве.

Твој
Влада Илић, с. р.

Свесловенски вашар поклона за Божић у Колу српских сестара посетила је Њ. В. Краљица Марија

Једно од наших најстаријих женских националних друштава, Коло српских сестара, чија је претседница наша неуморна и истакнута социјална радница, г-ђица Мирка Грујић, приредило је у децембру месецу велики Свесловенски вашар поклона за Божић, на коме су узеле поред наших госпођа и вредне гос-

претседнице Кола српских сестара госпођице Мирке Грујић веома цењен.

Овога пута Коло српских сестара хтело је да изиђе из оквира приређивања изложби само са нашим радовима, па је на изложбу позвало да изложе своје радове и остали словенски народи. Тако су на овом успелом Свесловенском вашару поклона за Божић уредиле своје засебне столове са изложеним радовима: Чехословачки сто, на коме су изложени прекрасни радови од чешког стакла, уредила је г-ђа Гирса; Пољски сто уредила је супруга пољског посланика г-ђа Демблицка, на коме су изложени дивни народни радови донесени из Пољске. Тако исто били су одлично уређени и столови руски и бугарски. Бугарски сто, на коме су били изложени специјално керамички радови, привлачили су нарочиту пажњу посетиоца.

Своје столове са изложеним нашим радовима имале су и наше г-ђе: Августа др. др. Милана Стојадиновића, Комненовића, Летице, Врбанића и Бехмена.

Коло српских сестара у нарочитим витринама изложило је прекрасне живописне наше народне радове, као и накит из свију крајева државе.

Сва лепа свесловенска изложба народних радова, привукла је Високу пажњу Њ. В. Краљице Марије, која гаји нарочиту љубав према народним рукотворинама, те је благоизволела учинити посету овој изложби.

Њ. В. Краљицу Марију на улазу у Дом Кола српских сестара дочекале су младе питомице. Коло српских сестара са претседницом Мирком Грујић, која је Њ. В. Краљици Марији предала леп букет белих каранфила.

Њ. В. Краљица Марија са великим интересовањем и дивљењем разгледала је све изложене радове, па је исказала Своје задовољство и допадање. У Босанском салону Њ. В. Краљица Марија послужена је кафом, којом су Јој приликом биле претстављене све даме које су узеле учешћа око организације ове успеле приредбе. Њ. В. Краљица је у Дому Кола српских сестара провела скоро цео сат.

Како при доласку тако и при испраћају присутне даме су одушевљено и срдечно поздравиле Њ. В. Краљицу клицањем Њој, Њ. В. Краљу Петру II, младим Краљевићима и целом Краљевском Дому.

Њ. В. Краљица Марија у Босанској соби на Свесловенској изложби поклона за Божић у Дому Кола српских сестара

пође, претставнице братских и пријатељских народа: Чехословачке, Пољске, Румуније и Бугарске.

Коло српских сестара, од увек је пропагирало наше домаће ручне радове, нашу, као и свесловенску народну ношњу, а нарочито наш домаћи вез, који је и у иностранству, захваљујући живој акцији вредне и предузимљиве

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Десетогодишњица рада на развићу братских пољско-југословенских односа

Ускоро после рата, после многих перипетија, када се на карти Европе поново указала као суверена држава Пољска; а у заједничким, крвљу попрсканим границама нашли ослобођени туђинског јарма Срби, Хрвати и Словенци, уједињени под династијом Карађорђевића, — јавила се мисао да се код нас у земљи оснује једно Удружење, које би радило на свестраном и што бољем упознавању братских пољског и југословенског народа. Ова мисао наишла је тим пре на веће размемевање наше шире јавности, што су пољско-југословенске везе врло старог датума.

Односи Пољака и Југословена били су и у далекој прошлости изразито братски. Историја нам документовано износи пример братских осећања те далеке прошлости, када су се у битци код Варне, борили раме уз раме Срби и Пољаци противу Турака. Поред тога историји су познате и родбинске везе ова два братска народа, које их још јаче спајају. Те односе далеке прошлости, појачавале су и културне и привредне везе.

Осим ових старих веза, нарочито појачаних прошлога века радовима хрватских и пољских књижевника, играла је велику улогу још једна околност: истакнути пољски државник кнез Чартаријски, који је после пољског устанка напустио Русију, где је заузимао врло високе положаје, — радећи за идеју ослобођења Пољске, одржавао је тесне везе са Србима. Он је нашем државнику Гаршанину, сараднику кнеза Александра Карађорђевића, дао прву писмено обрађену идеју систематског рада Београда за уједињење Јужних Словена у једну слободну и заједничку државу.

И самом историјом и заједничким словенским пореклом нашег и пољског народа, био је припремљен терен за оснивање једног културног пољско-југословенског друштва код нас.

Године 1925 био је основан у Београду Пољско-Југословенски клуб. Клуб је добио у почетку, за седнице, просторије на универзитету; а тек доцније имао је могућности да пређе у сопствени локал, — што је омогућило клубу интензивнији рад. У редовима чланова клуба нашли су се еминентни претставници београдског друштва, — а једна од првих великих балских приредаба била је под високим покровитељством Њ. В. Краљице Марије.

Претседником клуба, у то време, био је професор Лазар Кнежевић, који је са групом наших професора пре тога путовао у Пољску, ради стварања непосреднијег контакта између пољских и наших интелектуалаца, — и који је обогатио нашу књижевност многобројним преводима пољских литерата. Положај претседника клуба заузимали су још: г. г. др Никола Вулић, члан наше Академије наука и професор универзитета у Београду; др. Мујо Бакотић, истакнути дипломата и помоћник министра иностраних послова у пензији и др. Радован Кошутић, професор универзитета у Београду.

Доцније су се и у другим градовима наше државе појавила слична удружења, која су ставила себи у

задатак развиће културних односа између Пољске и Југославије и свестрани рад на узајамном упознавању. Због тога је решено да се покрене питање, како би се сва ова слична удружења ујединила у једно са седиштем Централне управе у престоници. У Загребу и Љубљани постојао је исто тако Пољски клуб и Друштво пријатеља Пољске.

Тако се иницијативом Пољско-Југословенског клуба у Београду и срећним спровођењем ове идеје у живот, клуб претворио у централу са називом Пољско-Југословенска лига и низом одељака, односно Кола Лиге у унутрашњости. (Загребу Љубљани, Скопљу, Сплиту, Сарајеву, Новом Саду, Смедереву, Марибору, Дубровнику и др.).

На дан 8-ог децембра 1935 год. Пољско-Југословенска лига прославила је десетогодишњицу своје делатности. Рад њен последњих година везан је за имена њених претседника г. др. Драгољуба Аранђеловића, професора Универзитета и покојног др. Чедо Михајловића, бившег министра. Али нарочито снажан полет делатности дао је Лиги њен садашњи претседник г. инж. Милан Нешић, проф. Универзитета и ранији претседник Београдске општине, који је изабран на тај положај први пут 19-ог новембра 1933 год. на скупштини делегата Кола Лиге, која је била одржана у Београду под претседништвом пок. Стевана Рајчевића, потпретседника Лиге.

Свечана седница поводом 10 годишњице рада, одржана је у сали лиге. Седницу је отворио претседник г. Милан Нешић, поздрављајући у првом реду изасланика Њ. В. Краља, капетана г. Јована Петковића, ордонанс-официра Њ. В. Краља, затим изасланика г. претседника Краљ. Владе, министра-помоћника г. Момчила Јуришића; претседника Министарства иностраних дела саветника г. Смиљанића; представника г. претседника Народне скупштине народног посланика и секретара Скупштине г. В. Ненадића; претставника г. претседника Градског поглаварства града Београда већника г. Добру Богдановића, као и делегате свих културних друштава.

У своме говору претседник г. Нешић нагласио је постајање старих политичких и културних веза, које, осим заједничког порекла, спајају наше народе, као и значај рада на зближењу и узајамном упознавању ова два народа. — Рад тај спада у наше грађанске дужности и радећи га служимо и нашем народу и нашој отаџбини и срећној будућности словенских народа, између осталог казао је г. Нешић. —

На предлог претседника г. Нешића, одушевљено прихваћени од присутних послани су поздравни телеграми Њ. В. Краљу Петру II и Њ. Е. г. претседнику Пољске републике професору Мошњићком.

После тога г. Нешић изразио је захвалност Лиге нашој Влади и Пољском посланству, код којих је Лига увек наилазила на подршке у своме раду.

Опсежан извештај о раду Лиге, саслушан са највећом пажњом, прочитао је секретар централне управе г. Богдан Станишић, а поздраве, који су стигли Лиги

прочитао је генерални секретар Лиге г. Вас, Глуздовски. Поред осталих прочитано је и следеће писмо претседника Министарског Савета и министра иностраних послова г. д-ра М. Стојадиновића, послато на име претседника Лиге г. инж. Милана Нешића:

„Господине Претседниче,

Молим Вас да Управи Пољско-Југословенске лиге изволите изразити моју најлепшу захвалност на позиву упућеном ми да присуствујем, на дан 8-ог ов. мес. прослави десетогодишњице рада Лиге, на послу узајамног зближења и сарадње нашег и братског пољског народа.

Много жалим, што спречен боравком ван Београда, нећу бити у могућности да се лично одазовем овом пријатном позиву. Стога сам одредио да ме на прослави заступа г. Момчило Јуришић Министар-помоћник у Министарству иностраних послова.

Желећи Лиги напредан рад на пољу узајамног зближења наших народа, молим Вас, г. Претседниче, да изволите примити уверење о моме особитом поштовању”.

Затим су одржали говоре претставници и делегати појединих Кола Лиге. Сви говорници нагласили су да је Лига постигла огромне резултате у својој делатности, шта се нарочито дало запазити из извештаја Лиге, прочитаном на седници и да се ти резултати рада осећају и код наше шире јавности. Један од говорника рекао је да се таквим резултатима Лиге, може похвалити наша престоница, где је седиште Централне Управе, која даје иницијативу и потстрек за целокупну делатност ове организације у земљи.

Г. Салих Бајић, народни посланик, у своме говору евоцирао је успомену на прве кораке на пољу неговања Пољско-Југословенских односа, коме је посвећена делатност Лиге и у коме су постигнути толико велики резултати, да су они од огромног значаја за дело Словенства.

Истота дана пре подне, одржана је и годишња скупштина Лиге у присуству претставника појединих кола Лиге из Београда, Загреба, Сарајева, Љубљане и Скопља и претставника секција Лиге.

Из реферата који су били прочитани, видело се колико је активно радила Лига на свима пољима пољско-југословенских односа. Лига је дала потетрека за закључење пољско-југословенске конвенције о културној сарадњи, којом је омогућила размене студената и олакшано приређивање предавања пољских културних радника у Југославији и југословенских у Пољској; Лига је суделовала и у покретању питања туристичке конвенције, између југословенске и пољске владе, која је ове године и потписана. Многе хиљаде пољских студената који сада сваке године посећују нашу земљу, налазе код Туристичког комитета Лиге на челу са г. др. Д. Плешем, б. министром, г. др. С. Недељковићем, помоћником министра финансија у пензији и секретаром комитета грофом г. В. Сципио — де-Кампо на велику помоћ за оријентисање у земљи.

Комитет издаје и књиге које су од велике користи за туристе. Чланови Пољско-Југословенских Лига из Пољске, такође приређују помоћу комитета своје посете нашој земљи, повећавајући број туриста, што је од великог економског значаја за нашу индустрију и саобраћај. Пољско-Југословенски привредни комитет врши функције трговинске коморе и много је порадио на развићу привредних односа и издавао стручне књиге и др., па чак приређивао и изложбе. Трговински промет Пољске и Југославије показује из године у годину све већи пораст. Академска секција и биро за практичне радове, т. ј. размену студената пољских и југословенских, много је урадила у том правцу.

Пољски студенти проводе један део студија на нашим Универзитетима, а наши у Пољској. Инж. г. Милосављевић и студ. г. В. Петковић много су порадили на томе. Покренуто је и питање размене средњошколске омладине.

Дамски комитет и Пољско коло поред осталог, помажу и сирочад пољских колониста код нас. Низ концерата и др. културних манифестација био је омогућен делатношћу културне секције, којој на челу стоји г. Момчило Милошевић, књижевник.

После давања разрешнице Управи Лиге и Надзорном одбору, извршен је избор почасних чланова Лиге.

Нова централна управа изабрана је једногласно у следећем саставу: претседник г. инж. М. Нешић, потпретседници г. г. Мих. Живановић, др. М. Радовановић, др. Б. Војиновић, управник Народног позоришта, барон г. др. Цувај из Загреба и г. др. М. Поповић, проф. Универзитета из Скопља. За почасног секретара изабран је г. Вас. Глуздовски, новинар, за секретара г. Богдан Станишић, чин. Мин. саобраћаја; за благајнике г. г. Ф. Бургхорт и Ј. Сакс претставници пољске индустрије. За чланове Централне управе су изабрани: г. др. М. Ивковић, сенатор, г. генерал Д. Калафатовић, г. Св. Томић, сенатор г. М. Поповић сенатор, г. В. Мартинац, помоћник Министра иностр. дела, г. М. Димитријевић, народни посланик, г. др. Н. Кешељевић, бив. народни посланик, г. инж. Ч. Ђуричић, помоћник Министра саобр. у пензији, г. В. Кион, први секретар Пољског посланства, г. М. Милошевић, управник Државне штампарије, г. Р. Веснић директор драме, г. др. М. Мариновић, проф. унив., г. др. М. Зелић, лекар, г. Драг. Гошић, редитељ драме, г. К. Нварски, индустријалац, г. др. У. Мижек, саветник министарства у пензији, г. С. Станишевски, апотекар, г. В. Гжимала-Сједљецки, аташе пољског посланства, г. инж. А. Лазић, чин. мин. саобр., г. Драг. Николић, директор фабрике, г. др. С. Лазић, адвокат, г. Драг. Ђорђевић, судија, г. М. Константиновић, виши саветник мин. финансија у пензији, г-ђа Дан. Чолић, г-ђа Добрила Главинић, г-ђа Д. Зечевић и г-ђа арх. Л. Динић. За претседника Надзорног одбора изабран је г. ген. С. Бошковић, а за чланове г. г. Б. Новаковски, Б. Павловић, директор опш. одељења Град. поглаварства и г. Р. Николајевић, секретар Мин. иностраних дела итд.

Комунална хроника:

Рад и одлуке VIII Конгреса Савеза градова

— На чело Савеза градова долази врховно претседништво, у које улазе као претседници: претседник Београда, претседник Загребa и претседник Љубљане — Конгрес Савеза градова тражи измену закона о градским општинама и доношење Закона о комуналним финансијама. —

Наше градске општине све су свесније, да је неопходно изградити једну здраву и програмску комуналну политику, базирану на принципима социјалне правичности и стручно формиране радне општине. Југословенски градови траже више и здравије самоуправе, као што осећају потребу и за једним савременим комуналним законодавством, нарочито у погледу Закона о самоуправним финансијама. Тежећи ка унифицираној комуналној кодификацији и јуриспруденцији градова Југославије, ка изградњи јединственог комуналног законодавства — југословенски градови показали су и овога пута леп интерес за главну скупштину и Конгрес свога врховног Савеза, који се одржао од 7—9 децембра на Сушаку. Највеће и централно место интересовања за рад овога Конгреса југословенских градова била је тачка о изради предлога за измене и допуне новог Закона о градским општинама, који је за непуну годину дана свога живота показао многе недостатке, неправичности и контрадикторности. Претставници југословенских градова, који овај непотпуни закон о градским општинама спроводе и извршују, састали су се на Конгресу Савеза градова да ту изнесу сва своја запажања о недостатцима тога закона и да израде један заједнички, колективни предлог за измене и допуне Закона о градским општинама. И ма да је на овоме Конгресу израђен заједнички предлог само минималних, најнужнијих измена у Закону о градовима, ипак се мора објективно подвући, да је то један врло значајан догађај у животу наших градских општина. Израдом и прокламовањем овога заједничког предлога за измене Закона о градским општинама, наш Савез градова још једном је показао сав свој значај и своју снагу као инструктивни вођа и иницијативни покретач једне стручне и програмске комуналне политике у нашим градовима. Показао је, да он постаје и теоријски, и практично врховни комунални форум наших градова... —

*

Одлуком Господина Претседника Београдске општине Господина Владе Илића делегацију Београда за Конгрес градова сачињавали су г. г. Душан С. Николајевић, као вођа делегације, Љуба Стефановић, инж. Милош Радојловића, арх. Ђура Бајаловић, Милivoје Благојевић, Павле Кара-Радовановић, градски већници, и Слободан Видаковић, шеф Одељ. за штампу и културну пропаганду.

У истој одлуци Претседништва Београдске општине било је подвучено: „г. Слободан Видаковић, као члан Пословног Одбора Савеза Градова у име града Београда поднеће скупштини Савеза градова предлог Уредбе о устројству Културно-социјалног и комуналног бироа и стручних одбора Савеза градова и то: урбанистичко-техничког, административно-правног, културно-просветног, комунално-социјалног и финансиског одбора”. Овај предлог Уредбе о комуналном бироу Савеза градова, кога је, по налогу Поглаварства, израдио г. Слободан Видаковић, детаљно је проучен и прихваћен како од седнице надлежне секције градског већа, тако и од седнице горе одређених делегата Београдске општине.

Делегати Београда отпутовали су 5 децембра т. г. на Сушак. На сушачкој железничкој станици дочекани су врло лепо од гостољубивих домаћина и за цело време свога боравка налазили су на топлу гостољубивост и братску љубав сушачке градске општине, на челу са агилним претседником Сушака г. Ђуром Ружићем. Први дан свога боравка делегација је употребила на облажење и проучавање напредних и модерних комуналних и социјалних установа града Сушака: сталне градске кујне за исхрану радника; јединствено уређење грађанске школе; дечјег обданишта и дечјих кујни; савршено уређење болнице; радничког склоништа; огромних пристанишних складишта, које је такође подигла општина у живој сушачкој луци итд.

Са задовољством можемо овде подвући, да је град Сушак за неколико последњих година добио цео низ комуналних, социјалних и здравствених установа, на којима му могу позавидети и многи средњеевропски велики градови. Комунална политика града Сушака развија се једним здравим и плодоносним правцем. Делегација Престонице, срећна што се наш Сушак тако лепо унапређује, изјавила је своје топло честитање стваралачки импулзивном претседнику Сушака г. Ђ. Ружићу. Ми се, као комунални часопис престонице, топло придружујемо томе признању.

Скупштина Пословног пленума Савеза градова.

У врло лепој сали нове палате Градске вијећнице одржана је у суботу, 7 децембра 1935 год., радна скупштина, односно т. зв. седница Пленума Пословног одбора Савеза градова. На овој пословној седници, имали су, према уобичајеном реду, да се

детаљно продискутују и проуче сва питања дневног реда, како би се пред Конгрес изашло са формулисаним и једнодушним гледиштима и израђеним предлозима.

Пословни пленум почео је у 9 часова пре подне. Отворио га је Претседник Савеза градова г. Рудолф Ербер једним лепим и информативним говором о значају проблема, који су стављени на дневни ред већања. Члан Претседништва и вредни секретар Савеза градова г. др. Емин Богдановић прочитао је, затим, списак делегата, међу којима су нарочито запажени делегати: **Београда** градски већници г.г. Душан С. Николајевић, као вођа делегације, арх. Ђура Бајаловић, инж. Милош Радојловић, адв. Миливоје Благојевић, Павле Кара-Радовановић и шеф одељка за штампу и културну пропаганду г. Слободан Видаковић; **Загреба** г.г. претседник Рудолф Ербер, директор магистрата др. Емин Богдановић, град. саветници др. Миро Мајер и Марко Станисављевић; **Љубљане** г.г. др. Владимир Равникар, др. Евген Јарц, Иван Тавчар, др. Алојзиј Рант, др. Рико Фукс и Андреј Гразели.

Са конгреса градова: Претставници Београда, Загреба и Љубљане: Вођа делегације Београда г. Душан С. Николајевић; претседник Загреба г. Рудолф Ербер и претседник Љубљане г. др. Вл. Равникар

Међу претставницима свих осталих наших градова запажени су претставници **Бакра** г.г. претседник Богомил Антић и већник Батаглиарини; **Бјеловара** г.г. претседник Јосип Михаљев и сенатор Ђуро Кунек; **Вараждина** г.г. претседник др. Оскар Пулграм и сенатор др. Мирко Хикец; **Вршца** г. г. претседник инж. Јосиф Јоановић и већник Душан Богдановић; **Вуковара** претседник г. Вјекослав Гречл; **Карловца** претседник г. Фрањо Малчак и инж. г. Фрањо Жугчић; **Крагујевца** г.г. претседник Алекса Обрадовић, правни референт Боривоје Тричковић и народни посланик Милан Николић; **Марибора** г.г. претседник др. Алоиз Јуван и равнатељ Јожа Барле; **Мостара** г.г. Хусеин Ђишић и шеф др. Ед. Комадина; **Нове градишке** др. Матија Бешлић; **Новог Сада** г.г. претседник др. Бранислав Борота и већник Жи-

ворад Богдановић; **Осијека** г.г. претседник Душан Радовановић и директор Хржић; **Панчева** претседник г. Васа Исаиловић; **Пирота** г. Александар Нешић; **Сарајева** претседник г. Едхем Бичакчић; **Сења** г. Петар Микелић; **Сиска** претседник г. Фрањо Претнер и сенатори г. г. Драгутин Болтек и Јосип Новак; **Скопља** г. Драгољуб Милојковић; **Славонског Брода** г.г. претседник др. Емануел Ковачић и сенатор Стјепан Ручевић; **Сплита** директор г. Богомил Долежал; **Сремске Митровице** претседник г. др. Лазар Рашовић; **Суботице** претседник г. инж. Иван Ивковић Ивандекић; **Сушака** претседник г. Ђуро Ружић и фин. шеф г. Цуцулић; **Цеља** претседник г. Алојз Михелчић и директор г. Иво Шубиц; **Шибеника** г. Марко Живковић итд. Били су, између осталих, још заступљени градови, већином по свом пуномоћнику, **Бања Лука**, **Бела Црква**, **Битољ**, **Вел. Кикинда**, **Винковци**, **Вировитица**, **Дубровник**, **Јагодина**, **Копривница**, **Котор**, **Крижевци**, **Ниш**, **Петриња**, **Петровград**, **Подгорица**, **Приштина**, **Сента**, **Слав. Пожега**, **Срем Карловци**, **Тетово**, **Травник**, **Тузла**, **Ужице**, **Цетиње**, **Чаковец**, итд. итд. Био је заступљено 55 градова од 75, колико их укупно има у нашој држави (према закону о градским општинама).

10 чланова, односно претседника градова, нису могли учествовати услед презаузетости у својим локалним пословима.

Пошто су прочитана имена свих делегата и званичних претставника градова, Претседништво је Савеза прочитао годишњи извештај о раду Управе Савеза у 1935 год., који је извештај усвојен једногласно и без примедбе. Исто тако и извештај о благајничком пословању, као и извештај Надзорног одбора.

Установљавање врховног претседништва Савеза градова.

Најдужа је расправа била по питању измене организационих правила Савеза градова. Нова Савезна правила расправљана су члан по члан, уз пуно учешће свих делегата. Тако је прихваћено низ предлога Београда, Вараждина, Крижеваца, Нове Градишке, Славонског Брода, Сремске Митровице итд. Нарочито је значајна измена савезних правила у погледу формирања једног врховног претседништва, вођства Савеза градова, у које улазе Претседник Београда, Загреба и Љубљане. О томе своме одличном предлогу опширно је говорио вођа Београдске делегације г. Душан С. Николајевић, претседник културног одбора већа гр. Београда, који је подвукао:

Југословенска држава мора бити моћна, јер ће само у једној јакој држави народ наш успети да да своју пуну духовну меру. Погрешно је кад се мисли да би снага државе наше била ослабљена ако би се наши југословенски градови духовно диференцирали. Културно диференцирање наших градова сигурно је један од битних услова да изградимо једну велику југословенску културу. Развијајући се у слободи, југословенски градови ће моћи наћи пута и начина да изврше еволуцију оних вредности које њихове традиције чувају и да ту еволуцију надахну духом, који је могућ само у национал-

ној слободи. Београд, као југословенска престоница, жели да на томе послу Савеза југословенских градова узме најживљег учешћа и зато сам мишљења, да би ваљало створити једно идеолошко вођство југословенских градова. Ово вођство неће имати никаквих политичких тенденција, али ће зато тежити да да полета стварању једне богате југословенске културе која ће кроз диференцирање градова мислити мисао — водиљу целог душевног живота нашег. Предлажемо, господо, да се образује врховно претседништво Савеза југословенских градова и да то врховно претседништво сачињавају Београд, Загреб и Љубљана. Ово претседништво треба нормирати новим савезним правилима”.

Предлог г. Николајевића, коме се топло придружио и сам претседник г. Ербер, прихваћен је једногласно, те је у правила Савеза унето:

„Управни одбор састоји се од сва три претседника Савеза и још петнаест чланова, које бира редовна главна скупштина сваке треће године”. (чл. 30). „Претседници Савеза градова Краљевине Југославије су претседници градских општина Београдске, Загребачке и Љубљанске” (чл. 41) итд. итд.

У новим правилима нарочито је подвучена конструктивна мисија Савеза градова у погледу општенародних културних и социјалних акција у духу народног и државног јединства.

Исто тако унето је у правила да град Панчево, према своме изузетном положају, (ван бановина је) учествује стално у савезном надзорном одбору као члан истог. Установљен је за секретара, благајника и отправника послова Савеза градова отказни рок од месец дана с тим да досадашњи 6-томесечни отказни рок данашњих функционера Савеза остане за исте на снази као њихово стечено право.

Изменом чл. 57 нових Савезних правила досадашње Отправништво послова Савеза градова у Београду претвара се у сталну канцеларију Савеза градова, без обзира где се буде налазило седиште Претседништва Савеза градова. Ова стална пословна Канцеларија Савеза градова има код свих централних власти и свих осталих централних надлештава посредовати у циљу експедитивности решавања послова Савеза градова, као и градова појединачно када јој се обрате са таквим захтевима, те вршити и све остале послове које јој одреди главна скупштина, Управни одбор или претседник Савеза.

Град Београд учинио је мотивисан предлог, да се при овој Савезној канцеларији нормира и установи као институција за научна проучавања један Комунални биро, који би се делио на техничко-урбанистичку, комунално-социјалну, административно-правну, културно-пропагандистичку и финансиско-привредну секцију. Свака од поменутих секција имаће свој стручни одбор, састављен од седморице стручњака из респективне комуналне акције. Четири члана ове стручне секције бираће Савез градова из редова највиђенијих стручњака а три члана делегираће ресорно министарство, одговарајући факултет Универзитета и Београдска општина. Из Београда у ове стручне Одборе Савеза градова, између осталих, улазе: у Урбанистичко-

технички г. г. проф. инж. Милан Нешић, у арх. Ђура Бајаловић, инж. Јован Обрадовић и др.; у Културни Душан С. Николајевић, Слободан Видаковић и др.; у административно-правни г. г. Љуба Стефановић, Миливоје Благојевић, Божа Павловић, Негосав Оцокољић, Никола Фугер и др.; у Комунално-социјални Добра Богдановић, Богдан Крекић, Слободан Видаковић, и др.; у финансиско-привредни г. г. др. Степа Поповић, др. Милорад Станојевић, Рад. Драшковић и др.

На предлог града Београда једногласно је унето у нова, измењена правила Савеза градова нормирање Комуналног бироа и стручних одбора.

Са још неколико мањих измена прихваћен је, најзад, једногласно поднети предлог нових Савезних правила, стим да га и Конгрес санкционише.

По питању избора управног и надзорног одбора, као и обраничког суда, одлучено је, да се досадашњем управном одбору продужи мандат до идуће годишње скупштине Савеза градова, пошто се претпоставља да ће, поред нових Савезних правила, дотле бити извршени и редовни избори нових градских већа.

Нови предлог Савезног буџета за 1936 год примљен је једногласно, као и предлог да се идући Конгрес Савеза градова одржи на Цетињу.

Секретар Савеза г. др. Емин Богдановић прочитао је, затим, свој извештај о кретању чланства и заосталој дужној чланарини Савезу, па је одлучено, да се градови, који нису платили своју минималну чланску квоту, опомену да то у властитом интересу учине. На тачки дневног реда о давању субвенција комуналним часописима дошло је до интересантне дискусије. Претставник града Љубљане г. Иван Тавчар у једном обимном и оштром говору захтевао је: да, Савез градова издаје свој властити орган, а не да даје субвенцију приватном листу „Савременој Општини” чији уредник, и поред тога што је његов лист орган Савеза градова, напада и критикује на један недостојан начин рад службених органа тог истог Савеза градова. Говорник г. Тавчар замера Управи Савеза градова што није водила контролу над писањем и уређивањем часописа „Савремена Општина”, која се субвенционира и води као орган Савеза градова. Као пример износи случај последњег броја „Савремене Општине”, где је на један врло ружан начин нападнут рад једног службеног функционера Савеза градова и то рад и дело, коме се у истом броју часописа, у службеном извештају Претседништва и Управе Савеза градова, одаје признање, као једном делу научног рада самога Савеза градова, коме је и предговор написао претседник нашег Савеза градова. Г. Тавчар тражи, да Савез градова отпочне издавање свога листа, који би се Савезу и материјално рентирио (о томе износи детаљну калкулацију и предрачун), те тражи да се напад односно напис уредника из последњег броја „Савремене Општине” морално осуди.

Говор г. Тавчара поздрављен је од стране Пленума.

По овој ствари говорио је и г. Душан С. Николајевић, вођа делегације града Београда. Он се слаже са г. Тавчаром да је за пуну осуду напис уредника „Савремене Општине”, па на крају подвлачи: — „Предлажемо и сам да се овакви поступци нашег јурнализма

осуде и у толико више, када је у питању један озбиљан стручан часопис, који је при том, и орган Савеза градова. Г. Милослав Стојадиновић је угледан комунални теоретичар и радник, али баш зато није требало да себи допусти овај потпуно лични напад. Најмање је себи и своме угледу могао да допусти оно што је у овоме нападу и најружније: **импутирање комунистичких тенденција г. Слободану Видаковићу**. Издвојити неколико реченица из расправе г. Видаковића, а прећи преко реформистичког, што ће рећи антикомунистичког духа књиге није нимало достојно!... Овај пленум Савеза градова мора осудити поступак г. Стојадиновића још и због тога, што је г. Видаковићеве књизи, која је објавила службене податке самих градских општина, предговор написао сам претседник Савеза градова г. Ербер. Не могу да завршим свој говор а да не истакнем необичну агилност и стручну способност (за послове које врши) г. Слободан Видаковић. Он је, у осталом, овде, сад, после говора г. Тавчара, могао видети да његове радне и позитивне особине високо цене сви присутни претставници југословенских градова. То нека му буде најбоља сатисфакција и нека се г. Видаковић задовољи пленарном осудом поступка г. Стојадиновићевог и да скупштина пређе на даљи редовни рад". Предлаже и завршава г. Николајевић.

На крају говора г. Николајевића, Пленум је предлог о моралној осуди г. Стојадиновићевог поступка* прихватио плескањем и поздрављањем г. Видаковића.

Тиме је г. Слободану Видаковићу као функционеру Савеза градова дата пуна морална сатисфакција.

Претставник града Крагујевца г. Бора Тричковић поставио је питање Управи Савеза градова: зашто се не извршује одлука гл. скупштине и Конгреса Савеза градова, одржаног 1933 год. у Новом Саду, када је једногласно одлучено да Савез градова издаје свој лист, пошто „Савремена Општина“ ни у погледу уређивања, ни у погледу излагања, које је нередовно, не задовољава потребе Савеза градова".

У име Управе Савеза градова одговорио је г. др. Емин Богдановић, да је у истини годишња скупштина Савеза градова, одржана 1933 год. у Новом Саду, одлучила да Савез издаје свој лист, али да је на једној доцнијој седници Пословног одбора, одржаног у Београду, одлучено, да се „Савремена Општина“ привремено задржи за орган Савеза градова. Предлаже да се остави Управи да се на идућој седници Пословног пленума расправи и одлучи, да ли ће Савез градова издавати свој лист, који предлог Пленум такође прима.

Нарочито су детаљно расправљена сва она питања, чије се решавање буде тражило у сутрашњој конгресној резолуцији, па је затим изабран један одбор четворице, који ће проучити све поднете примедбе и предлоге за измену Закона о градским општинама и поднети Конгресу изграђени и формулисани

* Г. Милослав Стојадиновић написао је у часопису „Савременој Општини“ један личан напад на г. Видаковића поводом Видаковићеве књиге „Станбена беда као узрок друштвене дегенерације“.

предлог за измену Закона о градским општинама. У тај Одбор за проучавање и изграђивање допуна и измена Закона о градским општинама ушли су г. г. др. Емин Богдановић (Загреб), Слободан Видаковић (Београд), проф. др. Еуген Јарец (Љубљана) и претседник г. Ф. Малчак (Карловац). Томе одбору предати су како предлози Управе Савеза градова, тако и предлози и примедбе на Закон о градским општинама, које су писмено поднеле наше градске општине и у којима се снажно изражавало њихово животно искуство у спровођењу овога Закона у живот и дело. Затим су проучена питања неопходних измена Грађевинског Закона; потреба да се правним референтима градских општина призна време градске службе у стаж за полагање адвокатско-судског испита; потреба да се градске општине растерете од издржавања полицијских органа и многих других дужности из пренесеног делокруга, те да се омогући градским општинама да извршују своје најважније социјалне, културне и урбанистичке задатке; потреба да се затражи од државе да се реши питање изнајмљених зграда и општинских имања које држава узима за своје потребе. Овом последњем предлогу придружили су се, поред Вараждина, Осијек, Карловац, Марибор итд., те је једногласно одлучено, да се и то питање унесе у конгресну резолуцију и заштите угрожени материјални интереси захтеви и градских општина. Истога дана поподне одржана је седница Одбора четворице за дефинитивно формулисање савезних предлога за измену и допуну Закона о градским општинама. На истој је седници, пре свега, у начелу решено, да се изради савезни предлог минималних захтева и најхитнијих потреба југословенских градова у погледу измена и допуна Закона о градским општинама, т. ј. да се тражи измена бар само оних прописа који коче нормалан развој наших градова и њихове комуналне политике. Како је ово једно од животно значајних питања наших градова, то ће му „Београдске Општинске Новине“ посветити пуну пажњу у једном од својих идућих бројева.

Одбор за израду дефинитивних предлога за измену и допуну Закона о градским општинама радио је до касно у ноћ, припремивши и све потребе стилизације нових законских одредаба. Референт одбора био је г. др. Емин Богдановић као један од наших најбољих познавалаца комуналног законодавства...

Конгрес Савеза градова.

Сутрадан, 8 децембра, у недељу, отворен је Конгрес и главна скупштина Савеза градова у свечаној сали Градског већа града Сушака. Конгрес је отворио, у присуству изасланика Њ. В. Краља и претставника Краљевске Владе, претседник Савеза градова г. Рудолф Ербер, претседник града Загреба. У своме одличном и стручно обрађеном говору, г. Ербер је подвукао:

Господине изасланиче Његова Величанства Краља, господе заступници Краљевске владе, драги другови и пријатељи, прије него пређемо на редовни рад ове наше главне скупштине, света нам је дужност да се у највећем пијетету споменемо Онога, који је жртвовао свој драгоцен живот за величину и снагу наше драге Отаџбине, Краљевине Југославије, свој живот, који

је сав био испуњен јуначким и неуморним прегалаштвом за народно ослобођење и уједињење, за снажење и јачање заједничке нам Отаџбине и за велику идеју трајног мира међу свима народима. Слава Витешком Краљу Александру I Ујединитељу!

— Слава Највећем Краљу! одговорили су једнодушно претставници свих наших градова...

— Под непосредним дојмом овога свечаног тренутка, ја Вас, господо, молим да Сину и Наследнику Великог и Неумрлог Краља, нашем љубљеном Краљу Петру II, упутимо овај телеграм:

Његовом Величанству Краљу Петру II Београд.

Претставници градова Краљевине Југославије, окупљени на годишњој главној скупштини Савеза градова Краљевине Југославије, на Сушаку, подносе Вашем Величанству изјаве своје пуне лојалности, оданости и љубави, спремни да и у будуће свим снагама раде на јачању и унапређивању велике нам и драге заједничке Отаџбине Краљевине Југославије.

Живело Његово Величанство Краљ Петар II
Живео Узвишени Владалачки Дом Карађорђевића!

Претседник Савеза Ербер".

— Живео Краљ Петар, живео! одјекује из свих грла.

— Надаље Вас, господо, молим да Његовом Височанству Краљевском Намеснику Кнезу Павлу упутиме овај телеграм:

„Градови Краљевине Југославије, по својим делегатима на скупштини Савеза градова на Сушаку, подносе Вашој Висости и целом Краљевском Намесништву своје смерне поздраве, гледајући нарочито у Вашој Висости највећег заједничког сваког културног напретка уједињене Отаџбине Краљевине Југославије.

Претседник Савеза Ербер".

— Живео Кнез Павле! разлегло се конгресном двораном.

— Господо, част ми је поздравити на првом мјесту изасланика Његова Величанства.

Ја Вас молим да код Краљевског Намјесништва будете тумач наших најискренијих осјећаја према Узвишеном Владалачком Дому и наше пуне спремности да све своје снаге уложимо за даље изграђивање и јачање Краљевине Југославије, којој су градови главна културна средишта и жаришта.

Поздрављам и осталу господу изасланике који су нас почастили својим присуствовањем и то: изасланика господина Претседника Министарског савета и господина Бана Савске бановине Петра Бензона, начелника Банске управе; изасланика Министарства унутрашњих послова, Начелника Иву Рушњака; изасланика Министарства грађевина, инж. Јована Обрадовића, вишег саветника Министарства грађевина; изасланика Ми-

нистарства финансија, г. Радована Драшковића, вишег инспектора Министарства финансија.

Поздрављам Вас, господо делегати Југословенских градова, који сте својим доласком на ову скупштину доказали да је у Вас увијек једнако јак интерес за Савез градова и вјера у нужност његове егзистенције.

Поздрављам и нашу штампу која је у свако доба са симпатијама пратила рад Савеза градова и помагала његова настојања око унапређивања градске самоуправе и свих осталих интереса југословенских градова.

Предлажем надаље да упутимо и телеграме Претседнику Министарског савета д-ру Милану Стојадиновићу, Министру унутрашњих послова д-ру Антуну Корощцу и Министру финансија Душану Летици, што претставници градова једногласно прихватају.

Претседник Савеза градова г. Рудолф Ербер говори о закону о градским општинама и осталим актуелним питањима југословенских градова... (До претседника г. Ербера г. г. функционери Савеза ген. секретар др. Емин Богдановић и отправник послова Савеза г. Слободан Видаковић)

— Ова наша данашња скупштина је осма главна скупштина Савеза градова. У ово осам година живио је Савез у врло различитим политичким и економским приликама, али је увијек задржао један јединствени правац у свом раду, настојећи да објективно и неполитички дјелује на корист градова у свим крајевима простране Краљевине Југославије. Управо ради те објективности није у Савезу градова никада долазило до сукоба и трзавица, него су се сви послови свршавали у миру и у духу пуне непристрасности и помиљивости. Због тога свог неполитичког и културног карактера могао је Савез градова да задржи исти правац рада и у вријеме кад су на челу градова стајале биране градске управе, као и сада кад постављена градска вијећа врше

своју тешку дужност, која ће за цијело у најскорије вријеме опет прећи на легална градска претставништва. Савез градова мора то искрено жељети, јер ће биране градске управе имати јачи контакт са грађанством и боље услове рада.

Велики дио дјелатности Савеза градова од његова постанка заузимао је рад око доношења јединственог закона о градовима за цијелу Краљевину. Сада је тај Закон већ на снази, али рад Савеза градова у том погледу још није довршен, јер нови Закон не одговара у свему принципима праве и истинске градске самоуправе, како ју је од свог постанка схваћао Савез градова. Зато мора Савез градова ићи за тим да се такве неповољне одредбе Закона о градским општинама измијене. Стога је израђен обиман предлог за измјене и допуне Закона. У том раду живо су учествовали и многи градови, који су поднијели своје нарочите примједбе и предлоге на нацрт Савезне управе. Како и сама Краљевска Влада спрема измјене и допуне у Закону о градским општинама, а траже то и основни принципи њеног програма, можемо се надати да ће ускоро бити отуљене неке оштрине новог Закона у духу либерално и демократски схваћене градске самоуправе.

Кад се донесу потребне измјене и допуне Закона о градским општинама, доћи ће за цијело убрзо и до избора нових градских вијећа, а онда чекају Савез градова, како сам већ споменуо, важни радови око нове организације градских управа, напосе око израде нових градских статута и око усавршавања градске администрације.

Код измјена Закона о градским општинама остаће један од важних захтјева Савеза градова, доклегод не буде испуњен, легализација Савеза градова као законски признатог комуналног форума и принудне организације градова.

Други важан закон од којег градови очекују знатно сређивање својих економских прилика и свега свога комуналног живота је Закон о самоуправним финансијама, који би имао да буде социјално правичан и да обезбиједи праведно разграничење јавних дажбина између државе, бановине и општина. Захтјев за доношењем таквога закона налази се на дневном реду Савеза градова од његова постанка и мораће се и у будуће истицати на једном од првих мјеста, јер без уређених опћинских финансија не може се замислити просперитет опћина, а према тому ни сређење државних финансија.

Тешка привредна криза, у првом реду несташица рада, принуђава градове да се, много више него у нормално вријеме, баве социјалним проблемима свог становништва, па у том погледу има и Савез градова важно поље рада, при чему треба имати у виду да се тешки проблеми неуспелости најбоље рјешавају омогућавањем и рационалним финансирањем јавних радова. Савез градова бави се и другим социјалним проблемима, као питањем хигијенских станова за економски слабије слојеве градског становништва,

питањем заштите дјете итд. Овдје треба истакнути да Савез градова стоји у пријатељској вези са угледном Југословенском унијом за заштиту деце, којој је највећа заштитница и почасна Претседница Њено Величанство Краљица Марија.

— Живела Краљица Марија! поздравили су одушевљено претставници наших градова.

Унија је недавно одржала одличан конгрес, на коме је био заступљен и Савез градова по своме делегату.

Има и других комуналних проблема који траже своје законско рјешење, као на пр. питање електрификације земље, уређења самоуправних штедионица, измјене Грађевинског закона и Закона о недржавним путовима. По овим, као и неким другим питањима, усвојене су у прошло-годишњој главној скупштини обимне резолуције, па ће се један дио односних оправданих захтева, који до сада нису испуњени, морати обновити и на овој нашој скупштини.

Савез градова имао би и много виших циљева и задатака, у првом реду усавршавање комуналног живота на свим подручјима, напосе финансијском, социјалном и културном, све то на строго научној основи и служећи се искуствима напреднијих држава, али свака таква акција већег стила моћи ће се развити тек у бољим економским приликама. Данас могу и сами градови и њихов Савез да раде само оно што им допуштају данашње врло ограничене и скучене финансијске могућности.

Овде морам дотакнути и једно важно питање, које је у последње вријеме у нашој јавности побудило много пажње и интереса. Схватајући потпуно интенције Краљевске владе у циљу штедње на свим подручјима јавног живота, сматрамо, ипак, да би код смањивања припадности градских службеника требало имати у виду велике разлике које постоје међу појединим градовима у погледу њихове економске снаге, као и чињеницу да је прекомјерно смањивање припадности градских службеника увијек на штету самих градова, јер само добро плаћени службеници могу са вољом и успјехом задовољавати тешке задатке, који се на њих стављају, нарочито у већим и економски јачим градовима.

Савез градова настоји увек да се афирмира и на међународном форуму. Тако је учествовао и у припремним радовима око оснивања свесловенског Савеза градова.

Идуће године одржава се у Берлину Међународни конгрес градова, на којем ће морати да учествује и наш Савез градова, као члан Међународне уније градова, с којом стоји у непрекидном радном контакту.

Завршавам са жељом да наши градови што скорије добију, изабрана градска вијећа, и да Савез градова у новој ери снажније процвате и узнапредује, на корист и срећу југословенских градова, а по том и на срећу цијеле наше Отаџбине, Краљевине Југославије”!

Говор претседника г. Ербера топло је поздрављен.

Културно национална улога југословенских градова.

Пре прелаза на пословни део дневног реда, још у свечаном делу конгреса, добио је реч претставник града Београда г. Душан С. Николајевић, који је у својем одлично импровизованом и високо националном говору подвукао:

— Ја вам доносим поздрав Претседника Београдске општине г. Владе Илића, а у име делегације југословенске престонице сматрам за дужност да истакнем сву важност овога Конгреса. Југословенски градови вршили су у прошлости своју мисију, али је њихов задатак тек данас огроман. Кроз своје културе они ваља да служе мисли југословенске државне целине. У непосредној близини ове зграде стоји споменик који је напредни Сушак подигао бесмртном У-

Вођа Београдске делегације г. Душан С. Николајевић говори о културно-националној улози југословенских градова...

јединитељу. Монументално уметничко дело претставља Александра I као победнички усправљеног крманаша. Чврсто држи крму нашег државног брода наш, само физички, мртви Краљ. Његов дух живи и ја бих, господо, желео да и овога пута Конгрес југословенских градова буде прожет тим духом. Ја вас могу уверити да Београд, да онај Београд, који своју душу не предаје ни једној пролазној политичкој концепцији, да прави национални и напредни Београд живи у духу који је непогрешиво схватио да морају напоредо ићи јака држава и једна братска толеранција. Баш зато што је дубока, та братска толеранција не заборавља никада да велики народ мора имати велику државу.

Наш неумрли Краљ држи крму и бескрајно је и неизмерно лепо Јадранско море. Нешто од ширине тога мора, у коме се огледа плавило неба, морамо унети сви ми у своје душе. Не

смено бити уски; морамо бити широки. Поштујући културне традиције својих градова, уколико оне то заслужују, ми морамо мислити на Југославију и на улогу која је чека и на Балкану и у човечанству.

Београд, у чије име овде говорим, шаље Вам свима своје срце и крупно срце онога краја који је поносно играо улогу југословенског пијемонта. Поносно и широкогрудно, јер овде на Сушаку треба рећи истину: југословенски пијемонт је знао сву важност Вардара, који беше артерија наше средњевековне државе, али је у исто време он био толико југословенски да је кроз то осећање откривао и сву важност Јадранског мора. Јадранска вода и југословенско копно данас чине целину. И, гледајући с овога прозора на Јадран, ја осећам да је, крај свих политиканских застрашивања, наша будућност радосна. Држи чврсто крму нашег државног брода наш Ујединитељ, широко је и дубоко наше море, и нека Савез југословенских градова служи југословенској државној целини!

Крај говора г. Николајевића поздрављен је бурним аklamacијама одобравања.

Рад Савеза градова у 1935 години.

По извршеној верификацији и избору чланова за оверу записника, прешло се на извештај управе Савеза градова о раду у прошлој, 1935 год. Између осталог, у врло обимном извештају претседништва Савеза из Загребa подвлачи се:

„Нарочите претставке поднесене су г. г. Претседнику Министарског савета, Министру унутрашњих послова, Министру финансија, Министру грађевина и Министру трговине и индустрије. У претставкама изнесена су ова важна и животна питања наших градова:

- а) Либерална примена Закона о градским општинама у интересу што шире самоуправе, напоје у погледу надзора над финансијским газдовањем градова;
- б) интерпретација нејасних одребака истог Закона ради његове једнообразне примене;
- ц) остављање свих послова опште управних власти у надлежности градова који су те послове раније вршили (ово питање решено је привремено у смислу грађења Савеза градова);
- д) праведно упоређење звања градских и државних службеника по § 159 Закона о градским општинама (ово питање је, међутим, стварно одложено на касније време);
- е) што скорије доношење закона о самоуправним финансијама;
- ф) завођење привремених градских дажбина за социјалне сврхе (овакве дажбине увели су неки градови, са одобрењем Министра финансија);
- г) продужење дозволе за убирање најмањег приреза у оним градовима где таква дажбина постоји (овај захтев је и ове године повољно решен);
- х) што скорије доношење Закона о самоуправним штедионицама;
- и) што скорије доношење Закона о изменама и допунама у Закону о грађевинама и у Закону о државним путевима;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ј) што скорије доношење Закона о електрификацији земље, са нарочитим обзиром на интересе градова;

к) изузимање самоуправних приреза од погодности оброчног отплаћивања;

л) ублажење Уредбе о смањењу припадности општинских службеника.

Један део ових жеља и захтева Савеза градова још увек чека своје решење, и Савез градова мораће у том погледу настављати своју делатност.

Управа Савеза градова трудила се и ове године да ради у духу свога досадашњег рада, имајући у виду најбиталије интересе наших градова, нарочито у садашње доба тешке привредне кризе, која је многим градовима одузела могућност нормалног развитка и напредовања у најважнијим гранама комуналног рада.

Закон о градским општинама мора се мењати...

„Како Закон о градским општинама, садржи доста одредаба које, по мишљењу наших градова, не одговарају основним начелима либерално и демократски схваћене градске самоуправе, израдила је Управа Савеза градова нацрт предлога за ревизију неких одредаба Закона, за које се у прво време осећа најпреча потреба измена и допуна. Тај нацрт био је нарочитим расписом послан свим градовима, члановима Савеза градова на мишљење. Овај корак Савеза наишао је на велико интересовање градова, те је већина њих доставила Савезној управи своја мишљења, и то многи од њих са нарочитим примедбама, које су достављене свим члановима Савеза. Међу овим примедбама има врло добрих и корисних сугестија, те је ово један важан случај живог и непосредног контакта између Савезне управе и чланова, који је један од првих и најјачих услова за напредак Савеза градова и за оправдање његова постојања. Главна скупштина имаће да каже своју коначну реч о предложеном нацрту ревизије Закона о градским општинама, за коју се данас и те како осећа да је неопходно потребна. Истина је да би била потребна општа и темељита ревизија Закона о градским општинама, али у данашње време треба ићи за тим да се што пре изврше оне измене и допуне које су неопходне и неодољне, а све друго нека остане за касније време.

Поједини захтеви Савеза градова...

„У току године поднела је Савезна управа Краљевској Влади већи број претставки и захтева по разним важним комуналним питањима. Тако су на пр. Министарству финансија поднесене претставке, којима се тражи:

а) да се за ову годину изузетно дозволи да се разрез општинског приреза изврши на основу непосредних пореза за 1934 год.;

б) да се, с обзиром на смањење земљарине, градским општинама дозволи да могу прирез на земљарину за 1935 год. разрезивати на основу земљарине за 1934 год., односно да могу мањак који ће настати због смањења земљарине накнадити повишењем стопе општинског приреза на смањену земљарину;

ц) да се што скорије донесу општа упутства за израду градских правилника у смислу § 124 Закона о градским општинама;

д) да се Народном претставништву предложи измена Тар. броја 259/а у правцу оснивања Општег регулационог фонда, из којег би се исплаћивали трошкови за израду регулационих планова и уредаба о њихову извршењу у финансијски слабијим градовима;

е) да се укине Уредба о смањењу припадности општинских службеника Бр. 19.904/І од 10 V 1934 год. и у погледу удатих жена.

Министарству социјалне политике и народног здравља поднесена је претставка да се изврше потребне измене у Закону о болницама.

Министарству саобраћаја поднесена је поновна претставка за повлашћену возњу градских службеника на државним железницама и бродовима.

Министарству правде поднесена је претставка да се градским правним референтима на бившем подручју Србије и Црне Горе време градске службе рачуна као стаж за полагање судијско-адвокатског испита.

Претседништву Министарског савета, Министарству пољопривреде и Министарству трговине и индустрије поднесена је претставка којом се тражи таква измена Уредбе о заштити земљорадника да се и самоуправне штедионице изузму испод ове уредбе, као што су изузети државни новчани заводи.

Како је настао спор да ли се у дисциплинском поступку против градских службеника у смислу става 1 § 104 Закона о градским општинама имају примењивати одредбе Закона о чиновницима или Закона о унутрашњој управи, затражена су потребна упутства од Министарства унутрашњих послова. Из решења Министарства види се да оно стоји на гледишту да се и мају примењивати одредбе Закона о чиновницима, као што је то сматрала и Управа Савеза градова.

На основу једне раније претставке Савеза градова, донело је Министарство саобраћаја решење да су градске и општинске болнице ослобођене од плаћања поштанских такса, што је на пр. још један важан конкретан успех Савеза градова.

Настављено је прикупљање података за осигурање градских службеника и радника, како би се у згодном моменту могле затражити измене Закона о осигурању радника на корист градских општина.

Појединим градовима достављена су, на њихов захтев, упутства и мишљења по разним питањима, напосе у циљу што једнообразније примене одредаба Закона о градским општинама.

По предмету израде статута и уредаба о новој организацији градова прикупљен је потребни материјал и вршени су остали припремни радови и проучавања, јер до коначне израде статута и уредаба, у смислу одредбе става 1 § 148 Закона о градским општинама, има да дође тек након избора нових градских већа.

Поред осталог рада Савеза, издејствовано је повољно тумачење неких одредаба закона и других прописа. Овде спомињемо, да је Уредба о смањењу припадности протумачена тако да се она не односи на награде претседника војвођанских градова који су градски пензионери.

Сарадња Савеза градова са Међународном Унијом градова и другим организацијама.

„Управа Савеза градова стајала је и ове године и вези са Међународном унијом градова у Бриселу, од које је редовно примала њене публикације и расписе, а по њеном тражењу послала јој је приказ пензија градских службеника у Краљевини Југославији и списак југословенских часописа који се искључиво односно много баве третирањем комуналних проблема.

По тражењу Савеза низоземских општина „Vereniging van nederlandsche gemeenten“ доставила му је Управа Савеза приказ досадашње делатности Савеза градова, а има му још послати приказ садашње организације југословенских градова и општина по новим законима.

Треба истакнути да Савез градова налази све више уважавања у нашем јавном животу. Тако је нарочито ценена његова сарадња у Југословенској унији за заштиту деце, којој је почасна председница Њено Величанство Краљица Марија, и у којој је и Савез градова заступљен по свом сталном делегату у Главном одбору”.

О резултатима делатности Београдске Савезне канцеларије.

„Отправништво послова (радна канцеларија) Савеза градова у Београду, које води наш познати комунални и социјални радник г. Слободан Видаковић, било је својом многостраном делатношћу и у овој години од велике користи, како за Савез градова као целину, тако и за градове појединачно”, подвлачи се у извештају претседништва Савеза из Загреба, па се наставља:

„Отправништво Савезних послова у Београду је по свима појединачним захтевима заинтересованих градова одмах предузимало потребне интервенције. Београдска Савезна канцеларија свршила је у току ове године врло велики број предмета, међу којима има и великих, често животно значајних послова наших градова, како по захтевима управе Савеза градова, тако и по захтевима градова појединачно, и то код разних министарстава, виших судова и других службених институција и фактора. Највећи део предузетих послова свршен је са успехом и на задовољство градова. Ове службене и бесплатно вршене интервенције Савезне канцеларије односиле су се у највише случајева око одобравања разних уредби и правилника, такса, трошарина, царинских ослобођења, око пропаганде туризма, правничких, урбанистичких и других стручних савета, заступања градских интереса у споровима итд. Отправништво послова заступало је нарочито при одобравању градских буџета оне мање градове који за ту сврху нису могли да пошаљу своје изасланике у Београд, а исто тако и оне градове који су тражили да орган Савеза градова пружи своју стручну сарадњу њиховим изасланицима кад дођу у Београд, нарочито када су у питању поједини компликовани случајеви или случајеви који су већ неповољно решени”.

„Овај успешни рад Савезне канцеларије ванредно је важан, јер би се без њега многа и многа животна питања наших градова или одуговлачила, или би се пак

учесталим путовањем претставника у Београду стварали огромни и излишни трошкови”.

„Отправништво послова Савеза градова учинило је много за организовање пропагандистичко-публицистичке акције на корист наших градова. Благодарети тој пропаганди, наш Савез градова се јаче афирмирао у нашој и страниј јавности, а градови су овом публицистичком акцијом добили нарочито много у погледу унапређења туризма, чију је пропаганду Отправништво послова систематски вршило, особито кроз штампу братских словенских народа”.

„Одлукама Пословних одбора Савеза градова, овлашћен је г. Видаковић да може, поред редовног рада у руковођењу пословима београдске Савезне канцеларије, у име Савеза градова вршити проучавања комунално-социјалних прилика наших градова. Сходно овим одлукама, Отправништво послова вршило је проучавања социјалних, културних и економских манифестација нашег градског живота. Уз сарадњу других корпорација и научних институција, вршило је детаљне анкете о социјалним приликама нашег градског живота”.

„У току ове године, као резултат овога научног рада наше савезне канцеларије, г. Видаковић написао је и издао, уз помоћ Савеза градова, два нова дела. Ова проучавања комуналних и социјалних проблема наших градова дала су врло добре резултате и стекла признање и јавности и науке. Тако је Масариков Словенски институт Чехословачке републике изабрао г. Видаковића за свога иностраног члана (социјално-господарског акад. одбора) у знак признања успешних резултата овог његовог рада на пољу социјалног проучавања”.

„Отправништво послова Савеза градова учествовало је у име Савеза на многим привредним, социјалним, комуналним и другим конференцијама у Београду, где је заступало интересе градова”.

„Исто тако, по налогу управе Савеза градова, отправник послова је учествовао на Међународном конгресу за асанацију градова и станбену културу, одржаном ове године у Прагу, где је у име Савеза градова поднео претседништву Уније штампани реферат о асанационим проблемима Југословенских градова. Исто тако учествовао је и на скупштини оснивања Чехословачко-југословенског радног савеза за социјалну, социјално-комуналну и социјално-здравствену политику, као и Свесловенског савеза градова, у чији је комитет ушао за главног тајника у име нашег Савеза, У име Савеза, Отправништво послова руководило је свима сарадничким пословима са иностранством, нарочито са словенским савезима градова, као и са Међународном Унијом градова, са чијим је претставником др. Емилом Винком одржао конференцију, на којој је утврђен план ојачања веза између Међународне уније и нашег Савеза, који је њен члан. Нарочито је било третирано питање учествовања нашег Савеза на Међународном конгресу градова, који ће се одржати у Берлину 1936 године, са дневним редом који је врло важан и актуелан за све наше веће градове”.

„Ове године основана је Чехословачко-југословенска радна заједница социјалних и социјално-комуналних

друштава и установа, кроз коју ће се путем размене, искустава и програмских гледишта, као и међусобног упознавања комунално-социјалне радиности изградити што боља социјална и социјално-комунална политика братских народа и градова Чехословачке и Југославије. На оснивачкој конференцији, коју је сазвало Отпразништво послова Савеза градова у заједници са Министарством социјалне политике, и која је одржана у Београду, учествовало је седамдесет највећих југословенских социјалних, хуманитарних и здравствених друштава као и научних установа, преко својих претставника”.

„Својим успесима и марљивим радом Отпразништво послова Савеза градова потпуно је оправдало оне наде које су се од првог почетка у њ стављале”.

Поједине градске општине неуредно плаћају своју чланарину...

Сви градови по § 2 Закона о градским општинама који су досад били чланови Савеза градова остали су у чланству и ове године. Од градова који раније нису били чланови ступили су у чланство градови: Јагодина, Пећ, Пирот, Тетово и Чаковец.

Чланарину за 1935 годину уплатили су до 15 XI 1935 год. само 43 града, а 22 града дугују чланарину за ову годину у укупном износу од 71,500 динара. Потраживања из ранијих година на име чланарине градова, који су и данас чланови Савеза, износе 56,500 динара. Девет градова није платило чланарину већ неколико година. Како је чланарина готово једини приход Савеза, разумљиво је да је у неплаћању чланарине главни разлог неповољном финансијском стању Савеза градова”.

После извештаја управног и надзорног одбора, бора, као и извештаја о благајничком пословању, који су акламацијом усвојени, прешло се на доношење нових Савезних правила, која су на седници Пословног пленума већ детаљно проучена и израђена. Са малим и незнатним допунама, предлог нових Савезних правила примљен је једногласно. Нарочито је топло поздрављено установљавање врховног претседништва Савеза градова, у које улазе председници Београда, Загреба и Љубљане. Поводом овога било је више програмских говора. Г. Павле Кара-Радовановић, делегат Београда оштро је замерио извештај покушај да се ова лепа идеја извргне злонамерним тумачењима. Г. Кара-Радовановић је на крају овог свог говора подвукао:

Господо претставници југословенских градова,

„На овоме врло значајном скупу високих претставника и функционера свих градова наше Југославије, не може и не сме пасти ни једна реч, а камоли читава мисао необјективно! —

Све што се у овоме високом претставништву градова Краљевину Југославије каже, мора бити дубоко промишљено и у потпуној сагласности са интересима ове институције и њених циљева, а с погледом на велике државне интересе. —

На овоме тако високом скупу ваља сваку реч добро мерити, ради очувања достојанства

ове узвишене установе, којој и наши највиши државни функционери поклањају своју високу пажњу, чему су доказ њихови претставници при свечаном отварању нашега Конгреса. —

Према овоме, ничијој се речи, која падне на овоме конгресу, од одличних представника наших градова, не сме давати други смисао, но што сам беседник жели да истакне! —

Молим за допуштење, да могу рећи, да и сви ви присутни ово моје мишљење делите, јер сви ревностно чувамо достојанство установе чији смо ми претставници и који марљиво настојавамо да послови Савеза иду добрим путем ка истакнутом циљу. —

Мој поштовани друг и пријатељ, први делегат Краљевске престонице — нашега свима милога и драгога Београда — Господин Душан Николајевић, на јучерашњем пословном Пленуму, на коме, нажалост, ја нисам био услед извесне пометње, изнео је предлог да у будуће претсед-

Најстарији већник града Београда г. Павле Кара-Радовановић захваљује на поверењу које је конгрес градова једнодушно исказао граду Београду

ништво Савеза градова састављају: Београд, Загреб и Љубљана. —

Овај мудар, родољубив и добро промишљен предлог господина Николајевића, наишао је јуче на добро разумевање и једнодушно одобравање и прихваћен је од присутних на јучерашњем пленуму, као добар и користан с погледом на велике задатке Савеза наших градова.

Али се и поред свега овога нашао неки смутљивац ван наших редова, који је прошле вечери унео извесну забуну, подмећући моме драгом пријатељу Господину Николајевићу оно о чему он никад и ни на којем месту, а још мање на овоме конгресу, помишљао није. —

Дотични, коме је Савезни пленум отказао приступ због неких његових других интрига и потурања, протурио је међу појединим делегатима, да Господин Николајевић својим предлогом хоће да васкрсава већ давно сахрањени

тријализам, кога нико у нашој хомогеној и централистичкој држави неће. —

Господо претставници југословенских градова, противу овога гнуснога подметања и извртања истине морамо устати сви једнодушно и одлучно, јер смо сви ми на овоме конгресу, на челу са нашим драгим и уваженим претседником г. Ербером, лојални и државотворни грађани и претставници наших градова. —

Ваља знати да је Господин Душан Николајевић један од најјачих интелектуалаца на нашем Словенском југу и опште познати унитариста, који опште и свестрано добро читаве наше југословенске нације гледа у народном и државном јединству; у слози, братству и љубави међу становницима наше велике Југославије. —

Господин Николајевић, готово, свакодневно се пење на јавну говорницу, као најјачи писац и беседник, приказујући и истичући југословенску идеологију, истичући велике циљеве наше државно-националне политике у погледу свију питања од општега интереса. —

Господин Николајевић је увидео потребу, коју и сам увиђам, да у пословима Савеза градова ваља што више ангажовати нашега београдског претседника г. Владу Илића и Љубљанског г. Др. Владимира Равнихара, те да и они у свему приме одговорност за евентуалне неуспехе у раду Савеза градова, а не да за све прима одговорност само наш драги претседник г. Рудолф Ербер. —

Примајући овакво претседништво, то није никакав тријализам већ једна чиста практичност, да се тако крупни послови, као што су послови Савеза градова, не натоваре на леђа само једноме нашем драгом другу, већ му у помоћ додељујемо још два наша сјајна претставника, са оправданом надом да ће њих тројица више урадити. —

А да у целој овој ствари не постоји никаква друга примеса, већ чист рачун, да Савез постигне све своје циљеве, најбољи вам је доказ то, да ми уз најбурније и једнодушно одобравање и даље остављамо да послове Савеза води наш драги Ербер у својем свима нама тако милом и драгом Загребу. —

Ја лично молим мога драгог побратима Рудолфа Ербера да верује, да све што сам рекао, рекао сам из мојих дубоких, братских осећаја с надом да ће ме тако и разумети и мој уважени побратим г. Ербер и сва остала присутна браћа на овоме важном скупу југословенских градова".

Говор г. Кара-Радовановића топло је поздрављен.

О томе су још говорили г. г. Душан С. Николајевић као предлагач; Васа Исановић, др. Лазар Рашовић, др. Бранислав Борота, др. Емин Богдановић и други. Уз акламацију поздрављено је установљење врховног Савезног претседништва.

Затим је одлучено, да се до идуће годишње скупштине продужи мандат управном и надзорном одбору, као и да се седиште Савеза градова остави у Загребу.

Са конгреса Савеза градова: делегати Београда г. г. инж. Милош Радојловић арх. Ђура Бајаловић и др.

Савезни буџет за 1936 год. примљен је такође једногласно. Решено је да се идући конгрес Савеза градова одржи на Цетињу.

Предлози за измену закона о градским општинама.

Као најважнија тачка дневног реда било је питање формулисања заједничких захтева за допуне и измене закона о градским општинама. У име одбора четворице, референт је био г. др. Емин Богдановић који је прочитао члан по члан предложене допуне и измене. По овоме питању, била је двочасовна стручна дискусија, у којој су нарочито запажени г. г. Миливојд Благојевић (Београд), др. Ал. Јуван (Марибор), Малчак (Карловац) др. Пулграм (Вараждин) др. Равнихар и др. Фуке (Љубљана) Б. Тричковић (Крагујевац) др. Борота (Нови Сад) Драг. Милојковић (Скопље) Богомил Долежал (Сплит) Иво Шубиц (Цеље) Слободан Видаковић (Београд), који је опширно говорио и по питању комуналног чиновништва, нарочито о њиховој квалитативној изградњи у вези њиховог материјалног и социјалног осигурања, заштити њихових законито стечених права, као и обезбеђењу и несмањивању њиховог досадашњег минимума за егзистенцију. Претседник Марибора г. др. Ал. Јуван такође је врло правично и снажно устао у заштиту градских службеника и њихових платних принадежности, а г. Долежал у правичну заштиту законито стечених права.

Једногласном одлуком прихваћени су сви предлози за измене и допуне закона о градским општинама. Ту се тражи, између осталог, и: детаљна измена одредаба о пријему у чланство општине.

Измене § 81 у погледу одређивања надлежности потпретседнику општине;

Допуна § 85 у погледу устројства месних одбора за одељке градова; да се установи положај помоћника претседника града (§ 87); Ради заштите градске самоуправе, тражи се измена §§ 91 и 94 и нормирање захтева, да се решења министра финансија у погледу одобрења градских статута, уредаба и правилника имају доносити најдаље у року од 2 месеца;

Тражи се да се § 100 измени у толико што ће за свако систематизовано место бити везано право на пензију, као и да укупне припадности градских службеника не могу бити мање од припадности државних службеника;

Да се из § 104 избаце одредбе о „престанку службе, и пензијама”.

Да дисциплински судови за градске службенике буду управни судови и државни савет (§ 107).

160 З.о.г.о., као и нормирање одредбе да градско веће не може без претходно спроведене дисциплинске истраге и установљене кривице отпустити ни једног службеника.

У измени политичких одредаба закона о градским општинама тражи се увођење тајног права гласа, као и активно и пасивно право гласа женама т. ј. њихово пуно учешће у комуналној политици наших градова.

Затим се прешло на израду и читање резолуција конгреса, које су такође једногласно усвојене. У конгресним резолуцијама подвлачи се:

За измену и допуну закона о градским општинама.

„Како нови закон о градским општинама, поред свих својих добрих страна, садржи цео низ одредаба,

Претседник Савеза градова и Загребa г. Р. Ербер са гл. делегатима градова после полагања венца на споменик Блаженопочившег Краља Александра. У I реду делегати Београда г. г. Миливоје Благојевић, Душан С. Николајевић, Павле Кара-Радовановић, претседник Карловца г. Малчак и други

Да се у § 116 нормира да за убирање градских дажбина по неизмењеним и од министарства финансија већ одобреним тарифама није потребно приликом одобравања буџета ново одобрење, већ да се важње тих тарифа продужи из једне године у другу, аутоматски.

За градове, који су до сада вршили целокупну надлежност у пословима првостепених опште управних власти, тражи се да им те надлежности могу и даље остати, ако сами изјаве да то желе. (§ 149 у вези § 89).

Исто тако тражи се измена § 159 у толико што би се законито стечена права градских службеника имала да изрично заштите и признаду. Тражи се укидање §

које не одговарају принципима напредне, либералне и демократске самоуправе, коју је Савез градова од свога постанка истицао као први и једини основ за здрав развитак и напредак градова, Савез градова моли Краљевску Владу и Народно претставништво за доношење таквих измена и допуна у Закону о градским општинама, које ће задовољити градове у њиховој тежњи за правом и истинском градском самоуправом. Уједно моли Савез градова да се при том уваже предлози за измене и допуне Закона како их је усвојила ова главна скупштина Савеза градова, а на-

рочито и предлог да се Савез градова призна као законити претставник свих градова.

Градови траже финансиско растеређење...

„Како је држава велики део својих послова пренела разним законима на градске општине, које тај пренесени делокруг финансиски стаје огромних жртава, то основна правичност захтева да се ти издатци компензирају сталним државним дотацијама, које се имају законом нормирати. С тиме у вези моли Савез градова да држава ослободи градове од подношења даљих трошкова за издржавање разних државних установа, (полиције, средских начелстава итд.) за подизање и одржавање зграда државних установа, за учитељске станарине и сл., те како би се градовима омогућило извођење економских, социјалних и културних задатак.

О изналажењу средстава за социјално старање...

„Како градовима, нарочито већим, садашња још увек акутна привредна криза намеће тешке и ванредне дужности на подручју социјалне делатности, нарочито ради ублажења кобних последица неупослености, Савез градова моли Краљевску Владу, да у том погледу изађе у сусрет и да им омогући изналажење што ефикаснијих средстава за потребно социјално старање.

Још шест значајних захтева конгреса Савеза градова...

„С обзиром на смањење земљарине, моли Савез градова Краљевску Владу, у смислу своје раније претставке, да дозволи општинама да могу мањак, који ће настати у њиховим буџетима, накнадити повишењем

Вођство претставника југословенских градова пред спомеником Блаженопочившем Краљу Александру I Ујединитељу

Потреба јединственог закона о комуналним финансијама.

„Како су сређене градске финансије први и главни основ за нормалан и полетан развитак и напредак градова, Савез градова обнавља своју ранију молбу и моли Краљевску Владу да што скорије спреми пројекат јединственог Закона о самоуправним финансијама, који ће бити израђен на социјално-правичној бази и разграничити јавне приходе између државе, бановина и општина, те да тај пројекат достави и Савезу градова на мишљење.

Ради што бољег уређења финансиске администрације градова, Савез градова моли Краљевску Владу за што скорије доношење Упутстава за састав градских правилника у смислу § 124 Закона о градским општинама.

стоје општинског приреза на смањену земљарину, односно уопште диференцирањем стопе општинског приреза.

„Да би се сиромашнијим градовима омогућила израда регулационих планова, која тражи знатне новчане жртве, Савез градова моли Краљевску Владу за измену таб. броја 259-а Таксене тарифе, како је већ Савез замолио нарочитом образложеном претставком.

„Савез градова моли Краљевску Владу да се оставе браници на градским трошаринским станицама, где су досад постојали, како не би градови претрпели големе штете, које би им иначе безусловно настале, јер би се уклањањем браника у великој мери развило криумчарење робе, која подлеже градској увозини на робу, односно трошарину.

„Савез градова моли Краљевску Владу за укидање, односно измену одредбе т. I, § 63 Закона о

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бюджетским дванаестинама за 1935/36 годину, којом је измењен Закон о настањивању војске и морнарице, јер ће иначе многи градови бити врло тешко погођени у својим интересима, с обзиром на велику вредност објеката који се налазе у употреби војске.

„Савез градова понавља своје раније молбе, којима је тражио доношењем два врло важна закона, т. ј. Закона о електрификацији земље, изграђенога на корист јавноправних лица у вођству, градова и њихових предузећа, у спровођењу опште електрификације као и Закона о самоуправним штедионицама, савима правима и повластима које уживају повлашћене државне установе.

„Савез градова понавља своје раније молбе са детаљним предлозима за потребну ревизију грађевинског закона и закона о недржавним путевима.

Претставници југословенских градова за заштиту самоуправног чиновништва.

„Савез градова моли Краљевску Владу да поново регулише питање смањења припадности градских службеника и то тако да се решавање питања евентуалног смањења тих припадности остави по принципу самоуправе самим градовима, како то траже њихове посебне прилике и како то одговара њиховим економским снагама и финансијским приликама.

„Скупштина Савеза градова сматра да је Уредба о смањивању додатака државних и самоуправних службеника од 16 септембра 1935 године у основи својој недовољно социјална, јер је тешко погодила све службенике а нарочито службеничке породице са већим бројем деце, одузимајући у појединим случајевима код нижих службеника велики део њихових припадности, услед чега посредно наступају штете за целокупни друштвени живот и привреду наших градова.

„Како смањење припадности доводи у питање здраву егзистенцију службеничких породица, те ствари тешку психозу код градских службеника, и тиме онемогућава њихов даљи пун елан у вршењу тешких и компликованих комуналних дужности, то Савез градова Краљевине Југославије моли Краљевску Владу да

се извршење ових Уредби одложи и не захтева никакво смањење припадности градских службеника до израде нових градских статута.

„Савез градова моли Краљевску Владу, да финансијским Законом, или иначе, правним референтима градова из првог става § 154 Закона о градским општинама, призна време службе као стаж за полагање судско-адвокатског испита”.

Конгресна резолуција прихваћена је аklamацијом.

На крају Конгреса, према предлогу делегата Београдске општине г. Слободана Видаковића, по питању израђене уредбе о устројству Комуналног бироа и избора предложених стручних одбора, Конгрес је овластио управу Савеза градова да у споразуму са предлагачем г. Видаковићем донесе уредбу о пословању комуналног бироа, као и изврши дефинитивно именовање стручних одбора.

Конгрес је завршен у 2 часа по подне. Са конгреса претставници југословенских градова, на челу са претседником г. Р. Ербером и вођом Београдске делегације г. Д. С. Николајевићем, отишли су пред споменик Блаженопочившег Краља Александра I — Ујединитеља, где је г. Ербер у име свих југословенских градова положио венац на Краљев споменик уз болно и осећајно поклоњење претставника свих југословенских градова. И почетни, и закључни тренутци Конгреса југословенских градова били су посвећени успомени на Највећег Краља и завету да ће југословенски градови, као културно-национални центри, чувати и унапређивати велику Југославију...

После завршеног конгреса, претседник Сушака г. Ђура Ружић приредио је свечани банкет, на коме је пало неколико јединствено лепих и снажних говора: г. г. Р. Ербера, Ђ. Ружића, Др. Новаковића, Д. С. Николајевића, Др. Равникара и Др. Бензона, делегата претседника краљевске владе, који је у своме говору подвукао све стваралачке способности претседника Сушака г. Ђуре Ружића, као и снажни напредак нашега Сушака.

Делегати су још истога дана отпутовали у своје градове, широм велике нам Југославије!

Културна хроника:

Уредба о заштити београдских старина

Грађевински закон у §§ 24 и 25 предвиђа као саставни део уредбе о регулационим плановима наших вароши и посебну уредбу о заштити градских старина. Тако је свака општина дужна, да на свом територију, у споразуму са надлежном влашћу за чување старина, утврди, које су све грађевине, делови града и места од историјског или уметничког значаја и да их поименично унесе у уредбу о регулационом плану, која се без ових посебних одредаба не може подносити ни градским већима, ни надлежном министарству на дефинитивно одобрење.

Београд као стари историјски град, пун значајних традиција које су се, упркос његове бурне историје, предавале с колена на колена, будио је увек нарочити интерес. У више махова, и са најкомпетентнијих страна, прављени су предлози о заштити и одржању појединих историјски и архитектонски значајних грађевина и места на којима су се одиграли догађаји од нарочитог значаја за прошлост Београда.

Одредбе Грађевинског закона дале су нов подстрек овом интересу нарочито у круговима претставника наших музеја, који су, удружени с Друштвом за заштиту старина, још 1933 на основу Грађевинског закона поднели Општини града Београда претставку у којој су, нудећи своју сарадњу, тражили, да се одреди комисија за израду Уредбе за заштиту београдских старина.

На овај рад надовезао је и нови Грађевински одбор. Користећи се већ изнетим мишљењима и раније постигнутим резултатима, Претседник Грађевинског одбора О. г. Б., универзитетски професор, инж. Милан Нешић, у жељи да ово питање добије своју завршну фазу, сазвао је нарочиту седницу на коју су била позвана и сва она лица, која су већ раније показала интерес за ово питање. Да би утврђивање београдских старина било решено што ауторитативније и да би се извршила консултација на што широј основи, проведена је и усмена анкета код појединих личности, који су познати као одлични познаваоци Београда, а осим тога упућен је преко јавности следећи апел:

За наше градске старине!

Значај старина, њихова велика културна вредност позната је нашем народу у пуној мери. Задужбине наших владара, и после пропасти наше средњовековне државе, јасно су сведочиле и доказивале свету, како је био висок онај степен културног развоја и цивилизације, које ју наш народ већ у том добу достигао.

За развој градова историјски споменици имају нарочити значај. Али, ма да су се по нашим селима, у забаченим и удаљеним крајевима, у којима је прилиз новог живота мањи, очували многи споменици, који су на тим местима подигнути пре много векова, у градовима, напротив, пропао је већи део старих и значајних споменика, који су били понос градова и доказ њихове велике културне прошлости. Исчезле су читаве улице, градски делови, као и поједини споменици, који би данас представљали нарочито занимљивост не само за њихове становнике, већ и за сваког посетиоца ког они привлаче.

У Београду, као ретко у ком од наших градова велике и старе прошлости, повезале су се најразличитије културе. Његова борба за самоодржање има у себи нешто нарочито велико и трагично. Зато и споменици, који говоре о његовој прошлости, имају посебну вредност. Ручковани свим овим разлозима, наш модерни урбанистички законодавац предвидео је у нашем новом Грађевинском закону посебне одредбе за заштиту старина, архитектонски и историјски значајних места.

Према тим одредбама нове уредбе о регулационом плану наших градова морају обухватити и градске старине. Оне у њима морају бити тачно означене, тако да се у будуће, без дозволе законодавца, на тим споменицима не смеју вршити никакве промене.

Да се питање старина и историјски значајних места у Београду што правилније и што потпуније реши, претседник садашњег Грађевинског одбора, професор Универзитета г. инж. Милан Нешић, сазвао је 4 новембра о. г. нарочиту седницу, на којој су, осим чланова Грађевинског одбора, присуствовали и представници свих престонијских музеја. Према донетом закључку на овој седници извршиће се анкета међу лицима, која, као познаваоци старог Београда, његове културне и историјске прошлости, могу у овом правцу дати драгоцене и меродавне податке и савете. Да се анкети да што шири значај, упућује се у исто време и нашој јавности молба, да узме учешћа у овоме раду, да свако оно лице, које би по овим за наш град тако важним питањима могло ставити извесне конкретне предлоге, упути своје мишљење Грађевинском одбору преко Одељка Библиотеке

и Музеја Општине града Београда, Кнегиње Љубице бр. 1.

У анкети се истичу следећа питања:

1. Који су делови Београда од историјског и уметничког значаја.

2. Које грађевине треба одржавати обзиром на њихов историјски и архитектонски значај.

3. Које се нове грађевине морају пројектовати обзиром на историјски карактер улице, трга и места.

4. На којима се грађевинама од историјског или уметничког значаја не смеју вршити никакве оправке ни промене док се за то не добије одобрење од надлежних власти за чување старина.

5. Које се грађевине морају одржавати и у оном случају кад то њихов власник из сопствених средстава не може вршити.

Нови, снажни живот наших градова доказ је општег развоја нашег савременог друштва. Он се не да и не може зауставити. Али би било неправично и противно правилном културном развоју наших градова, кад би нове грађевине, нове улице, које се пројектирају обзиром на његове нове потребе, збрисале његове старине и све оне успомене за које нас вежу традиције наших градова и које говоре нашој души с пуно интимне и непролазне величине.

Будући је Уредба о регулационом плану већ израђена, требало је што пре завршити и Уредбу о заштити београдских старина, како би се Уредба о регулационом плану, у својој дефинитивној редакцији, могла што пре поднети Одбору Општине града Београда, односно надлежном Министарству.

Седница на којој је дефинитивно утврђено питање београдских старина, одржана је 2-XII 1935 у Техничкој дирекцији Општине града Београда. Седници су присуствовала следећа лица: Већник Општине града Београда, професор Универзитета инж. Милан Нешић, већник О. г. Б. Душан С. Николајевић, генерал Вуковић, управник Војног Музеја, управник Етнографског музеја др. Ердељановић, пуковник А. Брачинац, као заменик генерала Дероко, г-ђа Зора Симић-Миловановић, архитекта Ђурађ Бошковић, кустос Музеја Принца Павла Мано-Зиси, кустос Етнографског Музеја Митар Влаховић, шеф одсека за израду генералног плана Даница Томић, управник Општинског музеја др. Марија Илић-Агапова.

Седницу је отворио професор Милан Нешић говором у ком је дао израза оном нарочитом осећању и значају, које се веже за старине уопште и посебно за старине Београда.

„На данашњој седници треба решити једно од најделикатнијих и најважнијих питања. Оно задире не само у науку, већ и у наше интимно осећање: питање старих споменика и историјски значајних места у Београду.

Познато је, како и најмање ситнице често евоцирају цео низ успомена, које сећају на давно и заборављено доба везано с најранијом нашом

младошћу, или за догађаје, који су нам познати само из приповедања. Архитектонски и историјски споменици вежу колективно читаве генерације на великим и дугим размацама, који су недоступни обичној људској меморији. По споменицима и културним остацима прошлости цени се општа народна култура. Зато наш познати истраживач старина, професор Ђуро Сабо, има потпуно право, кад каже, да сваки народ, ако жели да буде сматран културним, мора имати видљиве документе, који доказују да се развио од нижег до вишег културног степена, да је свако културно стање резултанта ранијег развоја. Зато и наш „Стари Београђанин“, који је у својим књигама, у низу интимних чланака, дочаравао слике старог Београда, има право, кад ставља као мото својим успоменама речи знаменитог француског историка Фистел де Куланжа: —

— Прави патриотизам није само љубав према земљи, то је и љубав према прошлости.

Као што оснивање Лондона, Париза и других старих градова Западне Европе, тако и оснивање Београда пада у најраније векове људске историје. Келте, његове осниваче, замењивали су редом други народи, који се јављају на позорници европске историје, и специјално историје Балкана. Тај далеки Београд привлачи нас и занима. Његова атрактивна моћ на наше осећање постаје нарочито интензивна оним часом, кад Београд улази у нашу народну историју, кад постаје наш, кад добија име које и данас носи. Сјајна епоха Београда из доба Деспота Стевана, сина Кнеза Лазара Храбељевића, испуњава нас поносом. Београд тог доба, као оне величанствене цркве и задужбине наших краљева, доказују, како је висока била наша културна мисао и како су биле ванредне њене конкретне примене.

Волимо овај стари и најстарији Београд, али нас нарочито дира Београд XIX века, који је настао и који се развио након знамените године његовог ослобођења.

Почињући од 1806, па све до најновијег времена, које се завршава величанственим чином нашег народног Уједињења, у Београду, у ком је још увек преовлађивао оријентални карактер, полако и неосетно, продирао је наш елемент; после толико векова појављују се први делови града са чисто српским становништвом; ударају основи наше будуће народне културе и нашег савременог културног и цивилизованог друштвеног живота; подижу се поједине зграде, школе, цркве и споменици, који постају народна светиња.

За тај Београд, који полако ниче усред старе турске вароши, сваки путник, и наш, и странац, има само речи дубоког признања. И својом чистоћом, и својим општим карактером: типом својих становника, начином живота, који се развија иза скромних кућа, — он буди дубоко поштовање.

Двадесети век донео је један дотле невиђен, гигантски напредак Београда. Већ много пре Светског рата Београд је у својој интимној

дубини осетио велику улогу коју му је будућност наменила у историји трију славенских племена. Он је према тој будућности закорачио дивовским корацима. После Светског рата Београд је постао Велико Градилиште. Све је у њему било у знаку стварања новог живота. Изграђиване су читаве улице, подизани велики и пространи домови и палате, у које је ушао нови живот с новим темпом, који је одговарао новим задатцима. Та активност Новог Београда, у новим условима прилика и времена, личила је оној активности, коју смо видели тридесетих година прошлог века. Али, како по основним законима природе, нови живот увек одузима нешто од старог организма из ког се рађа, то су и нова насеља, нове улице Београда XX века прегазиле многе старе споменике за које су дотад била везана наша осећања, око којих се дотад кретао сав наш културни и друштвени живот..... Гласови, који су се дизали против оваквог поступка, нису могли бити довољно снажни, да се одупру новом времену.

Данас, кад је наступила извесна консолидација у нашем целокупном друштвеном животу, завршен онај први нагли процес изграђивања Новог Београда, сусрело се Старо и Ново као две једнако моћне величине, које настоје да нађу средњу линију за хармоничан упоредни постанак.

Било би неправедно и у протусловљу с основним мислима, које смо истакли у почетку, да стари Београд у целости исчезне. Наши легендарни јунаци, који су створили слободу наше нације, и на чијим јуначким жртвама почива слобода Београда, као и наши први културни прагаоци, испуњавају нас дубоким пијететом. Ми смо дужни и будућим генерацијама сачувати видљиве трагове те наше велике прошлости. У том циљу, и из тих разлога наш добро инспирисани законодавац предвидео је у §§ 24 и 25 нашег новог Грађевинског закона (1931) одредбе, којима се заштићују сви споменици од историјског и уметничког значаја, старе грађевине које имају карактеристичне особине вредне да се одрже, као и они делови града на којима су се одиграли догађаји од великог историјског значаја. Оба параграфа претстављају нову епоху у подизању наших градова. Претставници свих наших музеја у Београду, као и Друштво за заштиту старина упутило је 1933 године Општини града Београда посебну претставку у циљу, да се заједничким радом омогући што исправнија и потпунија примена ових прописа за Београд.

Ослањајући се на ово и овако лепо манифестовану културну вољу наших еминентних радника, и ја сам, у име Грађевинског одбора Општине града Београда, 4-XI-1935 упутио писма претставницима наших музеја с молбом, да дођу на седницу Грађевинског одбора, која је била посвећена овом питању. Служећи се већ раније исказаним мишљењима и појединим закључцима, израђен је овај елаборат о појединим објек-

тима и деловима Београда, који, као старине, историјски значајни споменици и места на којима су се одиграли знаменити догађаји, морају бити обухваћени Уредбом о регулационом плану Београда.

Време је кратко. У најкраћем року Уредба мора бити поднета Одбору Општине града Београда, односно надлежном Министру.

С тих разлога, а руковођен жељом, да све што уђе у ову Уредбу има значај и неоспорну вредност и са чисто научног гледишта, сазвана је и ова седница, извршена анкета међу лицима, истакнутим познаваоцима старог Београда".

После тога приступило се коначном редиговању Уредбе о Београдским старинама. За основу је узет предлог на темељу ког је вршена анкета, а ког су за седницу припремили господин већник О. г. Б. Ђура Бајаловић и шеф отсека за израду Генералног плана г-ђа Даница Томић. Тако су одмах узимане у обзир и све оне примедбе, које су у вези с овим пројектом, ставили господин Бранислав Нушић и господин Душан Николајевић.

Од делова града, које би требало сачувати у целисти, по пројекту је, осим Горње и Доње тврђаве, била узета у обзир: Варош капија, Скадарлија и Јеврејска мала. За Варош капију предлагало се, да се у њој, као у првом насељу у српском ослобођеном Београду, задржи не само стара регулација, већ и целокупан изглед овог дела Београда онако, како се сачувао до наших дана на тај начин, што би се и све нове зграде подизале искључиво у стилу и времену Београда из 19 векка. Овде се нарочито има у виду блок између: Задарске, Краља Петра и Богојављенске улице, са конаком Кнегиње Љубице, угао Краља Петра и Косанчићевог Венца, као и фронт улице Краља Петра од Богојављенске до Грачаничке са двема старим зградама које ту већ постоје. Скадарлија је по пројекту била нарочито предвиђена обзиром на традиције, које овом делу вароши дају извесни босемски и романтичарски карактер, будући су у њему живели Ђура Јакшић, Милорад Гавриловић, Чича Илија Станојевић, Димитрије Гинић, а његова стара кафана „Код три шешира“ била стециште књижевног и уметничког света уопште. Јеврејска мала била је узета у обзир као најстарији део насељеног Београда.

У вези с овим делом предлога г. већник Николајевић ставио је следећу примедбу:

„Мислим да не треба чувати Варош-капију, јер старе зграде на Варош-капији немају ни карактера (типа), ни лепоте.

Једина зграда, коју треба по сваку цену сачувати, то је двор Кнегиње Љубице. Она је и господска и има извесну фамилијарну топлину.

Осим тога ова зграда сакладује са скороподигнутом Патријаршијом, која је једно уметничко дело и врло много у духу словенства и православља.

Сматрам да Скадарлија није нарочито типична, а да није нимало лепа и да према томе не постоји никакав разлог, да се овај део Београда, који је имао све негативне стране једне

циганске мале, сачува. Ово је у толико јасније, што је, делимичним модернизовањем те Скадарлије, она већ осуђена на неминовну пропаст.

Каване у Скадарлији немају ничег боемског и уопште је само фраза, да је Скадарлија наш „Латински квартал“.

Нарочито треба обележити кућу у којој је живео и умро наш велики лиричар и кућу у којој је живео и умро један од најбољих наших глумаца — Милорад Гавриловић.

Јеврејска мала раније је имала доста од једног гета. Већ као такву њу не би требало чувати. Данас је она испресецана модерним улицама и преко тих улица и модерних кућа постала нешто шарено и нетипично.

Ни по чему не треба сачувати стару Синагогу, јер она не располаже архитектонским квалитетима, није карактеристична, а не видим друге разлоге да се очува.

Амам је траг турске прошлости, а нема никакве архитектонске квалитете“.

Тако је, на основу ових примедба, код дефинитивне редакције Јеврејска мала уопште изостављена, а за Скадарлију донето решење, да се задржи само досадашња регулација, као остатак једног дела спољашњег бедема, који је некад опасивао стари „Београд у шанцу“. Предлог за Варош капију коначно је ипак усвојен из тих разлога, што би овај део очуваног старог Београда био једини спомен на прва српска насеља у њему и први културни живот.

Г. архитекта Бошковић, одушевљени стручњак за стару архитектуру, који се још од раније истаклао као нарочити заштитник београдских старина, нагласио је нарочито потребу, да се код будућег пројектовања на овом блоку обрати посебна пажња на оба профила улица, како не би дошло до дисхармоније између старог и новог стила и како би се постигао онај дојам, који се жели чувањем и одржавањем овог дела града.

Посебна дискусија повела се у вези с чувањем Доситејевог лицеја. У предлогу је било предвиђено, да се лицеј, пошто га регулација сече, премести у близину с тим, да се и његова околнина обради у стилу времена из ког датира лицеј. Овај део предлога наишао је на једнодушан отпор код свих присутних чланова. Тако је једногласно донето решење, да се ова зграда, најзначајнији споменик српског Београда у XIX веку, по сваку цену сачува на месту на ком се налази, да се регулација не веже за њену судбину, већ обратно, да се регулација мења према њој.

Од старих зграда, које су биле предвиђене према пројекту, нарочиту је дискусију изазвао предлог о Крмановићевој кући на Теразијама, у којој је, по ослобођењу Београда, становао Регент Александар, и у којој је 1 децембра 1918 проглашено Уједињење. Како је према одредбама завештаоца предвиђено, да се ова зграда руши и да се на њеном месту подигне огромна палата, донето је решење, да се у сваком случају мора чувати основа приземља и фасада зграде онако како данас изгледа.

По пројекту су биле предвиђене и старе чесме, које су се некад налазиле по београдским улицама

и служиле за давање воде београдском становништву. Предлагало се, да се Теразијска чесма врати у варош на старо место, или његову близину, а остале старе чесме да се по могућству поновно подигну на местима, где су се некад налазиле. Исто је тако пројект предвиђа, рестаурацију некадашњих градских капија: Стамбол, Видин и Варош капије и да Уредба о заштити старина обухвати и старе цркве: Саборну, Вазнесенску и Топчидерску.

Имајући увек у виду све моменте, који су важни за културни и општи развој Београда, као и његову прошлост и традиције, господин већник Душан С. Николајевић ставио је у вези с овим предлозима следеће примедбе:

„Једина чесма која би могла бити узета у обзир, то је чесма у Топчидеру: има и извесну уметничку вредност, релативно добре орнаменте, једну мирноћу; поред тога не би одударала од архитектуре модерног Београда.

Против рестаурације капија се мора устати најенергичније, јер би оне биле у опреци са садашњим Београдом. Његов је цео урбанистички развој ишао сасвим самостално, јер, кад се Београд почео да развија у право градско насеље, није ни било тих капија које нису ни у своје време претстављале нешто што би колико толико одговарало оним капијама по другим градовима: оне су тамо, не само историјске, него и монументалне и органски везане за градски развитак.

Да се правилно реши то питање требало би на место некадашњих капија поставити монументе на којима би у рељефу били приказани историјски моменти везани за те капије.

Ако би се на место наших садашњих цркава које претстављају с архитектонског гледишта најпростије грађевине црквене архитектуре, подигле монументалне цркве, које одговарају значају и историји наше правослазне цркве и тежњи, да Београд постане уистини велики град, мислим, да нема никаквог разлога, чувати ове цркве, које уосталом и нису старе и не проистичу из духа наше средњовековне црквене архитектуре која је доле, на нашем Југу, дала сјајне архитектонске творевине. Ово је моје принципијелно становиште“.

Посебну пажњу свратио је г. већник Душан С. Николајевић на новије архитектонске објекте, који су већ данас уско везани с историјом нашег града, као што је руска црква Св. Тројице. Предлажући, да се ова црква унесе у Уредбу, г. Николајевић је рекао: —

„Руску цркву Свете Тројице треба сачувати из ових разлога: —

Она у својој скромности има врло много штимунга. То њено биће одговара месту на коме је било наше старо гробље, тако да у тој цркви на неки начин живе традиције нашег Београда, који је као и цела наша земља све своје снове националне везивао за ону Русију, чије заставе и симболе чува руска црква Св. Тројице.

Осим тога, та црква симболише све болове и сва надања руске емиграције, чији је при-

мет, односно садржај онога што сликају и јесте од прворазредне важности. Ако се овоме дода још и урођена сервилност, бар привидна, онда се да лако замислити како и у коликој мери руски сликари — нарочито иконописци — подражавају оне сликаре за које они верују да су велики мајстори. Има нечег трагичног у тој сентиментално-романтичној театаралности, у тој лојалности, у бављењу уметношћу у уверењу да су Југословенски уметници слабији, у вечитом сну о својој личној и колективној моћи. Изгледа нам као кад би отсечени нокти покушали да, и ако су уклоњени са руку, и ако више не могу да расту, покушају да на себе предузму функције и важност личности којој су припадали. По несрећи, у уметности се то осећа више но у ма којој грани делатности. Русима не достаје полеђина. Наша земља, мада гостопримљива, не може им пружити ни непосредног надахнућа нити онај оквир који им је давала њихова рођена грудa. Остала им је само нека чежња, дубока али неодређена. А чежња или чини да се изглед стварних облика побрка или охрабрује људе да бунцају, да мешају стварност са маштом. Несумњиво је да има и међу нама велики број оних који више воле да гледају слику као што гледају драму или читају роман, оних који не могу замислити залазак сунца, пролеће или незнам шта, а да не освеже своје љубавне или какве друге успомене и да уживају у њима место у слици. Такови не би смели пропустити руску изложбу.

Изложбу немачке савремене уметности и примењене уметности отворио је у недељу пре подне, у присуству многобројних званица, господин Министар просвете, г. Стошовић. Изложба је смештена у обе сале павиљона „Цвијете Зузорић”.

Као мото изложбе оштампан је у каталогу један став из говора господина Хитлера у коме вођа вели, да је мишљење да у материјално тешким временима треба запоставити културна питања исто толико лудо колико и опасно. И ова нам изложба доказује да су Немци пролазећи и кроз ова тешка времена умели да одрже активност и немачких уметника и немачких мајстора. Што је још важније успели су да нађу блиску везу између занатства и уметности. Колико је то тешко остварити у једној тако јако индустријски развијеној земљи, у земљи која је у финансиском погледу гора од нас, није потребно овде наглашавати. И они који су са сумњом гледали на државну, општинску и појединачну моралну и материјалну помоћ намењену развијању ручних радова — уметнички схваћених и изведених уметничких радова — сада морају признати своју кратковидост. Ова изложба узорака свега онога што немачки занатлија — уметник (а не би требало да буде занатлије који није уметник) намењена блиском Истоку мора пожњети и моралне и материјалне успехе. Материјални успех ће доћи од сигурних наручбина како од Београда тако и од Софије и Атине

и Анкаре и Цариграда. Створиће се једно тржиште које ће бити чисто немачко, и које ће свако у најмању руку исплатити бар оно што су немачка влада и сами уметници утрошили. Ова изложба може у ствари значити и сам нови расцвет немачке ручне радиности. Морална добит ће бити у томе што ће се уплив немачког укуса, управо немачке културе, опет нагло појачати у земљама Балкана и Блиског Истока.

Изложба је ванредно богата у погледу разноврсности. Има на њој свега. Од посуђа па до отисака ћирилице ливене у Немачкој. И све је рађено са подједнаком савесношћу. Овде онде се осећа мало и сувише тежине — нарочито у питању ваза и стакларије — али је општи утисак одличан. Трпело би написати читаво дело само о овој изложби па да јој се дадне пуна и заслужена пошта. Стварно материјалан тако разноврсан да је поређење немогуће. Морало би се говорити о сваком излагању по наособ.

Незнамо колико је безумесно овом приликом обратити пажњу надлежнима од колике користи може бити организовано потпомагање домаће радиности и оснивање савремено уређених уметничко-занатских школа. Али Немци нам свакако дају сјајан пример шта би ми могли и требали да радимо. Наше кујунције — данас можда најбољи радници у сребру на свету — изумиру. Њихов занат се заборавља. Наше казанције изумиру исто тако. Јевтина штампана платна потискују наше везове. Машином рађени орнаменти су већ готово сасвим убили наш дуборез. Рђави а и скупи фабрички ћилими потискују наше добре домаће творевине. Стварно наш традиционални уметник-занатлија пропада, о њему нико не мисли. А ми имамо ствари и мајстора који би могли својим радом и користити и учинити част и себи и држави. Али изгледа да се наши одговорни кругови не слажу са господином Хитлером у погледу културних питања. Можда је код нас појам културе и сувише оштро одељен од појма живота, те нам је тешко видети како, са мало охрабрења, уметност може послужити и политичким интересима државе и културно-економским интересима целокупног народа. Немци су нам на ноге донели да видимо шта се може учинити. Хвала им и желимо им успеха.

О самој чистој уметности на овој изложби тешко је говорити. Има свега неколико акварела који служе искључиво као позадина осталим изложеним предметима. Ма да стварно у извесним случајевима ствари из примењене уметности су толико успеле да је тешко рећи зашто су назване примењеном уметношћу. Између многих других ствари такав је случај и са теракотом од Рудолфа Тауберт-а. У опште једна ванредно успела изложба како у погледу пропаганде немачке домаће радиности тако и у погледу јасног указивања на способност и вољу Немаца да не попусте у квалитету домаћег радинства које им је донело славу још у средњем веку.

Сава Поповић

Музичка хроника:

Музички преглед

У кратком размаку, једно за другим, дале су своје уметничке концерте две београдске музичке школе: Музичка школа „Станковић” и Београдска музичка школа.

Како Београд нема државну музичку институцију овога типа, то ове две школе, субвенционирани од државе, испуњавају ову празнину са похвалном озбиљношћу достојном пажње и одговорних фактора и београдске родитељске публике. Племенита утакмица и жеља за првенством карактеришу њихов рад. Опажа се да је рад у Београдској музичкој школи постављен на солидној академској основи док је музичка школа „Станковић” упутила свој рад у правцу модерних педагошких тенденција, које спроводи поуздано и сигурно.

Музичка школа „Станковић” је свој концерт посветила синовима Јована Себастијана Баха. Београдска музичка школа исто тако је дала концерт посвећен старокласичарима. Запажено је да Београдска музичка школа негује музицирање у ансамблу и да специјалну пажњу посвећује томе.

Као вредности морам истаћи г-цу Милицу Стојановић ученицу музичке школе „Станковић” из класе г. проф. Хајека и г. Владимира Марковића ученика музичке школе у Београду из класе г. дир. Зорка.

*

И ове сезоне смо имали прилику да чујемо изврсни уметнички дуо сестара Марије и Олге Михајловић, Вече соната које су оне извеле 5 децембра у сали Коларчеве задужбине иде у ред најтипичнијих концерата у овој сезони. И програм, састављен са великом пажњом и са специјалном тежњом за камерним музицирањем, и сами технички део извођења показују изванредно расположење за стил камерног музицирања, који је тако драг сестрама Михајловић. Почевши од Вивалдија па преко Бранса до Форе-а могли смо да осетимо дах искреног и одушевљеног заноса, сестара Михајловић, за техничку и музикалну садржину ових дела. Сигурна техника и топлина тона дају могућност г-ђи Марији Михајловић да створи широку и распевану кантилену, г-ђа Олга Михајловић својом прецизном сарадњом била је на потпуно уједначеној висини.

Пре концерта је г. Нико Бартуловић књижевник у једном кратком уводном предавању изнео своја опажања о односу публике према камерној музици. Предавач, иако не стручњак, запазио је добро тај однос и сведочио је о ставу наше музикалне публике према концертној дворани.

На четвртном музичком часу Коларчевог народног универзитета предавачи г. г. др. Војислав Вучковић и Јосип Славенски тумачили су идеје Алојза Хобе, творца четвртстепеног музичког звучања. Г. др. Вучковић је упознавао публику са теоријским и социјалним значајем ове тонске спекулације, док је г. Славенски износио своје искуство из области Балканског фолклора и давао објашњења за композиције Алојза Хобе.

Није то први случај упознавања београдске публике са четвртстепеном музиком и теоријом. Пре више година г. др. Милоје Милојевић специјалној анализи овог система посветио је једну студију у својој првој књизи „Студије и чланци”; затим у часопису „Музика” имали смо прилику да видимо нотографиран један моменат из опере „Матка” од Алојза Хобе; уз то и гудачки квартет Омар-Хиндемит је на једном свом концерту демонстрирао први квартет Хабин. Најзад морам споменути и чест случај да у пракси имамо прилике да чујемо четвртстепени музички фолклор од наших Борштама.

Потреба за проширењем музичког система наишла је ради промена нових могућности музичког изражавања. Она није самоникла. Постоји читав историски развитак почев од Грка и оријенталских народа па преко новијих теоретичара а и практичара Штајна, Бузонија, Кемберга итд. до Алојза Хобе и његових присталица и ученика.

Не желим да дајем дефинитивни суд о будућности система, иако знам да он заиста пружа нове изражајне могућности, које опет не искључују моћном и музикалном духу да ствара нова и оригинална дела и у полустепеном систему. Хоћу само да укажем на потребу култивирања слуха четвртстепеном музиком. Да се то постигне потребно је имати и инструменте који су конструисани специјално у ову сврху. Грамофонске плоче су само погодна пропагандистичко средство али не довољно и убедљиво. Коларчев народни универзитет има могућности а и намену да задовољи ову потребу.

*

Морам по дужности да региструјем два концерта страних уметника г. г. Корто-а и Хиша, које нисам могао чути због своје професионалне дужности. Г. Корто претставља највишу класу међу пианистима и стари је зналац Београда, док је г. Хиш први пут певао у Београду и стекао одмах симпатије и публике и критике.

*

Чудан и неоправдан застој у своје напретку показивала је наша опера до скоро. Можда већа активност на почетку ове сезоне не значи поновни успон у њеном развоју, али у сваком случају је похвална. Неколико младих и амбициозних људи, којима је, на жалост не намерно, остављена опера да је воде, уливају нам нове наде.

*

Шарл Гуно композитор „Ромеа и Јулије” има своје истакнуто место у историји музике. Француска опера почев од најранијих музичко-драмских покушаја, па преко музичко-драмске концепције Глука долази до Мајерберове велике опере пуне и музичких и драмских немогућности и претераности. Патетика и ефекат, спољни сјај и бесадржајност су главне карактеристике њене док музика губи везу са драмском садржином. Све то доводи до великог виртуозитета Мајербер. Реакција на тај стил је лака и лирска комична опера специјално француског жанра са аријама, куплетима и шансонама. Овај стил тако присан француском духу долази до крајње консеквенце, блутаве сентименталности, из које се излази појавом Шарл Гуно-а творца „Фауста”. Шарл Гуно враћа француску оперску продукцију у давно прекинуту и заборављену традицију Лилија и Глука да после њега, а његовим утицајем дођемо до Бизе-а и Масне-а.

Ипак тај стил који спаја две концепције великооперску и комично-оперску, није довео до потпуног остварења музичко-драмских идеала, јер је личност Шарл Гуно-а била предистилирана више за лирско-сентиментално изражавање него за велике драмске моменте. Гуно пише музику искрену, мелодијски слатку, хармонски сонорну са инструментацијом која не жели да се намеће. Интересантна је његова тема да баш дела великог формата, као што су Гетеов „Фауст” и Шекспиров „Ромео и Јулија”, изнесе на оперску сцену. Међутим у њима види само љубавне и лирске моменте погодне његовом духу. Сву ону дубоку психологију

љубави, фаталност и експозу живота и страсти није могао да да кроз призму свог нежног надахнућа.

Редитељ г. Улуханов се трудио свим средствима да остане у шаблонској режији, која му је по свему судећи најближа. Нове могућности које пружа модерна режија сасвим су стране г. Улуханову. Декоративни начин, без улажења у психолошку страну дела, увео је и извођача и дело у монотонију из које се излазило само личном заслугом појединаца. То је грешка. Не видим оправданост овакве режије после режија г. Хеџла, који је већ увео модерну режију и придобио за себе и критику и публику, а верујем и извођаче.

Насловне улоге у „Ромеу и Јулији” су највеће и најизразитије и траже протагонисте првога реда. Г. Владета Поповић (Ромео) и као личност и као певач — глумач дао је своју изванредну креацију. Диван тембр гласа, лакоћа и чистина певане фразе и музикална интерпретација красиле су овог изврсног певача. г-ђа Нинковић-Грозано (Јулија) ни својом појавом ни својим гласом није успела да постави узорну креацију. Њој не достаје топлине у гласу а глумачки стоји у центру шаблона оперске глуме.

Од осталих солиста треба истаћи г. Жарка Цвијића који на сваки начин већ данас претставља певача који је дубоко ушао у тајну оперског певања и глуме и који је као отац Лоран дао једну изразиту епизодну улогу. — Г. Пихлер као Капулето био је ванредан. Исто тако г-ђа Јовановић (Стефано) и г. Јанковић (Меркуцио). Остали епизодни певачи г-ђа Момчиловић и г. г. Трифуновић, Обрадовић, Митровић, Боглић и Николић су са највећим трудом сарађивали на креирању овог Гуновог дела.

Дириговао је г. Предраг Милошевић врло сигурно улазећи у стил Гуно-а. Г. Беложански је дао овом делу романтични изглед по свему судећи од старог декора. Хорови и оркестар су, сигурно вођени од г. Милошевића, били искрени сарадници своје диригенту.

Милан Бајшански.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Прикази и белешке

„Вардар“, календар Кола Српских сестара за 1936 годину. — Пре пуне двадесет и четири године, када се у Београду, Пијемонту Југословенства, као и у целој предратној Краљевини Србији, чезнуло за жељом да се оствари и створи моћна и сложна држава свих Јужних Словена, од Јеђејског до Јадранског мора, појавио се календар „Вардар“, који је покренуло Коло српских сестара. Овај календар, на коме су сарађивали наши најбољи културно-национални радници, у борби за наше народно ослобођење и уједињење, одиграо је велику улогу, нарочито на нашем Југу, онда када је то било најпотребније. Календар „Вардар“ у Јужној Србији од увек важи као наша народна читанка, из које се старији освежавају а млађи Југословенски нараштаји напајају славом наше историје и жељом да за вечита времена сви Јужни Словени буду слободни и уједињени.

Календар „Вардар“, за двадесет и четири године свога излагања, будућем нашем историчару служиће као врло из кога ће црпсти грађу за историјско дело свога народа. Јер у овоме календару забележено је много важних догађаја из наше блиске прошлости, који би иначе, остали незабележени.

За 1936 годину Коло српских сестара, чија је председница наша призната национално-културна радница г-ђица Мирка Грујић, календар „Вардар“ посветило је успомени Витешког Краља Александра I, Ујединитеља, са прилозима наших познатих национално-културних радника. Поред Н. Св. Патријарха Варнаве и Епископа Николаја, прилоге су дали и г. г. др. Јован Радоњић, В. Ђоровић, др. Виктор Новак, Станислав Краков, Марко Цемовић, Т. Ђукић, Е. А. Гангл, Миле Павловић, Милан Карановић, Милица Јанковић и други.

Календар је штампан на 18 табака и богато илустрован, те заслужује да се нађе у сваком нашем родољубивој дому, као и у свакој градској и општинској библиотеци.

Св.

Радивоје Бојић: Једна београдска приповетка?

Када сам недавно говорио о трећој збирци приповедака г. Радивоја Бојића „Покојни сокаци“ рекао сам да је г. Бојић, са благим хумором, уздрхталом иронијом и притајеном сентименталношћу, дао неколико добрих и лепо погођених слика из малог, у ствари маловарошког београдског света, који нестаје и уступа место великоварошком свету, свету сасвим друкчијих погледа и прохтева, и покушао оцртати понеке нарави и карактере савремених, модерних Београђана и додирнути понеке проблеме савременог београдског живота, који отима маха и безобзирно продира напред. А г. Бојића уврстио сам у ред оних писаца скромног ранга, чији радови се врло често сретaju у књижевним часописима и фељтонима дневних листова па се с вре-

мена на време појављује и у засебним књигама, али о којима се никада не говори кад је реч о носиоцима и претставницима савремене књижевности, јер њихови радови не остављају никакве белеге у књижевности. Вредни и амбициозни, овакви писци пишу више, мање читко и коректно, и зато уредници књижевних часописа рачунају са њима као са добродошлом и сигурном резервом. Али многи такви писци не задовољавају се тиме да, у недостатку добрих приповедака прворедних и другоредних писаца, испуњавају празне стране и рубрике књижевних часописа, бивају добродошли сарадници фељтона појединих дневних листова и издају о свом трошку збирке својих радова но настоје да им се понеки радови штампају и у засебним свескама познатих едисија и у туђем, не властитом издању. Тако је и г. Бојић успео да му позната београдска одиција „Наша књига“ штампа овог лета појачу приповетку „Љубавни излет“.

Насупрот већем делу својих приповедака, у којима је описао мале, згодне и незгодне, догађаје из београдског живота по старим периферијским кућама са много ситних кираџија и по усамљеним кућама усред великих, високо ограђених авлија, зараслих у траву и цвеће, кућама које заједно са читавим уским и кривудавим улицама све више нестају под тешким пијуцима извршилаца безобзирног великоварошког регулационог плана, г. Бојић је у „Љубавном излету“ захватио београдски пословни свет са његовим новим наравима и новим пословима, циничким гађењем честитих погледа старих привредника и бездушним преконоћним богаћењем проблематичних дошљака, који су се овде појенили и постали патриоте („Ако је родољубиве садржине, мораћемо се сви појавити“, вели један од њих, када се повела реч о томе да ће се ускоро давати у позоришту домаћа премијера) и за које би била права лудост напустити ову средину, у којој се лакше и брже но игде зарађује новац давањем зајма са грдним интересом и спекулисанијем на све могуће и немогуће начине.

Да би фирма Крстић и комп., у којој је Југословен једини Крстић, који је „за своје „ић“ добро награђен од фирме“, а ови остали су дошљаци из страног света, могла утрапити за добар новац једну своју фабрику, гомила старих полупаних машина, богатом индустријалцу Николи Јанковићу, који се нешто устручава, — ово је кратка садржина ове приповетке, — чланови фирме сагласили су се на једној конференцији, да Милица, жена Стевана Лакатоша, наведе Јанковића у ту клопку. Јер сматрало се да она има потребну чврстину за то и да се, као жена код које је све смишљено и рачунски а „у мозгу и разум и срце, неће заборавити пред његовим љубавним изјавама, Иако је рођена у кући старих, патријархалних Београђана, Милица је проводила као девојка лакомислен живот, гре-

шила, и имала жељу да греши, „али је срце остајало недирнуто, неспособно, да осети љубав”. Када се у дала за Стевана Лакатоша, који је дотумарао у Београд из Кечкемета, и овде се нагло обогатио, она се обрадовала само томе што ће постати госпођа и имати богатог мужа. Сматрала се хладном, бестрасном и рационалном. Стога је схватила „љубав као рукавицу. Какву изабереш, такву је имаш. Кад ти досади, баци је и купи нову”. Подмукла, безочна, грабљива, хитра и оштроумна, „она је добијала велике суме, кадгод је хтела, у послу, на коцки, у свему чега би се прихватила”.

Сазнавши, да се Јанковић, да би се измиголио, спрема на пут у Дубровник, Милица седа једног дана у свој спортски ауто и креће пут Дукровника. На путу случајно се сретла са младим београдским адвокатом Павлом Симићем. Под утицајем његових ватрених љубавних речи и привлачности Милица је одједном осетила, да у њој и око ње трепери новина и да је то лудило, које ју је обузимало, занимљиво и опија. Задовољивши се прве ноћи само једним врелим, безумним пољупцем, она је већ сутрадан у сиротињској изби једног засеока осетила нов чар љубави и, зажарена, устрептала, занесена, сва се предала своје случајном сапутнику, осетивши да се распухнула у њој негдашња дрскост и јављала нова жена. Она чврста, дрска Милица, која је у Београду заповедала и мужу и љубавнику и често бесно лупала ногом, кад се не поступи по њеној жељи, сад је променила своје ћуди, постала мала, ситна и слаба и примила храбро послушност и покорност. Таман се у Дубровнику, куда ју је вукла нека чудна фаталност, одмарала од среће и сневала о томе, како ће се ускоро вратити у Београд, раскртити са старим ланцима, постати слободна, ослобођена брачних и пословних веза и бити Симићева жена, венчавши се са њим у некој малој симпатичној црквици, — кад су љубавничка наметљивост индустријалца Јанковића и интрига напуштеног и материјално угроженог љубавника Крстића проузроковали, да јој је Симић, у тренутку успамтеле љубоморе, рекао једну ружну реч, оставио је у невестици и првим возом отпутовао у Београд. Суморна, скрхана и увређена, после неколико дана кренула је сама у Београд. А кад је на путу дошла до кућице, у којој је са Симићем окусила најдубље страсти, њу је обузео „бол горчина што му није дошла чиста као цвет, што је ступила преда њ са ожиљцима и отровним кувовима у души”. Међутим кроз сузе су се родили велики опроштај и топла, чврста нада. Стога, када се вратила у Београд, није отишла мужу но у болницу, у којој је Симић лежао као тежак болесник...

После својих кратких приповедака, које се лако читају, али исто тако лако и заборављају г. Бојић је у „Љубавном излету” доста сигурно захватио живот извесног београдског пословног света, који је са разних страна света нагнуо у Београд ради лаке и богате зараде, с извесном чврстином и снагом описа поје-

дине личности и нарави и с несумњивом уверљивошћу дао нека њихова душевна стања. Очевидно, он сазрева те је сигурнији и у вођењу приповетке и у изражавању и у цртању појединих карактера и нарави. Стога нисам у заблуди и обмани када кажем, да г. Радивоје Бојић већ излази из круга оних београдских писаца који не остављају никакве белеге у књижевности и полако улази у ред оних писаца који су носиоци и претставници наше савремене београдске приповетке.

Владимир Ђ. Бабић.

Практичност општине града Хустона...

Вода из канализације вароши Хустона (С. Д. Америке) искоришћује се, у нарочито саграђеној фабрици, за производњу гнојива. Варош Хустон има 300.000 становника и ова њена фабрика избацује око 15 тона гнојива дневно, које се продаје по 20 долара тона, док је целокупна инсталација коштала 200.000 долара, што значи да се исплатила за непуно годину дана.

Незгоде трамвајског саобраћаја у Букурешту

Последње статистике вароши Букурешта показују знатно повећање броја саобраћајних несрећних случајева од трамваја, нарочито у центру вароши. Да би се избадили трамваји из центра града, постоји пројекат, да се трамваји замену тролбусима (електричним аутомобилима).

Транспорт путника путем градских аутобуса

Транспорт путника путем аутобуса развија се све више, како у трговачким, тако и у индустријским градским центрима. Возни редови, који су у почетку изгледали смешни, стабилизовали су се и у Француској се све више стварају праве мреже аутобуског саобраћаја, са тачним редовима возње, станицама и службом теретног саобраћаја.

Постоји извештај број градова који су осетили потребу да створе праве аутобуске станице. Поред тога што пружају већу удобност путницима, ове станице омогућавају да се осигура одлазак и долазак аутобуса под најповољнијим условима.

Публика се показала врло задовољна установљењем ових станица, јер путници налазе у њима оне удобности на које су навикли по великим железничким станицама.

С друге стране, када је изабрано згодно место за смештај ових станица, наступа растеређење центра вароши.

Многобројне су вароши које су изградиле аутобуске станице.

Према ревији „Инжењер-конструктор” која излази у Паризу даћемо у идућем броју часописа неколико података о таквим станицама, које постоје у градовима Француске.

Љ. Н.

www.uns.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

СТРУГАРА
„МАКИШ”

ТРГОВАЧКО ИНДУСТРИЈСКЕ БАНКЕ

БЕОГРАД
КАРАЂОРЂЕВА 51

Телефон банке 26-627 — Телефон стругаре 26-816

Л И Ф Е Р У Ј Е:
НА ВАГОНЕ И ШЛЕПОВЕ
САВ ГРАЂЕВИНСКИ И
СТОЛАРСКИ МАТЕРИЈАЛ
ОД ЧАМОВИНЕ И БОРОВИНЕ

И З Р А Ђ У Ј Е:
СВАКОВРСНЕ САНДУКЕ ЗА
ПАКОВАЊЕ ТРГОВАЧКЕ РОБЕ

WWW.UNS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОПШТИНСКА ШТЕДИОНИЦА И ЗАЛОЖНИ ЗАВОД

ГРАДА БЕОГРАДА

ОСНОВАНА 1929 ГОДИНЕ

МИЛОРАДА ДРАШКОВИЋА БР. 6 – ТЕЛЕФОН 26-722 И 723

Ф И Л И Ј А Л

КРАЉА АЛЕКСАНДРА УЛ. БР. 97 – ТЕЛЕФОН БРОЈ 25-156

Ф О Н Д О В И:

Гарантни	Динара 29,447.687'98	Стални резервни .	Динара 785.907'40
Заложног завода	Динара 992.783'22	Општи резервни .	Динара 3,638.633'07

Прима улоге на штедњу и исплаћује их на захтев улагача

За све улоге код Штедионице гарантује Београдска општина неограничено и непозибо

ЕСКОНТУЈЕ МЕНИЦЕ
ДАЈЕ ЗАЈМОВЕ
на подлози непокретних
имања

ПРИМА ЗАЛОГУ
хартије од вредности, злато,
сребро и остале драгоцености
као ручну залогу (ствари)

ВРШИ ИСПЛАТЕ И НАПЛАТЕ
за рачун својих комитената

НАПЛАЋУЈЕ БЕЗ ИКАКВИХ ТРОШКОВА РАЧУНЕ ЗА УТРОШЕНУ ЕЛЕКТРИЧНУ СТРУЈУ И ОСТАЛЕ ОПШТИНСКЕ ТАКСЕ

ШТЕДИОНИЦОМ УПРАВЉА САМОСТАЛНИ УПРАВНИ ОДБОР

ТРГОВИНА ГРАЂЕ И ОГРЕВА

БРАЂЕ ЈАНЕЖИЋА

БЕОГРАД — ЧУКАРИЦА
ТРГОВАЧКА 72 ТЕЛЕФОН 26-611

Велико стовариште сваковрсне грађе за столаре, грађевинаре и т. д. има увек на стоваришту греда тесаних и струганих, дасака чамових, боро-вих, храстових, липо-вих, јаворових, брестових као и свих осталих врста мекане и тврде грађе.

СОПСТВЕНА РАДИОНИЦА ЗА
ИЗРАДУ ШИФБОДЕНА, ФАЛ-
ЦОВАНИХ ДАСАКА И Т. Д.

ТРГОВИНА МЕТАЛНОМ и ТЕХНИЧКОМ РОБОМ

ДУШАН МОЈИЋ

БЕОГРАД

Карађорђева ул. 71 Телефон: 30-220

Има увек на стоваришту и продаје по најповољнијим ценама:

Б А К А Р
К А Л А Ј
Ц И Н К
А Н Т И М О Н
М Е С И Н Г
О Л О В О
Н И К Л
А Л У М И Н И Ј У М

у свима облицима, димензијама и величинама.

Купује и продаје све старе метале.

Чистота је први услов
с тога употребите четке хигијенске
„И Д Е А Л“

Уништите муве и друге инсекте
употребите чувено средство
„Т У - Т О К С“

Освежите и дезинфектујте одело
са најбоље познатим средством
„ЕЛЕГАНТИН“

Паркете и патосе чистите
признатом течношћу или пастом
„ПАРКЕТИН“

Порцелан и судове емајлиране
чистите изванредним прашком
„П О Л И Р“

За метале месинг и друго
употребите само
„САВИДОЛ“

За малање и фарбање вашег дома
тражите најбоље боје, фирнаис и лакове

Све су ово производи домаћег предузећа

НЕДЕЉКА К. САВИЋА

Коларчерва 3 БЕОГРАД Кр. Милутина 35

ТРГОВИНА

Џакова нових и половних, сламарица све сорте, ћебад, вунена, цираде велики избор, ужарије разне, канап у свима дебљинама, саргије за сваку потребу, морске траве (африк.) коњске длаке (росхар), колане (гуртне) од јуте
ПРОДАЈЕ ПО НАЈНИЖИМ ДНЕВНИМ ЦЕНАМА НА ВИШЕ И МАЊЕ

Чутурило и Стојановић

БЕОГРАД, Карађорђева ул. 59 — Тел. 22-743

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Модели * удобне

ЗА ШТРАПАЦ

ЗА ШЕЊУ

ЗА СВАКУ ПРИЛИКУ

Три врсте
цицела за
гаме које
су израђене
од шойло
мелтона
са вуненом
послабом,
јуменим
или кожним
ћоном

Батта

WWW.UNILIB.RS

СВЕ ВРСТЕ ГУМЕНИХ АРТИКАЛА ИЗРАЂУЈЕ
У НЕНАДМАШИВОМ КВАЛИТЕТУ

РЕКОРД
ТВОРНИЦА ГУМЕНИХ ПРОИЗВОДА
ЈОСИФА Г. ЧУЉКОВИЋА А. Д.

БЕОГРАД, Краља Петра ул. 85.
ТРАЖИТЕ ПОНУДЕ

СВЕ ДЕЛОВЕ КАО И САВ ПРИБОР ЗА СВЕ АУТОМОБИЛЕ
НАЈЈЕФТИНИЈЕ ДОБИЋЕТЕ У РАДЊИ

БРАНКО Т. НЕДИЋ И ДРУГ

ДЕЧАНСКА 15

БЕОГРАД

ТЕЛЕФОН 22-037

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Његово Краљевско Височанство Кнез-Намесник Павле